

SZÓZAT.

ISMERETES, hogy Vörösmarty Mihály Szózata abban az alakban, melyben ma ismerjük, a költőnek nem első elgondolásából való. Már Gyulai Pál közölte gyűjteményes kiadásában azt a szövegformát, mely a Szózat legelső alakja volt. Most azonban Vörösmarty kéziratai közt sikerült a Szózat egy másik szövegét is megtalálni, amely későbbi, mint az első szövegalkat, de sok tekintetben eltér a nyomtatásban véglegesített formától. Mint másutt, valószínű itt is, Vörösmarty Mihály úgy járt el, hogy a kinyomtatás folyamán eszközölt a kézirati szövegen változtatást. Így kell megmagyaráznunk a közben feltűnő eltéréseket. Ez az átmeneti szöveg, melyet most — a M. Tud. Akadémia szíves engedélyével — közlünk a kéziratból kifejtett áthúzásokkal együtt, mutatja, mily sok műgonddal és kifejezés-kereséssel készült el a Szózat, míg eljutott mai alakjához.

(Cím nincsen.)

Hazádnak rendületlenül
Légy híve,¹ oh magyar
Bölcsőd az s egykor sírod is²
Melly ápol s eltakar

³A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely:
Áldjon vagy verjen *a sors*⁴
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, mellyen annyiszor⁵
Apáid vére folyt,
Ez, mellyhez minden szent nevet
Egy ezred év⁶ csatolt.

Itt küzdenek honért *az ősz*
*Ügeknek századi*⁷
Itt törtek össze rabigát
Hős Zrínyi Hunyady.

Szabadság!⁸ itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak, *kivesztenek*
A hosszú harc alatt.

És⁹ annyi balszerencse közt
Olly sok vizsály után,
Mégfogyva¹⁰ bár, de törve nem
Él nemzet a hazán¹¹

Áthúzva: ¹*Hazához mint szemedhez*

Tarts híven

²*Bölcsőd*

(Az) *bölcsőd az s majdan sírod is*
sírod egykor

³*Ezen kül*

⁴*Áldjon vagy verjen sors keze*

⁵*Ez a föld mellyen annyi sors*
hajdan

⁶*Egy év*

⁷*Ügek (olvashatatlan szótaggal) családai*

⁸*S*

⁹*A*

¹⁰*Elnyomva. Mégfogyva.*

¹¹*(Olvashatatlan betűk után) A nemzet élt hazán*

S népek hazája, nagy világ¹
Hozzátok jelkiált:
 Egy ezred évi szenvedés
 Kér éltet vagy halált²

³Az nem lehet, hogy annyi⁴ szív
*Hiába*⁵ onta vért
 S keservben⁶ annyi hű kebel
 Szakadt meg a honért,⁷

Az nem lehet hogy ész, erő
 És olly szent akarat⁸
*Hiába sorvadának el*⁹
lángolának el
 Egy átok súly alatt

Még jőni kell, még jőni fog
 Egy jobb kor, melly¹⁰ után
 Buzgó¹¹ imádság epedez
 Száz ezrek ajakán.

Vagy jőni fog, ha jőni kell¹²
 A¹³ nagyszerű halál
Melly a temetkezés fölött
 Egy ország vérben áll.¹⁴

A sírt, hol nemzet súlyed el¹⁵
 Népek veszik körül,
 S az ember millióinak
 Szemében¹⁶ *vérköny* ül

*Hazádnak*¹⁷ rendületlenül
*Légy híve*¹⁸ oh magyar
 Ez¹⁹ éltetőd, s ha *megbukál*,
 Hantjával ez takar.²⁰

A nagy világon e kívül
 Nincsen számodra hely :
 Áldjon²¹ vagy verjen *a sors*,
 Itt élned, halnod kell.

- Áthúzva : ¹ *S természet isten* (ezután két egymásra írt olvashatatlan betű.)
² *Nem érdemel halált.* (A nem szó alatt olvashatatlan betűk.)
³ *Még jó, eljöhet, még jőni kell* (új versszak-kezdet).
Egy jobb időnek is
⁴ Alatta olvashatatlan szótag.
⁵ *Ontson hiába*
⁶ *Hogy annyi áldozó* (?).
 (Előbb egy olvashatatlan szó s egy szótag, azután) *S hiába*
⁷ *Szakadjon a*
⁸ *Hiába olly*
Hogy annyi elme
Hiába fáradt ész, erő
És olly szent akarat.
⁹ *Hiába veszték volna el*
Hiába sorvadottak el.
¹⁰ *Egy jobb kor, száza*
¹¹ *Zeng*
¹² *Vagy jőni kell, és jőni fog*
vagy
¹³ *Egy*
semmi
¹⁴ *Melly a szent egyház lapjain*
Jegyzőre nem talál.
Mellyet magoknak nemzetek
Irnak fel
¹⁵ *S a sírt, mellyet*
¹⁶ *M*
¹⁷ *Hazádhoz*
¹⁸ *Tarts*
¹⁹ *Melly*
²⁰ *Eltakar*
²¹ *Éljen*

ANYÓKA RÓMÁBAN.

NÉZD, unokám, ezt a körösztot meg neked hoztam. Igaz, kőcsönpénzből vettem, de ajándék nélkül, mondok, mégse gyűjjek haza. A Szunyog tisztelendő úr adta rá a pénzt. Láttá, hogy a szívem is rí belé, amint a többiek a szebbnél-szebb olvasókat, szentképeket és ájtatos tárgyakat veszik a kegyes üzletben, ahova ő maga késérte el őket. Mert úgy volt, hogy előbbre én is egy olvasót szántam neked. Vettem is, be is szentültettük a pápa őszentségivel, de csak úgy akarta a Jóisten, hogy az az olvasó Rómában maradjon. Az is, meg a kis pénzem is, jó hogy a cókómókomat, meg a kopasz életem, ezt a vénségeset, hazasegítette.

Mert hiába, nem ilyen öreg semmirejónak való az a rengeteg utazás. Az idegen országban is könnyebben elbódorodik a vén, mint a fiatal. De csak nem tudtam én ellentállni a Szunyog tisztelendő úr beszédjének, hogy azt mondja, ő is öreg, de még egyszer odakévánkozik az apostol számolyához, mielőtt befordítják a földbe. Az én kétkaszás hetvenhét esztendőm is vágyakozott még egyszer kiojtózni az áhitatban. Váltig rítt a lányom, a te anyád, ne menjen el öreganyánk, nem magának való, én biztam a tisztelendő úr ígéréiben, hogy vigyáz ő rám, el ne keveredjem. Mert az is büszke volt, hogy az ő falujából kerül ki a legöregebb asszony, hát azért forcérozta. Igaz, mégis lefőzték, egy nyolcvan éves is közénk bódogtalankodott, hár az csak vénleány volt, nem mint én, négy katonasort állt fiú s három asszonylány anyja. Meg is mutattak a püspök úrnak. No, dicsért, hogy büszke lehet a szombathelyi egyházmegye az asszonyaira.

Volt az azutánul becsületünk. A kis cserkészfiúk minden állomáson nyaggattak: nénike nem kér vizet, anyóka, nem akar pénzt váltani. Amikor az a csúfság esett rajtunk, úgy megneszültek, magam vigasztaltam őket. Mert nem szoktunk mi hozzá a vonatrázáshoz, legmesszibb ha Kanizsán vagy Szombathelyen jártunk, akkor is személyen, ez meg talán ekszpreksz is volt s bizony alig értünk ki Magyarországból, hulladozni kezdtünk, mint a legyek. Már be is firhangulták a lámpát, éjcaka volt, de csak érzem én, hogy lep a veríték, meg forog a Bagyuráné feje, mert az volt a szomszédom. Egyszer csak szegény Huszár sógorom panaszkodik, hogy ő is rosszul van. Ha az emberek rosszul vannak, én is rosszul lehetek, gondútam s csak elvágódom a padon. Még vagy négyen követték a példát, csupa élesztgetéssel telt verradatig az idő.

Csinyáni köll valamit, asszonyok, mondok, különben csuffá tesz

a vonat. Az asszonyok is helyesültek. Mondják: zsolozsmázgassunk. Énekeltünk is igen szépen, még a tisztelendő úr is, meg egy másik kopasz kövér azok is átjöttek s belekántáltak. Akkorra már igen szép vidéken jártunk. Az idő előrébb volt, mint felénk: március vége s már a borockfák is virágban álltak, a nép meg a mezőn lődörgött s integetett a vonatnak. Nevetett is a tisztelendő úr, hogy ilyen az arravalósi nép, napjában ötven vonat is elmén előttük s azok nem unják meg az integetést. Hogy unná, mondom én, addig se köll dógozniok. Ismerem én a fajtájukat, köcsönöztünk mi is egyet Egerszegről, a fogolytáborból, Zsuzsának hívták, hisz emlékszel, mindig elvételtem a nevét, az se kereste meg az ebédjít se, igaz nem is köllött fizetni érte. Ilyen ez mind. Hanem szép helyen laknak, meg köll hagyni. Falujuk nem igen van, csak tanyaféléjük, de még a tanyai házak is emeletesek. Látszik, hogy hosszú a nyaruk, akkora ablakokat csinálnak rá, mi nem győznénk télen át fűteni. Az emberek is derekak, csak a fehérnépnek van csunya cigányformája.

Állónap utaztunk, jócskán esteledett, hogy Velencébe értünk. Mondta a tisztelendő úr, hogy ez a vízre épített város, de szárazra épült, csak olyik utcájára eresztették a tengert. Ladikon vitték az embert a szállodáig, cifra házak közt mentünk, már rég csinálhatták őket, ma másmilyen városon is a divat. A házak előtt moszatos cüekék álltak, a zuzmós oldalukat kiette a víz. A tisztelendő úr biztatott, hogy most énekeljenek asszonyok, hadd lássák, hogy magyarok vagyunk. Mi rá is zendítettünk, magam is cifráztam, a celli procecióban sem különbül, pedig ott fiatalasszony koromban voltam. Nagy köhíd alatt ment el a ladik, jobbra is, balra is templomok, egy is elég volna az egész Szombathelynek. Szinte szédölögtem a sok nézéstől, hogy a lakásunkra értünk. Már azt hittem lenyugodhatunk, de a tisztelendő úr kinoszított minket, hogy másnap délután utazunk, nézzük meg az estelt. Éppen csak megkapattak minket, de nem is jó rágondolni mivel s ki a sétátre. Csillogó küekből raktak oda házakat, az auzlágok is csupa gyémánt, de az úriasszonyok is csak úgy ragyogtak a rubintól, amint a galambok közt sétáltak. Mert tisztátalan nép ez az olasz, még a sétahelyet se átulja galambokkal elrondítani. A tisztelendő úr minden utcába bekukkantott, azt megállt a tengerparton s állt ott, mint a dúc. Én már untam, meg a hal is akadékoskodott, amit vacsorára kaptunk, hát alig győztem már kivárni. Hogy jövünk haza, kérdi: Szép-e, Lelkes néni. Nem akartam megbántani, mondok: Szép. Meddig is leszünk még ebben az országban? Tíz napig, biztatott a tisztelendő úr. Én édesistenem, de nagyot is sóhajtottam hozzád, ahogy a szállásunkon a hazai élest kirámoltam s egy darab kenyeret vályulgatva elbólintottam.

Pedig a java ezután jött. Nem ott Velencében, de Rómában. Itt már csak bolyongtunk, de a templomokban se volt örööm, úgy ógyeleg ott a nép, mint a külsősori szegénység a pöködőtéren. A nép is csupa finnyás személy, elhúzódtak az ember mellől, a propelleren egy nagysága még az orrát is fogta. Ezeknek büdös a magyar, pattogott a Huszár

sógor. Hát az ő piarcuk ! De leintettük, nyughassék, idegenben vagyunk. Hanem azért én is ráhagytam : a Sodoma ez miután elmúlt róla a tűzvész, de a vadvizek rajtmaradtak. A fiatalabbja még a toronyba is fölment, ahunnét a tengert látni, de én örültem, hogy a vonatban ültünk.

Pedig, szegény fejem, a nagyobb ijedség még hátra volt. Azéjtszaka elég jól aludtam, egyszer neszültem föl. A vonat állt. Kinézek, nagy hullámok lohogtak a partnak, mint amikor a zúgóból kieresztik a vizet. Mondják : a tenger. Egész más tenger volt, mint a velencebeli. Aztán tovább tört a deszkalócán az állom.

Reggelre barátságosabb vidékre értünk. Limbusok, földek, hegyek, de nem olyan túlmeredekek, a faluk is inkább a miénkre formáztak, csak némelyiket a kősziklára rakták a bolondok. Az eső is szemetült. Mindjárt látszott, hogy valami komolyabb helyre érünk. Mutogatott is a tisztelendő úr, hogy az ottandég Róma.

Mondjuk meg, ez a Róma nem olyan cábár hely, mint Velence volt, de itt is csak afféle városi nép lakik, épenhogy több benne a pap. Igaz, nem maga a pápa rendülködik benne, azt egy fallal kerített helyen tartják, hogy ne avatkozzék a király dógába. Annyit így is elér, hogy a fehérszemű szemérmesebb, habár csak nappal, mert Huszár sógorom látta, hogy van ott egy cifra kert, több a szobor benn, mint a fa, ott este csunyan fertelmeskednek.

Minket is annak a közelében kvártélyoztak el, szép szobánk volt, csak bolond sok grádicson koszpitulattuk érte a lábunk. Pedig ölöget cepeltek a tisztelendő urak amugyis, egyik templomból ki, másikba be. Mire való az? Többet ér egyben meghonosodni, így az üdvözlégyre sem futotta, ha nem akartam elmaradni tőlük. Mégis elmaradtam. Hisz épen ez az, kedvesem, amért köröztöt kapsz az olvasó helyett.

Jaj, kis cselédem, a hideglelés ahhoz gyönyörűség. Gonduld el magadat egyedül egy rengeteg városban, ahol csak templom több van, mint Edelenyén ház. Mert azon kezdődött, hogy másnap délelőtt Őszent-ségéhez mentünk adenciára, így mondta a tisztelendő úr. Tiszta üngöt vettem, meg a fekete ünneplóm, amit az anyád kosarában tartogattam. Kár, hogy kendő köllött fölibe, mert hol esett, hol elállt, a latyak is fölverte a szoknyám, nem úgy járultam elejbe, ahogy szerettem volna. Az alabárdosok is megvárakoztattak. Ott álingóztunk óraszám a főtemplom előtti téren. A tisztelendő úr azzal ölte az időt, hogy a templom gubacsát olvasta, mekkora. Mi meg az oszlopok mögé húzódtunk, hogy a ruhánk el ne ronduljon. Ott álltak a cserkésziúk is, de azokat glédában hajtották az esőre, márég olyan katonafélék a szegénykéim. Egyszer csak nagy kacagást hallunk. Minek örülnek ezek az esőben? Két kocsisfélével ereszkedtek szóba, azon mulattak. Nagy bőrköpenyeg volt a kocsison, a fejükön kapucni, leszálltak a kocsijukról s a fiúk nemzet-ségit tudakolták. Hallom, az egyik magyarul beszél. De igen gyámoltalanul, mint aki forró gombócot vett be s azt habogtatja. Egyszer csak olyasmi szalad ki a száján, amittől a Sátán öregebb bátyja is kócot dugna

a fülébe s ezt nem is olyan értelmetlenül makogta, mint a többit. Mindenki odafigyelt. Az meg csak azért is és mindhangosabban, mert látta, hogy a fiúk is vinyognak tőle, meg a tisztelendő úr is a templom gombját kezdi nézegetni. Nekem ismerős lett ez a káromkodás. Nagyon az én legkisebb fiam módiján kanyargatja, persze az nem a pápa ablaka alá szánta, csak az istállóba. Jobban odanézek, a kocsis is odafordul. Akárki meglássa, a Zsuzepünk az. Mutatom a sógoromnak is, előbb hitetlenkedik, de csak megismeri: az az, a digó. Hát ezt se reméltem volna, hogy a Szent Péter temploma alatt lesz szerencsém hozzá.

Elhallgass, te pogány, utasítom őtet, mert már meg a nevendék-lányokat kezdte ki, akik az apácákkal voltak. Néz a legény s csak elvak-kantja magát: öreg asszonyosság. Ahogy otthon híttak. S nevet rám, mert nagyon emberségesek voltunk hozzá. De én is megörültem a rüpök-nek. Szinte sajnáltam, amikor a pápa elejbe híttak.

Drága, márvány szobákon vezettek át, egy igen nagy terembe, mind a négyszázan megtértünk benne. Egyesével állítottak föl, kacs-karingóra, mint a lepényre csöpögtetett tőfől. Akkor igen csodálkoztunk, de kiderült, hogy az áldás miatt volt így. Nagy cerimónia, a szívem is elfeledkezett magáról, hogy dobognia kell, a lábam is reszketett a nagy áhitattól. Lám, az öreg Lelkesné mégis csak eljutott az apostol zsámolya elé. Bejött Őszentsége. Ritka szép öregember. A szegény, bódogult patikus úr volt ilyen, ha emlékszel rája. Mindig a kenőcsök közt szöszmötült, drága, finom öregember lett bele. Csak azt nem vártam volna, hogy cvikkere legyen. Meghallgatta a püspök úr beszédjét s ő is megfelelt neki. A Bagyuráné súgja, hogy latinul beszélnek. De nem lehetett az egy nyelv. A püspök úr, mintha fát hasogatott volna, Őszentsége meg szelíden, mint a madár, amikor ficserikél. Amikor kibeszélték maguk, Őszentsége körbejárt, a népek letérdeltek s megcsókulták az ujján a gyűrűt. A mögötte levő püspök meg az ajándékot osztogatta. Már egész közel ért, morogtam én az apostoli hitvallást s mindent, ami illik, de csak arra gondoltam, hátha elvétem, előbb nyúlok az ezüstpénz után s csak úgy csókolom meg az ujját. Ilyen bolond a vén. Még elhirdetik, hogy kapari vagyok. Már a Bagyuránénál tartott, már elém lépett, úgy megzavarodtam csak nyulkodtam, mint a bolond. Látja a pápa is kívül van dolga, lehajol s megsimogatja az arcom s mond valamit. Meg se mukkantam, persze. De ebből is kitetszik, jó szíve van, nem veti meg az ügyefogyottat.

Azzal végeztünk is. Legszivesebben hazajöttem volna, de a tisztelendő urak megint kezdték a régít. Sorra botorkáltuk valahány folyosó, meg kiásott ház van abban a teméntelen városban. A falakon csupa cifra, de az még hagyján, mert többnyire szentek, de hogy a kőből faragott asszonyokon mi gyönyörködni valójuk van papi személyeknek, azt máig sem értem. Meg is mondtam a tisztelendő úrnak: kibeszélem otthon, hogy mennyire nézte a cábár teremtéseket. De csak nevetett, hogy a püspök úr is nézi.

Nekem már nem volt maradásom. Az éhség is kínozott, az ismerősöktől koldultam egy kis hazai maradékot, de még-inkább a nagy sürgés-forgás. Sűrűek az utcák s úgy bújkátunk bennük, mint pucok a földben. Az a sok neszező nép, a villanyosok, az a sok ótomobil, hogy addig is hogy birtam ki. Könnyörögtem is a tisztelendő úrnak: csak engem el ne veszítsen, tisztelendő úr. Mi lesz velem ebben a nagy idegenségben. Mégis elveszített. Nem is bocsátom meg neki, akármilyen jó ember.

A Pilátus lépcsőjét őriző templomban kezdődött. A fáradság is nyomott, meg el is szontyolodtam, amint a lépcsőkön fölfelé kusztam. A Boldogságosra gondoltam, hogy ríhatott, amikor a fiát ilyen állapotban látta. Annyira, hogy a tisztelendő úr meg a többi asszonyok ott feledtek a lépcsőn, később jutottam eszükbe s még rám is találtak, amint a templom előtti mappaárusoktól kérdezgettem, hogy: ungerézi.

De a múzeumban már nem volt ilyen szerencsém. Miféle múzeum volt, azt nem tudom, de előbbre kolostor lehetett, legalább is úgy mutatták az udvarát, hogy ez a világ legszebb kolostorkertje. Szép is volt, válogatott zöld füvek diszültek benne, meg liliomféle virágok, a közepin egy kutacska. Jól eshetett a barátoknak a kellemes ájer, ha az irkálásból meg a misézésből megszabadultak. Arra még emlékszem, hogy a tisztelendő úr az esti imádkozójukról beszélt, hogy itt könnyörögtek a tornácon. Magam is a kutacska mellé gogyorodtam s elmorzsolgattam egy Miatyánkot, amíg az úri nép révedezett. Mi történt velem, csak arra emlékszem, hogy az olvasó meg a kockás keszkenő mellettem feküdt a földön s az enyiméknek hült helyük. Szaladok, hogy majd csak előkerülnek, de a sok folyosón még jobban elbódultam. Egy olasz vezetett ki az Isten ege alá. Sütheted, gondoltam. Ettől még nem vagyok okosabb. A Szunyog tisztelendő urat keresem, könnyörgöm, de csak rázza a fejét. Végre is megsajnál, tán a jó édesanyja gyutott az eszébe s mondja, hogy ádrecc. Nyitom én a pruszlékom, keresem az ádreccem, mert a nyakunkba akasztották, de azt is levetkőztem a pápa tiszteletére. Nincs ádrecc mondom. Az olasz megvonítja a vállát és elindul. Na, Mari, itt a világ vége.

Mit tegyek, nekibúsultam magam a sok utcának. Jártam, mint hangya a búzában. Megszólítottam egy pár jobb kinézésű urat, némelyik iparkodott is, de volt olyan, aki rámnevetett s úgy rángatta a vállát, mint a bótos, ha szabódik. Végül is egyik se boldogult. Az eső is rákezdet, az este is beállt. Hol ebbe az utcába szaladtam, hol amabban reménykedtem, magam sem tudtam, miért. Ha egy papformát láttam, már repestem, hogy a tisztelendő úr. Szaladok neki, nem is hasonlít hozzá. Sehol egy ösmerős lélek. Nagy térre jutok, ahol emeletmagasan fősölik a vasállatok a vizet. Cserkész fiucska ballag a túlfelin. Megismerem a szallagjáról, meg a drótostót kalapról. Szedem az inam ahogy bírom, keresztül a téren. Úgy segítettek félre a villanyos elől. Az emberek körémcsődültek, néztek. Én meg csak a cserkészfiút keresem. Hagyjanak, mondok s tovább futok. Azt hihették, valami háborodott.

Egy inasféle még utánam is kámpult. Biztos, hogy szalad ám a vén csont. A cserkészfiú meg eltért közben. Kerestem a kisebb utcákban is, de sehol. Akkor leborultam ott az utcában s könyörögni kezdtem. Az a legbiztosabb, ha meg is néznek érte. A házak közt az égen kövér felhők bolyogtak. Én Istenem, aki eltereled e fölyhőket, segíts vissza engem is a gyermekeimhez.

Mintha csak meghallotta volna az Isten, nagy kopogás veri föl a flasztert. Jön egy hintóforma, a bakja fölött hatalmas ernyő, akár a jegyzőúrék kerti ernyője. Bóklászva jött a ló, nem vitt senkit, a kocsis is ráért észrevenni engem. Az eső is megsűrült, a fák csak úgy ködültek bele, alig járt teremtett lélek az utcán; s az kíváncsi lehetett, ki ez a boldogtalan, aki az esőben imádkozik. Odafaraltatta a járdához a kocsiját s ahogy meglát elkiáltja: asszonyság. Téged a Jóisten küldött, sóhajtok s megértetem vele, hogy vagyok. Az csak lököd, hogy szu, szu, üljek az ernyője alá. A szállodába vigyél, a hotelbe. Micsoda hotel? De azt már nem tudom. Egyszer csak fölrikkant, mint aki az öreg apja kincsére talált. Viszlek asszonyság, jó hely. Én keresem magyar urak. Azt akarta mondani, hogy födelet keres nekem s előkeríti a tisztelendő urat. Bizony az jó lesz, de nehogy valami tolvaj nép közé vigy, mert nálam a pénzem, ötszázezer egybe. Rázza a fejét, hogy ne féljek, adjam neki, megőrzi ő és a tiszteletes urat is előkeríti. Bántam is én, odaadtam a pénzt is, meg a te olvasódat is, csak előkeresse őket. Még külön százszázet is ígértem neki a szivességiért.

Alacsony szurdéba kísért. Egy asztalnál nagy kokárdás kalapú olasz virrasztott, mert tíz óra is megvolt. Olyan kalapja volt, mint egy időben az úri kisasszonyoknak. Katonafélék, az utcán párosával sétálgatnak. Átad neki a Zsuzep és elmagyarázza, ki vagyok, meg hogy ő megy a tisztelendő úrért. Az olasz nevet meg int, hogy ne féljek. A Zsuzep is köszönt azzal, hogy várjak, ő nemsoká itt lesz. Vártam én egész éjtszaka. Nagy, hodály terembe csuktak, voltunk benne vagy hatan. Ahogy a mécsnél láttam, nem valami jófélék, csupa sarkon pisszegő személy, az egyikből dögledt a pálinka, a másik a füstöt fújta, mint valami ember. Szólogattak engem is, de én a viláért sem feleltem, csak az olvasómat zsurmulgattam, nem is hiszem, hogy olyan igazán ájtatoskodtam volna egész idő alatt, mint akkor hajnalig. Hanem a Zsuzep nem tért meg. Kiverradt s még mindig ott vagyok a csavargók közt. Akkor örültem csak, hogy a pénzt meg az olvasót nálahagytam.

Reggel bevezetnek a hivatalba, mert az volt. Egy cserkészgyereket küldtek értem a tisztelendő úrék. Mondok, fiatal úr, én el nem megyek magával, hátha megint elbódulunk. Csak nevet, hogy neki térképje van. Jó is az. Az apja még csak sümegi suszter volt s a fia kitalálja magát Rómában is. Haza is vezetett rövidesen. Annyira háltam a szállásunktól, mint ide a zsidó templom.

A tisztelendő úr csak nevetett, de én nem győztem pirongatni. A lelkire vette volna, ha a villanyos elgázol? Hogy számul el rulum a

gyerekeimnek. Erre oszt ő is elhallgatott. Magyarázom, hogy az Úr tett velem csudát s elmesélem a Zsuzepet. Ők a színt se látták. Akkor most is keres a nyomorult, tudatni kéne, hogy hazakerültem. De hogy a pénzt említem, mind hegyibém jönnek. Ütheti a nyomát, Lelkes néni. Nem kerül az meg. Én a pártjára állok s fogadkozom, hogy meg az, csak a csavargók miatt biztam rá a pénzt. Vártam is nap-napután, de a Zsuzep nem került elő. A többiek kacagtak, hogy tolvaj. Én máig sem hiszem. Nem lehet az, hogy akit olyan szorongatott állapotjában küld segítségünkre az Isten, a kegyes ajándékokra tartogatott pénzünk azzal oroztassa el.

A tisztelendő urak azután is hittak, hogy tartsak velük, de én nem hittem nekik. Otthon kucorogtam, meg a szomszédunkban volt egy templom, abba kísértettem át magam. Eleinte huzódtam tőle, mert a pincéjiben a barátok csontjából volt az oltár, de még az örökmécses is. Hanem aztán megbékéltem. Nem kell a pincére gondolni s az egyik oldalsó oltárhoz úgy hozzászoktam, mintha csak itthun lett volna, a mi templomunkban.

Lelkes László

...A SEMMI SZOL...

*Te az Idő vagy, én csak pillanat,
Tűnő pont vagyok, míg Te vagy a Tér.
De a tér szerelme lüktet a pontban
S az Örök tüze pillanatban él.*

*Tartalma nélkül a Tér maga váz,
Pillanat nélkül az Idő halott:
Végtelenséged bár megsemmisít,
Végtelen erőd mégis — én vagyok!*

Krivátsy-Szüts Mária.

VERSEK.

Írta: Gulyás Pál (Debrecen).

(Mutatvány a Napkelet verspályázatából.)

Ég a kályha.

Ég a kályha, zúgva pattog
az akácfa bent, amely
még tavaly lombot fakasztott
és virágokat nevelt.
Lelke édes illatáért
langyos esti szél epedt
s tőle csurranó pohárt kért
jent a fürge méhsereg.
Rajta folyt az ég a földbe,
mint a víz a kúton át
s rajta látott fényt a föld, e
titkos alagúton át.

Ég a kályha, zúgva pattog
az akácfa bent, amely
még tavaly némán virasztott
a vidék felhőivel,
melyek ködfalán zizegve
tárt a hűs szél ablakot
s túl az ég csengő üvegje
tisztá kéken álhalott
lombja csillogó határán
lelke nedves éjibe
s benne húnyt el a szívárvány
tört szemének hét színe.

Ég a kályha, zúgva pattog
az akácfa bent, amely
festve van az elviharzott
évek szépségeivel.
Lobban a fa, most ömöl szét
vére, melyben álma volt:
Lila láng: ez volt a kék ég!
sárga láng: a sárga hold!
Ülök ágyamon s a fényre
újrátámad régi bűm:
mennyi kincset szór a szélbe
e bús krematórium!

A művész tervei.

Homály volt, mert az ég színét
ellakarták a lombok.

Csak néha láttam fent a kék
hullámu égkorongot.

Mentem a fák alatt s a fák

szeme szívembe látott:

úgy néztek rám, mint ősapák,
jószívű óriások.

S ebben a templomi setét
csöndben, amelyet éj fed

itt és ott sárga lámpaként

nagy sárga lombok égtek.

A lég hideg volt és a föld
alattuk kékbe játszott . . .

S lelkem egy mély sóhajba tört:

«Mit akarnak e lángok?»

Mentem az úton csüggeleg,
jáván e néma estét

s szemeim a holt levelek

formáin révedeztek.

Olyan művészi volt a rajz,
mint ércbe vésett álom,

s a szél ezer rajzot kavart
keresztül a haláron.

Itt és ott sárga lámpaként
nagy sárga lombok égtek,

A temetői lámpájaként

a porladó művésznek,

akit egy gondolat a mély

homok csöndjébe vitt,

s a szél táncolva szórja szét
ülthagyott terveit.

A fák lassú szíve.

Reggel volt. A természet ébredése:

a fák magasba ringó ágai,

a légtelen szerle röpítő galambok,

a pókhálók sokszínű csillogása,

a Nap, az ősi Nap folyton növekvő

kohója: — lelkemben egy mondhatatlan

szomorúságnak verte cimbalomját.

Ott ültem a szobámban és a könyvek

prizmáin át forgattam a világot.

Az udvaron édes petúniák

tárták ki lányságuk titokzatos

álmát a láthatatlan szellemeknek.

S az ablakomon át az illatok
 hullámverése lelkem ostromolta.
 Kimentem az udvarra és az őt
 öreg akác mohos tövébe álltam: —
 ők látták játszi gyermekévement
 s a balga ifjú büszke szárnyverését.
 S a szívre gondoltam, az ő nyugodt,
 lassú szívükre, melynek a mulandó
 időben nem hallatszik dobbanása.

Méz.

Mily jó, ha este kanalamról
 lassan a tányérra csorog
 a sárga méz, az illatos méz,
 mint csillogó aranyborok!
 A lámpa ég és az agyamban
 nincs őrlő gondolatom,
 a kanalat tartom kezemben
 és csorgatom, csak csorgatom, ...
 Kezem magasra emelem fel,
 hol már a fénnel a homály
 hánykolódik, és úgy tűnődöm:
 milyen nemes aranyfonál!
 Mellettem játszik kisleányom,
 alig ér fel a térdemig:
 a zúgó tölgyek erdejében
 a vadárvácska virit!
 A lámpa ég és a szívemben
 most minden csupa fény s derű ...
 Mily jó a méz csillogó fonálánál
 feledni, ami gyász és keserű!

DOLGOZZATOK, AMÍG A MÉCSETEK KI NEM ALSZIK.

A Napkelet novellapályázatából.

Jelige: «Mit háborgattok!

Takarodjatok innen!...»

Petőfi: «Az ősrült».

I.

MA JÓ napom volt. A délutánt Etelkával töltöttem . . . Estefelé megfájdult a fejem. Korán vacsoráztam s hogy kissé fel-
üdüljek, sétálni mentem. Mostanában elég gyakran kínoz itt, hátul, a tarkóm táján valami tompa, nyomasztó fájdalom. Nem vagyok túlságosan képzelődő, de, végre is, mindennek van határa s ez az örökös nyavalygás már-már tarthatatlan. Okoskodásom talán összefüggés-
telennek látszik, mégis el kell mondanom, hogy észleléseim szerint azóta betegeskedem, mióta a szakegylet könyvtárából azt a különös könyvet kiváltottam és elolvastam.

Ez a könyv egy énelőttem ismeretlen, Dosztojevszkij nevű orosz író munkája s címe: Bűn és bűnhődés. Négy éjtszaka faltam a betűit s kivert a láz, amíg olvastam. Azóta beteg vagyok . . .

Vagy talán képzelődöm mégis? . . .

Ez csütörtökön történt. Vucskóné, a háziasszonyom behozta a reggelit. Amint a poharat letette az asztalra, ránéztem. Vucskóné öregesebb nő, ráncos és egy kevéssé kancsal: nem sok jót árul el a külseje. Ijedten rebbent föl:

— Na mi az, Istóczi úr? . . . — motyogta zavarodottan. — Mit néz úgy rajtam?

Nevetnem kell. Az ilyen kimustrált, elaggott macskák mindenféle ostoba érzelmeket táplálnak. Nem szóltam semmit. Épen az ablak előtt haladtam el, gyorsan hátat fordítottam s úgy tettem, mintha a sürgönydrótokat vizsgálnám. Különben is szellőztetni akartam . . .

Azóta nem beszéltem vele.

Helyesebb is! Miért kavarjam fel együgyű lelkét érthetetlen dolgokkal? Gondolom, magamnak sem használ, ha túlságosan belemerülök ezeknek a kilátástalan jelenségeknek a taglalásába. Egy korábbi megfigyelésemet azonban el kell mondanom. Már más orosz írókat is olvastam s regényeik mindig valami furcsa, kifejezhetetlen hatással voltak rám. Hogyan magyarázzam ezt meg? A tájak és városok, amiket leírnak, valahogyan ismerőseim s az élet, mely a betűk során képzeletemben kibontakozik, csodálatosan és megdöbbentően az én életem. Kiváltkép télen, esténként, érzem ezt. Bizony megesik velem, hogy egészen

elfeledkezem magamról és környezetemről s álmodozva és gondtalanul valamelyik kormányzósági székhely csendes, sötétes külvárosában járok, hallom a szánok andalgó csilingelését s a vidám kis teaházak ablakában a szomorú, drága balalajkát. Barátaim futnak el melletttem, prémes kucsmában, bekecsben, alig győzöm köszönteni őket:

— Á! á! Miháél Andréjevics! Jó estét! jó estét!... Nos, mi újság, kedvesem, hogy szolgál az egészsége? ... Kitűnő időcske, mi? ... Hála a kazáni szűznek!

Igy dörmögtem, áradoztam s kezemmel javában integettem, amikor váratlanul egy kellemesnek épen nem mondható férfihang csapott le rám a járda szegélye felől:

— Pardon! uraságod, nem értettem jól! Engem tetszett talán megszólítani?

Bevallom: elpirultam. Utóvégre nem szeretném, ha egyesek helytelenül ítélnék meg elejtett szavaimat. Sietni akartam tehát a kellő felvilágosítással s udvariasan az ismeretlen felé fordultam. Legnagyobb megdöbbenésemre Kőváryt, a színészt láttam magam előtt, aki alig néhány napja érkezett városunkba egy mozgótársulattal s történetesen Vucskóék második szobáját vette ki albérletbe. Ez még csak növelte zavaromat, mert én voltam az, aki — Etelkára való tekintettel — a leghatározottabban elleneztem, hogy Vucskóné színművészt fogadjon a házba. Amint tehát Kőváry urat megpillantottam, azonnal sejtettem, hogy a vénasszonynak eljárt a szája s a színész, ismerve állásfoglalásomat, nyomon követ, hogy egyetmást kilessen a gondolataimból. Lehetőleg kurtára fogtam tehát a választ:

— Nem, uram, nem önhöz szóltam az imént! Természetesen másvalakihez sem! Egyszerűen csak dudoltam magamban egy kis dalt, ilyesmit... Nagyon örültem!...

Kalapomat megbillentve, emelt fővel távoztam. S hogy kellően palástoljam zavaromat, a sarkon, amint a piacról lefordultam, néhány könnyed polkalépést mimeltem. Ám közben óvatosan visszafordultam s láttam, hogy Kőváry még mindig azonmód egy helyben áll s mintha főbekéltették volna, olyan kábán mered utánam. Gyűlöltem ezt az embert. Amikor kihívón, szemtelenül az orrom elé vigyorgott símára borotvált, szenvelgő, puderes arca, hát a két kezem ökölbe szorult... Ha azt hiszi, hogy minden további nélkül belém köthet, akkor végtelesen csalódik. Meg fogom mutatni, hogy szegény kézműves létemre épolyan drágán adom a becsületemet, mint egyéb urak, akik talán azt képzelik magukról, hogy sikereik vannak a nőknél! Nem, kedves színész uram, az én tisztességemben nem fog ön gázolni, arról kezeskedem!

Alaposan felizgattam magam ezzel a gazemberrel, annyi szent! Már-már azon töprengtem, ne forduljak-e vissza s rövid úton néhány pofonnal igazítsam helyre megbomlott egyensúlyomat. De be kellett látnom, a megoldásnak illetően módja aligha lehet célravezető, már csak azért sem, mert Kőváry jöttömre bizonyosan megjíjed és elfut,

ha ugyan eddig még nem szaladt haza. Á! az ilyen színészféle kimondhatatlanul gyáva!...

Némi töprengés után magam is otthonom felé irányítottam lépteimet.

A színész, mint sejtettem, valóban megelőzött. Itthon volt s ablaka kivilágított a közös folyosóra. De mért nem feküdt le? Miért égeti a lámpát? Vár még valamit?

Most már tudtam, ez a vakmerő kalandor bosszút forral ellenem! Igen, semmi kétség, a pók már szövi szálait: jó lesz vigyázni!

Nos, ami azt illeti, én készen vagyok! Tör avagy méreg: tessék! Nem ijedek meg! Ime a keblem, várom a támadásokat!

... Sejtettem-e akkor, a bosszú mily pokolian aljas terveit építeti elvetemült lelkében e nyomorult komédiás?

II.

Reggel jókor ébredtem. Alaposan megmosakodtam, egészen derékig s ez felüdített. Friss voltam, könnyed, csaknem tánckrész, éreztem, fiatal vagyok, fiatal és férfi, aki, ha kell, tud és akar is dolgozni! Gyorsan bekaptam reggelimet s rohantam a műhelybe. Nem szándékozom dicsekedni, de ma igazán az első voltam. Míg a többiek nagykeservesen előkészülődtek, kikeresték a szerszámaikat, cigarettát sodortak s a vasárnapi lustaságot nyújtózták, én már rég a kis asztalom előtt ültem s kalapácsom ütései alatt szinte égett és füstölt a munka. «Dolgozzatok, amíg a mécsetek ki nem alszik!» — hallottam a kalapács kopogó üteméből oly tisztán és érthetően, mintha a fülembé zúgná egy harsogó isteni szózat. Bizony, dolgozzatok, felebarátaim! — folytattam a szót s ne csak köpködjetek idétlen röhögéssel! Mert vajjon tudjátok-e, hogy az ember is, hasonlóan a mécseshez, égő lelket, világító olajat hordoz magában s amíg a lélek, e csodálatraméltó lámpa ki nem alszik, dolgoznunk, égnünk, világítanunk kell!

S gondoltok-e arra, kedves, szeretett embertársaim, akik munka helyett egymást heccelítetek és bosszantjátok, kitől is származik e nemes és megszívlelendő parancs? Tolsztoj írta ezt, barátaim, Tolsztoj, a hírneves orosz író, aki dúsgazdag földesúr létére lemondott a világ javairól s a szegények tiszta és egyszerű életét akarta élni... Ó, Tolsztoj!... Kiáltani szeretnék, hogy mindnyájan meghalljátok: Menjünk és kövessük őt, szeretett embertársaim!

De nem kiáltottam: dolgoztam tovább türelmesen. Ám napnál világosabbnak tetszett, hogy e szomorú műhely lélektelen robotja többé nem méltó hozzám, képességeim más lehetőségeket követelnek, tágabbakat és szellemieket... Mondják, Gorkij egyszerű péklegény volt. Nos, olyan suszter én is vagyok, amilyen pék ő lehetett a maga idejében! S ki tudja?...

Nem! nem! ezt ma már tisztán látom: ha a sors igazságosan

akarna jutalmazni kinek-kinek érdeme és értéke szerint, akkor engem — szerénytelenség nélkül szólva — legalább is hercegi rangosztály illetne meg... Hangsúlyozom: csak illetne, mert a magam részéről én épúgy lemondanék a fényről és vagyonról, mint Tolsztoj s bizonyos vagyok benne, akkor sem választanék magamnak lakást másutt, mint ahol ezidőszerint lakom, Vucskóéknál, jobbról, a konyha mellett... Szó se róla, egyszerű kézműves létemre is dicsekedhetem némi tekintéllyel s ha Vucskóék egy és más kérdésben adnak valamit a szavamra, ez, gondolom, mindenképen annak a titokteljes varázsnak a következménye, amely lényemből rájuk kisugárzik... Másképp alig tudnám megmagyarázni azokat a vasárnapdélutánokat, melyeket Etelkával... Ám hagyjuk ezt! A jövőt senkisé sem láthatja előre!

Tény, hogy Kőváry úr beköltözése ellenem szól. De csak látszólag. A vénasszony, Etelkával ellentétben, hihetőleg szabadulni iparkodik egyéniségem parancsoló befolyása alól... Istenem, belátom: nem is lehet kellemes, ha valaki állandóan lebunkóz bennünket a fölényével. De, kérdem, rosszat akartam-e én, mikor egy csélcsep világfi, egy színész jelenlététől óvtam házukat? Nem mondom, Etelka gyermekien tiszta lelkiülete undorral utasítaná vissza a bűnnek még csak a leheletét is, de utóvégre nem történt-e már meg, hogy egy léha, minden aljasságra elszánt kalandor behízeltő nyájasságával egy szentet, egy angyalt is eltántorított?

Nekem gyanús, nagyon gyanús ez az ember! Az én szememet nem lehet bekötni, az én ítéletemet nem lehet megteveszteni puderes arccal, nyájas szavakkal! Hohó! én résen állok! Aki velem kezd, jól gondolja meg! Vegye tudomásul, igen tisztelt Kőváry úr, hogy, igenis, fölvettem az elhajított kesztyűt és állok a harcot! Jöjjön, aminek jönni kell!

Késő éjjel vetődtem haza. Cipőmet lehúztam a kapuban s kapcás lábbal osontam végig a folyosón. A színésznél égett a lámpa... Ahá! Bezárkóztam és figyelni kezdtem.

III.

Alig tudom összefogni a gondolataimat. Ezen az éjtszakán minden bizonyossá vált...

Két óra felé lehetett, már csaknem elnyomott az álom, amikor hirtelen... hogyan magyarázzam meg? Egyszer csak úgy éreztem, hogy a falból, mely szobámat házigazdámék konyhájától elválasztja, hangok zuhognak rám. Eleinte azt hittem, képzelődöm... Ó, bár képzelődtem volna! De a kitarató és eleven zaj végre is legyőzte bizonytalanságomat...

Tompa dobogások, szalmazigetés, suttogó, izgatott szavak neszezték, szinte alig-alig kivehetőn, de élesen figyelő fülem a puha morajból kihallott valamit, egy mélyen lehalkított, recsegő férfihangot, a zsákmá-

nyára várakozó kígyó rettentő sziszegését... Fejembe futott a vér, azt hittem, menten nekirohanok a falnak, hogy bezúzzam... Hát így vagyunk?... De kirobbanó indulatomat megbénította egy olyan szív-
szakasztóan fájdalmas, zokogó nyöszörgés, hogy a szemem könnybe
lábadt s egész testemben reszketni kezdtem.

— Ne, nagymama, édes nagymama, ne, ne!...

Etelka! sirtam fel tébolyultan, Etelka, mi történik veled?

— Hallgass, te cudar, hallgass! — vágott le a vénasszony riká-
csoló szava, mint egy szöges ostor. A zokogás elnémult... Felgyújtott
érzékeim áthatoltak a falon és a homályon és láttam, mintha csak ott
álltam volna köztük, kővé dermedten a borzalomtól, hogyan teperik le
Etelkát, ezt a szerencsétlen, anyátlan árvát a gaz cinkosok, egy bestiális
vénaasszony — a nagymama, az édes nagymama! — és egy becestelen,
kéjsóvár színész! Zsebkendővel betömik a száját, leszíjjazák a kezeit...
Nem! nem! ezt nem tűrhetem tovább! Ennek véget kell vetnem!

Óvatosan kireteszeltem az ajtót és a folyosóra surrantam. Hűvös
szél csapott meg, a fogam összekocódott. Előre, amíg nem késő!

Reszkessetek nyomorultak!

Tehát... hogy is? Vállammal befedeztem az ajtót, elordítom
magam s öklömmel szétütök... Le hát az álarccal, Kőváry úr!...
Igen, igen!... Csak a szívem, — a szívem ne dobogna úgy, már
megint rám jött ez a rettentő szívdobogás, mit csináljak?

Végre nagynehezen magamhoz tértem egy kissé s minden erőmet
összeszedve, az ablakhoz vánszorogtam. De akármennyire vigyáztam,
a deszkák bosszantóan recsegték és ropogtak a lépteim alatt s ezt a
könnýű zajt, sajnós, már meghallották odabent. Vucskóné izgatottan
süspitölte:

— Pszt! pszt! Vigyázzatok! Istóczi leleselkedik!

Miután így, fölfedezve és fegyvertelenül az életem is veszedelemben
forgott, épen csak egy röpke pillantást vetettem a szobába. Fájdalom,
a félhomály miatt sem láthattam. A gazember óvatosságból
félíg lecsavarta a lámpát.

Bevallom, csaknem futva iparkodtam vissza ágyamhoz. Egész
testem reszketett a kintól és az izgalomtól. Alig volt annyi időm, hogy
a kulcsot ráfordítsam, máris hallottam, léptek topognak odakint, valaki
megáll az ajtó mögött, gyöngéden lenyomja a kilincset. Kisvártatva
megszólt egy felösmerhetetlenül suttogó hang:

— Eh, mit! Alszik mint a bunda...

Mint a letaglózott állat, erőtlenül buktam a földre.

IV.

Összegubbaszkodva, dermedt-kábultan kucorogtam a jéghideg
padlón s ebben a siralmas helyzetben virradt rám a hajnal. Mi minden
történik velem, szinte hihetetlen! Néha valósággal úgy éreztem, a gondo-

lataim szétröpítik a fejemet s a koponyám hasadékain át kimásznak az agyamból. Utánuk nyúltam a kezemmel, de nem bírtam elfogni őket... Széleseben futottak köröskörül a szobában és vihogtak és nagyokat nyerítettek, mint a lovak. Ejnye, ejnye, csodálkoztam, miféle paripák ezek? Mert a testük, igaz, gyanított a lovakéhoz, de már a pófájuk ijesztő denevérarc volt... S olykor szárnyuk is nőtt és a sörényük szikrázva felborzolódott... Félttem. A szám lecsempült, szipogni, sírni kezdtem... Sírtam és jajveszékelttem, mert hideg volt az éj és hideg volt a föld s magányosan ültem, védtelen gyermek, egy kopár, holdsütötte síkon s félelmemben anyámért kiabáltam. Anyám szaladt is értem, lélekszakadva, de mindhiába!... Egyre távolabb tűnt kicsiny, görnyedt alakja: talán a föld futott el a lépteit alatt, nem tudom...

Arra is csupán ködösen emlékszem, hogyan kerültem el a műhelybe. Egyszer csak ott ültem megint a háromlábú székeimen s dolgozni igyekeztem. De a kalapács kihullt a markomból, éreztem, nem bírom soká... Marusik, aki jóbarátom volt, odajött hozzám és megszólított:

— Mondd, Istóczy, rosszul vagy?

Erre aztán eszembe jutott minden s azt hittem, azonnal sírva fakadok... Talán jobb is lenne, ha nyomban elmondanék mindent ennek a Marusiknak, ő olyan szíves és megértő...

— Nem, nem vagyok beteg, köszönöm, édes öregem, sőt... Majd sietve hozzátettem: kicsit lumpoltam, tudod, legényemberrel megcsikar az ilyesmi... Egyébként ami azt illeti, hát...

Láttam, nem hiszik el: mindig szolid, rendes, józan embernek ismertek, aki inaskorom óta szinte beteges irtózáttal kerültem azokat a gyanús és piszkos lebújokat, ahol társaim egészségüket és nehéz keresetük jórésztét olyan könnyelműen szokták elpazarolni... Atyám ugyanis, ezt most is el kell mondanom, nagyon szerette az italt, kicsiny vagyonunk, házunk a kocsmasztalon úszott el s rendetlen életmódja okozta korai halálát is. Így aztán érthető, ha örökségül csupán egy rúgást hagyott reánk, egy rúgást, amellyel valamelyik ködös éjtszakáján anyámat illetve s ezzel örökbeteggé nyomorította... Bizony, gyermekkorom emlékei nem a legszebbek... De mit folytassam? Kevés öröm, sok szomorúság: ez az én történetem.

Fájránt után, hazamenet, hirtelen kibuggyantak elfojtott keserőségeim s mielőtt megbánhattam volna, egyszerre mindent kitálaltam Marusiknak. Sokáig hallgatott, láttam, tépelődik.

— Szereted? — kérdezte végre.

— Nem, nem! — tiltakoztam ijedten s a torkomat megint csipdesni kezdte a sírás. — Lehet, hogy valamikor szóbakerült... Talán magam is gondoltam rá, esetleg... De nem, nem!... Inkább ők emlegették, hogy mit tudom én...

Nagynehezen sikerült rávennem Marusikot, hogy éjtszakára jöjjön el hozzám s legyen fültanuja szomszédaim gyalázatos üzelmeinek.

Sajnos, még mindig barátomnak véltem s nem láttam hazug és kétszínű lelkét . . .

Haza érve, egész váratlanul a legkellemetlenebb helyzetbe sodort a véletlen. Már egy perccel utóbb csupán homályos foszlányaira tudtam visszaemlékezni, a düh és az izgalom annyira megfosztottak öntudatomtól. Kőváry úr, a gaz színész épen ajtaja előtt állott s a kulcsot forgatta a zárban, mikor én a verandára toppantam. Egyszerre fejembe zúdult a vér, a szemem elködösödött . . . Felelősségrevonás, ököl . . . Elébehegyesedtem !

Villámgyorsan megfordult.

— Tetszik valami? — kérdezte elszántan és nyugtalanul.

Teljesen fegyvertelen voltam, míg ő törös botját szorongatva készen állt a védelemre. Törvénytisztelő ember vagyok, rögtön beláttam, ez nem lehet elintézés !

— Csak azt akartam mondani . . . csak azt akartam mondani . . . — dadogtam és hebegtem zavarodottan és a homlokom pattanásig feszült a kintől. — Csak azt akartam mondani . . .

Gögösen hátat fordítottam s szobámba rohantam. Minden tagom reszketett, le kellett rogynom az ágyra. A fejembe — ettől a pillanattól kezdve — valósággal belészakadt a fájás . . . Ez már sok ! ez már sok ! — fuldokoltam — ami énvelem történik, az már igazán sok !

Igy szenvedtem, gyötrődtem tengernyi keserűség között, amíg Marusik megérkezett. Az ablakon mászott be, hogy a házbeliek ne sejtsék. Tulajdonképen mindegy volt ! Marusik nem volt barátom, ellenségeim markukban tartották . . . Hitvány pribék volt ő is !

Csak röviden mondom el. A tegnapi éjjel minden eseménye pontról-pontra megismétlődött s amíg én félőrülten a hajamat téptem, ő nem hallott semmit ! Azaz, helyesebben, nem akart hallani ! Végül még nekiállt feljebb, dühösen rámtámdt, hogy haagyjam aludni, ne izgaszam a hóbertjaimmal !

— Ha bolond vagy, akaszd föl magad a legelső szegre ! — ordította, mire csunyául összevesztünk.

Káromkodva ment el s nyolcéves barátságunk a legsötétebb gyűlölségbe fulladt.

V.

Reggelre kitisztult bennem az elhatározás : a bíróság előtt fogok megtorlást követelni. Ám előbb kérdőre vonom a vénasszonyt, legalább megtudja, merről fúj a szél, én sem vagyok olyan ostoba, amilyennek néhányan feltűntetni szeretnének !

Mikor, szokás szerint, behozta a tejet, hirtelen felugrottam és keményen elébe álltam.

— Pardon, egy szóra, asszonyom !

Elsápadt, szípgova végigtörölt az orrán a kezefejével.

— Istóczi úr — hebegte, másfelé akarván terelni a beszédet — mi van magával! Ruhástól fekszik az ágyba, ez igazán nem szép!

Valóban, kissé gyűrött lehettem, a hajam borzolt s a tollpihék behavazták a fekete felöltömet.

— Nem arról van szó — ordítottam — hogy én hogyan fekszem az ágyba, hanem...

Arcom égett, öklömmel hadonásztam s torkomszakadtából bömböltem... De mindjárt észrevettem, így nem sokra megyek, ha idő előtt megijesztem. Ravaszul, ravaszul kell a begyihez férkőznöm ennek a raffinált bestiának!

— Egy kérdést, asszonyom, ha megengedi!... — szoltam csöndesültebben. — Asszonyom, nem tűnt fel önnek, hogy becses lakója, Kőváry Béla úr egy kissé... hogy is mondjam csak... túlságosan igénybe veszi az esti világitást?

Szája összerándult, szemhéja idegesen rebegni kezdett, mint a lepkeszárny s a haja tövéig elfehérült. Nyomon voltam.

— Nos, nos, mi az ön véleménye, asszonyom?

— Hát... mit tudom én... — dadogta és vergődött, kegyetlenül vergődött a tekintetem súlya alatt. — Talán olvas... Nem tartozik rám. Én nem lesem... Az is lehet, hogy a feleségivel trécsel... Nekem bizon nem köti az orromra! Különben, — fordult felém bátrabban és ellenségesen — mit kérdi? A maga petroleumolaját égeti, mondja csak!

Gúnyosan felkacagtam: felesége? Van is ám az ilyen sviháknak fenéje, nem felesége! Szeretné velem elhitetni, úgy-e?

— Hallja, maga vén szipirtyó! — kiáltottam s ebben a pillanatban észrevettem, hogy a kályha mellé egy tömör, nehéz szénkaparórudat állított valaki... — Ilyet akar maga nekem bedumálni? Azt mondja meg, arra feleljen, mi van Etelkával, mi?...

— Etelkával? Etelka a dolga után jár... — vinnyogetta félőrülten a félelemtől s ő is a vasrudat bámulta egyre. — Mit akar vele? Nem tudja, hogy ilyenkor a tanácsoséknál takarít? Mirevaló ez?

— Ruhe! — ordítottam — arra feleljen...

Egy ugrással a kályhánál voltam. Vucskóné síkoltott és kiperdült a szobából...

Magam sem tudom, mi eshetett belém. Kezemben a szénkaparóvassal hadonásztam és viaskodtam és szörnyen kiabáltam. Talán széjjelvertem volna mindent, ha véletlenül a tükörben meg nem pillantom eltorzult képmásomat.

— Egészen olyan vagyok, mint egy órült! — lihegtem elbámulva s egyszerre valami jeges, bénító félelem markolta meg a mellem. A vasat ellöktem s hajamat, mely kúszán, borzasan a szemembe lógott, lassan, tűnődve simogattam, rendezgettem... A kezem forró volt...

— Miről is van szó? — kérdeztem töprengve és bágyadtan s még mindig az arcomat néztem. Nini, álmélkodtam, milyen nevetséges

figura vagyok! Két szem: miért? S alattuk az orr, hegyesen és meredeken: fuj! És a száj: hát száj ez? Mi lenne, ha például az egyik szememet behunynám s az orromat kissé félrebillenteném: így ni!... Ez már igen! Ez aztán pofa! A számat is elcsucsorítottam s egészen közel hajoltam a tükörhöz. A csillogó üveg lassan elhomályosult s a fejem belemerült valami hófehér ködbe. Most hirtelen, vigyázatosan rányomtam a számat: ragyogó ezüstkarika támadt a nyomán. Csoválkozva néztem, míg teljesen szétolvadt. Akkor fogtam a kalapomat és kimentem a folyosóra.

— Hé, van itthon valaki? — kiáltottam.

Senkisémet felelt. A konyhaajtó be volt zárva. Rávágtam az öklömmel.

— Hollá! van itt valaki?... Senki?... Jónapot!

A nap sütött, valóban örültem a kínáló sötétnek. A Gabonapiacón épen hetivásár volt, kitűnően szórakoztam. Kedélyem könnyű volt, nem is gondoltam a közelgető veszedelmekre. Öt óratájt lehetett, már erősen szürkült, amikor a Schellbach-ház mellett, a sarkon megpillantottam három fiatalembert...

VI.

Gondolkozás nélkül, ösztönösen egy sürgönyoszlop mögé ugrottam s onnan kémleltem feléjük óvatosan. Sötét felöltőben voltak, fejükön keménykalap s az egyik tömör, egyenes botját a hóna alatt szorongatta, amint polgáriruhás rendőrtisztviselők szokták... Rám néztek, sugdolódtak. Szándékukkal azonnal tisztában voltam. Elindultam tehát s a legelső mellékutcán lefordulva, alaposan nekiiramodtam.

Üldözésem ezzel megkezdődött.

Számtalan sikátoron bukdácsoltam át, zezugos tereken, titkos átjárókon loholtam, fújva és lihegve, hogy nyomomat veszítsék. Végre jó kétórás irgalmatlan hajsza után azt hittem, biztonságban vagyok. Ekkor, szerencsétlenségemre, véletlenül a Fő-térre bukkantam ki, a lámpák alá s mintha megbabonáztak volna, a három keménykalappal találtam magamat szemben. Hideg rémület borzongott bennem végig. Elfutni nem volt már időm. Halálraváltan mentem egyenesen feléjük. Az utolsó percben mégis holmi ötletem támadt: kalapomat mélyen a szememre húztam, a galléromat feltűrtem s még a járásom módját is megváltoztattam. Hetykén és nagyokat lépdeltem s gondtalan kedéllyel füttyörészttem s így vonultam el mellettük örült izgalomban. Láttam, ők is zavarban vannak. Egyik suttogva tudakolta:

— Ez az?... A Kőváry embere?

A sétatálcás tünődött:

— Nem tudom... Gyerünk utána!

Újra be a sikátorokba! De már ekkor nem lehettem eléggé gyors,

fáradt is voltam, a szívem zakatolt, a mellem szúrt: üldözőim nem tágitottak. Egy-egy saroknál, a lámpák derengő fénykörében, ha visszaneéztem, ott láttam a három egyenes árnyékot, a keménykalapokat és a botot. Lassan, de határozottan közeledtek. Futni kezdtem... Egyszeriben ismerős tájra lyukadtam ki, a külvárosban voltam, a túlsó soron egy rosszhírű éjjeli lokál kétes kapulámpája világított... Nem tudom, hol, valamelyik orosz regényben olvastam ilyen intézetről, Maszkanovának hívták a tulajdonosnőt... Ez jutott most az eszembe és szédültem az undortól...

Nem volt sok időm a tépelődésre. Züllött kocsisborozó ajtaja előtt álltam, lábaim reszkettek a fáradtságtól. Beléptem, helyesebben átrogytam a küszöbön.

A szűk kocsmahelyiség egyik sarkában, amennyire a homályos petroleumlámpa világánál kivehettem, három férfi kártyázott. De lehet, hogy nem is kártyáztak, csupán a fejüket dugták össze, hogy valami ocsmány dolgot megbeszéljenek. Talán tolvajok voltak: mindegy!

— Uraim! — hadartam lihegve — politikai menekült vagyok, az ohrána emberei üldöznek... Könyörgöm, segítsenek rajtam!

Ilyenfélét mondhattam vagy gondoltam, senkisésem válaszolt. Végre valamelyik felütötte a fejét.

— Az ajtót! — kiáltotta dühösen s öklével az asztal közepére csapva, ugyanilyen hangnemben üvöltötte — Terrre!...

— Pardon! — hebegtem s haladéktalanul pótoltam mulasztásomat. Hosszasan kellett várnom, míg az egyik nagykeservesen fölkelt az asztaltól. Vörös ember volt, a szempillája egészen fehér s a bajusza is ritkás, lelógó s a kötényén mindenféle gyanús foltok tarkáltak. Alaposan szemügyre vett, nyugtalan lettem.

— Mi tetszik? — kérdezte.

Nem tudom, honnan került belém, talán az apámtól hallottam, de egyszeriben kivágtam:

— Két deci nyakolajat kérek!

Sűrű, vörhenyeges italt lökött elém s leült társai közé. Mohón kortyintottam s bár gyalázatosan marta a nyeldeklöm, mégis, tudja Isten, jólesett. Két napja nem volt falat a számban s kezdtem gyengülni. Az ital erőt adott. Már nem voltam olyan nyugtalan s elhatároztam, ha üldözőim ide is követnek, drágán fizettetem meg a szabadságomat. Hohó, én nem olyan ember vagyok, akivel egykönnyen el lehet bánni! Különben majd meglátjuk! Ha épen arról van szó, ám tessék!...

Öklömmel az asztalra vágtam, csak úgy csörömpöltek az üvegek.

— Hollá! — ordítottam — még egy decit!... a kegyelmes úrnak!

A kocsmáros felugrott. Kicsit a hasára ütöttem, kedélyesen. Nono, csak rajta, öregem, szaporán, szaporán! Melegem lett, a felöltőmet ki kellett gombolnom. A maradékot végül kiöntöttem a földre: hadd igyon az is! A szám lassan elhúzódott, elkezdtem kacagni,

nem : röhögni. Röhögtem, csak úgy rengett belé a ház s a könnyeim potyogtak . . .

Úgy röhögtem, mint egy valóságos őrült !

VII.

Gyönyörű éjszaka volt. Gondoltam, sétálok egyet, miután barátaimtól, a rendőrfőnöktől, a császári államtanácsostól és a kerületi törvényszék elnökétől elváltam. Kedélyesen csörgettem megmaradt rubeljeimet : ah bah ! majd holnap visszanyerem . . . A szerencse forgandó, kedves Feodor Uzomovics, remélem, nem veszi sértésnek, ha ezt a játszmát nem engedem el ! Igen, ezt fogom mondani s gyöngéd barátsággal emlékeztem Feodor Uzomovicsra, szinte magam előtt láttam megnyúlt, szakállas rókaarcát a csillogó egyenruha fölött s kacagnom kellett . . . Ejnye, hol egy bérkocsi ? . . . Na, nem baj, ma kivételesen gyalog is hazamehetek . . .

Hogy is mondja Cseklupov herceg ? Félre a gondokkal, gyermekeim, könnyelműség az élet fűszere ! . . . *Trá-rá-rá, bumsztirá!* . . . Nini, hiszen ez az én drága és tiszteletreméltó barátnőm, Madám Maszkanova kiváló műintézete ! Csak nem sértem meg azzal, hogy elkerülöm ! Nem én ! Bemegyek, igenis !

— Jó estét, portás úr ! . . . Csak semmi ceremónia ! Megsúgom : inkognitóban jöttem. Fogja, ez a magáé ! . . .

Á ! a szalon ! . . .

Az ajtóban kissé megálltam, hogy szemügyre vegyem a társaságot . . .

Nos, ami azt illeti, nem lehet kifogásom. A hadsereg és a polgári élet kitűnősegei . . . S a hölgyek ? Á, a hölgyek, kacér és búbajos öltözetükben, akár a cári balett elragadó virágszálai, mondhatom ! . . . Ejnye, hol a csiptetőm ? A zongoránál egy kitűnő művész ült s oly megejtően játszott, hogy el kellett magamat szánnom a táncra . . . Kicsit zúgott ugyan a fejem, bevallom, inaskorom óta . . . azaz, mit is beszélek ! Szeretek tetszelegni azzal, hogy rangomat titkolom s egyszerű kézművesnek mondom magam. Bolondság ! Ilyen vagyok ! . . .

Hölgyem, a kedves Maszkanova túlvan a zongora mellett állt, pompás frizurával, mint egy bálkirálynő. Sietni akartam, hogy üdvözöljem . . . Fájdalom, útközben egy kis baleset ért. Jelzem, kár említeni is, nem történt egyéb, véletlenül belebotlottam egyik vendég úr lábába és elestem . . . A tánc azonnal megállt, a zongora elnémult, a hölgyek és urak karéjba sorakozva nevettek, persze csak azért, hogy ne vegyem komolyan a dolgot ! Értettem a tréfát s magam is jóízűen kacagtam, bár némileg bosszantott, hogy a kalapom esésközben elgurult valahová s ezidőserint, sajnos, nem rendelkeztem másikkal . . . Jövőben óvatosabb leszek s egy pótkalapot hordok magammal !

A madám szemrehányó mosollyal nézett rám. Nem akartam késni a magyarázattal.

— Asszonyom — szoltam, ajkaimhoz vonva gyűrűs kezét — bocsásson meg, de a dolgok úgy alakultak, hogy hosszú ideig külföldön kellett tartózkodnom. Különben is, — tettem hozzá sűgva — inkognitóban jöttem, el ne áruljon az Istenért, nem szeretném, ha rangom feszélyezné a víg társaságot! . . .

Maszkanova kedvesen mosolygott. Kicsit megvénült — azóta . . . Hja, az idő! . . . Később röviden megjegyezte, inkább magának :

— Tökrészeg!

Aztán hirtelen egy hölgyhöz fordult :

— Lili! — parancsolta — vidd ezt a maflát és intézd el gyorsan!

Heheh! itt aztán kedélyesen megy, vélekedtem s keresni akartam az urat, akire ez a tréfás rendelkezés vonatkozott. De nem volt időm. A Lili nevezetű hölgy karonfogott s gyengéden elvezetett a teremből. Nem is bántam. A lárma nyugtalanított s a kedves, kicsiny szoba, ahová kerültem, meghitt s puha fészek volt. Alig vártam, hogy leüljek. A szempilláim megnehezültek. De a fejem zűgott, a fejemben kerekék zakatoltak, egy egész vonat gördült: utaztam. Ismeretlen tájakon zűdultunk valahová, a pályaőrök piros lobogóval integettek, egy férfi okarinán játszott régi dalokat. Majd ismét a műhelyben ültem, kezem alól zuhatagban ömlöttek a lábbelik, ötven pár cipőt készítettem percenként, a szoba egykettőre megtelt velük, már nem lehetett mozdulni miattuk, rátornyosultak a mellemre . . . Felugrottam, hűrögve . . .

Szemben, az ágy szélén, egy lány űlt. Azonnal megismertem.

— Etelka! — kiáltottam fel zokogva és boldogan. — Etelka, úgy-e nem igaz? Mondd!

— Nem, nem! — válaszolta gyöngéden — hogy volna igaz! — Majd hozzátette, miközben a hajammal babrált: De most gyerűnk a dohánnyal, fiam, mert reggel lesz!

Örömömben felordítottam. Itt van, egyetlen, édes szerelmem, a tiéd, fogadd el! . . . Kimondhatatlan gyönyörűséggel láttam, hogy meg van elégedve. A pénzt, gondosan megolvassa, harisnyájába rejtette. Áldottam a sorsot, hogy tárcám ezúttal egész megtakarított pénzkészletemet tartalmazta: milyen szégyen lett volna, ha mindössze néhány fityinggel rúkkolhatok ki . . . Hohó, azt hiszem, én is vagyok olyan űr, mint egy rossz ripacs! Ami a fizetést illeti, hát . . . Pincér, ma mindenki az én vendégem! . . .

Némileg bántott, hogy az a kicsiny Mária-érem, amit valamikor az anyámtól kaptam s hosszú éveken át őriztem a tárcámban, most kiesett és elgurult az ágy alá . . . Különben! asz-pasz! kit érdekelnek az ilyen jelentőségnélküli, értéktelen holmik?

VIII.

Mi történt velem, hova kerültem? Néha úgy tetszik, ismerős helyeken járok, némelyik utca, egy-egy ház, szinte meg mernék eskűdni . . .

Azt hiszem, utaztam s a vonatom itthagytott ebben a félig-meddig idegen városban... Nos, annyi baj legyen! Csak a kalapom! Hová tűnhetett el az ördögbe! Még egész jó kalap volt! Igazán sajnálom...

Aha! mondom, meg mernék esküdni, jártam én már itt, ha máskor nem, gyermekkoromban... Ez a ház... hm!... Bemegeyek, mindjárt meglátom... Cipézműhely?... Fúj, micsoda ordináre foglalkozás!... Undorodom ezektől a szagoktól, ezektől a különböző bőrszagoktól... Nem tudnék suszter lenni, esküszöm... Suszter? Isten ments!

Mégis bemegeyek, megkérdem... Hátha...

— Izé... maguk itt... nem láttak egy ilyen és ilyen izét?

Leteszik a kalapácsot s röhögnek. Furcsa! Mi van ezen nevetnivaló?

Alig kerülök-fordulok, beront egy barom, egyenesen nekem és ordít ész nélkül:

— Hallja, Istóczy, tulajdonképen hol kószál maga? Annyi a munkánk, hogy a fülünk gombja se látszik, maga meg urizál? A fene az ilyen naplopót...

Egyszerre világosság gyúlt az agyamban. Mosolyogni kezdtem.

— Szegény ember, maga rontja a tüdejét... Ma este együtt bridzsezem a rendőrfőnökkel, alkalomadtán megemlítem neki. Egyébként fogja, itt a névjegyem, ha valamire szüksége lesz, forduljon bizalommal hozzám... Esetleg rendelék egy pár vadászcipőt zergebőrből... Majd meglátom...

Érthetetlen, a legszelídebb szavak milyen dühítő hatással vannak némelyik emberre. A suszter felordított mint egy sebzett vad s mielőtt megakadályozhattam volna, hatalmas lendülettel kivágott az utcára...

Szerencsére tanuk nélkül történt, különben szégyenkezhettem volna embertársam miatt, aki így, ilyen sajnálatraméltóan megfeledezett magáról. Anélkül is elég szomorú voltam. Szerettem volna dolgozni valamit, akármit s mikor felkeltem a földről, újjammal beleírtam a hóba:

«Dolgozzatok, amíg a mécsetek ki nem alszik!»

Igen, szomorú voltam s elhatároztam, valakit megkérdem, hogyan lehetne ezen segíteni. A rendőrségre most nem megyek, estére úgyszólván találkozom öreg barátommal, a rendőrfőnökkel... Csak ez a marhaság, ez bánt engem! A lámpa! Mit csináljak a lámpával?

Szóljak a lámpagyújtogatónak? Nevetséges! Előbb, azt hiszem, megfelelő bérről és olajról kell gondoskodnom. Anyám is úgy csinálta, többször megfigyeltem. Két lámpánk volt, egy zöld és egy piros. Reggel lecsavarta a fejüket, kissé oldalt billentette s szájukon át beöntötte a petroléumot. Körülbelül így ni!...

Épen egy kirakat előtt álltam s a tükörablakban elpróbáltam a jelenetet. A számat eltátottam... Menni fog!

Mindjárt be is mentem az üzletbe. A kereskedő vonakodva megfordult s szúrós szemmel bámult rám.

— Mi tetszik? — kérdezte végre.

— Izét... lámpabelet kérnék...

— Milyet? Laposat, körégőset?

Elcsucsorítottam a számat és megértettem a célzást:

— Természetesen, körégőset!

Mindenféle dobozokat szedett elő s kirakta a pultra. Végre találtam egyet, igen szép, hosszú bél volt, elhatároztam, hogy azonnal beszerelem. Ám alig dugtam a számba, a kereskedő rémulten felkiáltott:

— Mit csinál, maga örült?

— Semmi különöset, — feleltem mosolyogva, mert roppant mulattatott a boltos megrökönyödése — csak épen fel akarom szerelni a lámpámat...

Nem válaszolt. Elfehérült arccal, szemeit folyton reám szegezve hátrált az ajtó felé. Mikor odaért, torkaszakadtából elordította magát:

— Segítség!

Mosolyogva álltam a pult mellett: mi van ezzel a hólyaggal?

Rendőrök jöttek, egész néptömeg s iszonyodva bámultak. Megúntam a dolgot s odamentem a biztoshoz:

— Nézze, barátom, ez így nem megy! Vezessen azonnal a rendőrfőnökhöz, majd pártiközben megkérem, hogy a jövőben kissé erélyesebben gondoskodják a tényálladékról.

A csöcselék ijedten tágult. A rendőrök tiszteletteljesen kivezettek az üzletből. Bérkocsiba ültünk. Ekkor vettem észre, hogy a lámpabelet otffejlettem a pulton... Sajnáltam: igen szép, hosszú bél volt...

IX.

Egyre érthetlenebb minden...

Hol vagyok?

A holdat bámulom egész éjtszaka, a holdat, ezt a kis kerek ablakot az ég sötét falán. Igen, rájöttem, a hold egy kis ablak, egy szép, ragyogóra pucolt, kerek ablak: hát nem nagyszerű? De komolyan!... Várjunk csak!... Ablak?... Igen!... Hát ezzel úgy vagyunk, kérem alássan, hogy ami az ablakot illeti, az valóban és kétséget kizáróan ablak, egy egész közönséges ablak, annak a helyiségnek az ablaka, amelyben én jelenleg teljes tisztelettel tartózkodni bátorkodom mint államfogyó... Vagyis le vagyok csukva, zárva, tartóztatva, el vagyok temetve, elevenen eltemetve, csak azért, mert... mert... Igen!... Most már tetszik érteni?... Hát ezért, na!

Különben, hallom, a minisztériumban erősen szurkolnak... Csak szurkoljanak! Akinek vaj van a fején, sokkal helyesebben tenné, ha beállna a vásárcsarnokba... Tovább megyek! A valóságos, belső, nőkre is kiterjedő, titkos kamarilla... a rádiótelefon... valamint a kötelező egyetértés... a távszuggeszció és a bőrmunkások hetilapja... betöltötték átkos szerepüket... Legyen vége a taktikának!

Taktik annyi, mint tik-tak!...

Pszt! tessék idefigyelni!... Csöndet kérek!... Ha!... Itt, igen, itt, egészen, a sarokban... pszt! hallja? Igen!... Tik-tak!... tik-tak!... Egy óra! Hogyne! pszt! el ne mondja senkinek!... Egy pokolgép!... Érti?... Ezzel fogom levegőbe — sütty!... A Romanovok!... Fogja meg a szakállam... Én majd a motort!... Úgy! u-úgy!...

Kész!... Mehet!...

Szakáts László.

BUDAPESTI TESTVÉREM A FA.

*Hű figyélssel nézem a fát és szeretem,
Hogy mily magyarul él itt a pesti tereken.*

*Körül-öleli hideg szurok-út, kocka-kő,
De lába alatt meleg a föld s ő nagyra nő.*

*Gyökere magyar erdők jáinak gyökere,
A rögben bolond szerelemmel tör s fut le, le!*

*Az erdő testvér messzi-gyökerét keresi:
— Élek, ó, élek!... Izenetet is küld neki.*

*Szép feje fölött az ég mosolyog s madarak
Húznak át néha és itt csak neki szólnak.*

*Szíve: a lombja ős-tisztán sutlogva dalol,
Csak a ruháját eszi a korom és a por.*

*Tudja, hogy ő már itt roppan össze valaha
És mégis, hátha, egyszer elindul még haza?*

*Halk élete fáj, de büszkén senkit se zavar
S boldog, hogy a föld és az ég itt is csak magyar!*

Gyökössy Endre.

R A B T Ű Z.

Regény.

SZIRMAJ lopva a báróné felé vetett egy tekintetet és látta, hogy az feszülten figyel.

— Bohcsánat — kért engedelmet és odahajolva Kereszteshez, valamit a fülébe súgott.

— Ön egyfohmán mestehe a tollnak és a fegyvehnek — mondta félig hangosan. — Igazi féhfi. Szívesen csehélnék önnel.

A párbajra célzott. A tapintatlanság valamennyiüket megzavarta.

— Űlj le — mordult Tornyay Keresztesre, hogy megtörje a csendet.

Ezúttal komolyan neheztelt Keresztesre. Legutolsó találkozásuk óta több ízben járt nála, de nem találta odahaza sohasem. Bántotta, hogy Keresztes három hónap óta egyáltalában nem adott életjelt magáról és nem üzent érte.

Keresztes odament hozzá :

— Miért duruzsolsz, öreg?

A báróné csendre intette őket.

— Össze ne vesszenek.

— Dehogy vesszenek — nyugtatta meg Darabos. — Ezek mindig így szeretkeznek.

Tornyay előtt teli csésze tea állott, cukrot dobott bele, azután csak úgy odavetette Keresztesnek :

* — Na, mikor temetnek?

— Egyszerre veled — nevetett Keresztes.

A báróné hátravonult Darabossal és halk hangon csevegtek. Keresztesben furcsa, bántó nyugtalanság feszengett. Titokban az asszonyt figyelte. A báróné gyorsan és hadarva beszélt, s szavait szokása ellenére élénk taglejtésekkel kísérte. Időnként hangosan felnevetett, vállait összerántotta s hozzájuk fordulva tekintetét merően rájuk szegezte. Minden mozdulata tüzet gyújtott és lángot oltott el. Hangjában, amelyet minduntalan leeresztett, hogy mélyen és dallamosan zengjen, rejtett bujtogatások remegtek. Szirmaj leplezetlen vágyakozással szemlélte, kövér arca fénylett, alsó ajka lebiggyedt, mind az öt érzékét megfeszítette és nekieresztette, hogy a csodálatos titkokat őrző gyönyörű testet legalább gondolatban megérinthesse.

A báróné később felkelt és Darabossal együtt előre jött.

— Azt akarom, hogy jókedvűek és vidámak legyenek, mert ma

olyan valaki is megtisztel bennünket, aki nem szereti a haragos és duhaj legényeket — mondta.

— Kicsoda? — érdeklődött rögtön Szirmay.

A báróné rejtélyes mosollyal felelt :

— Találják ki !

Nevek kezdtek repkedni a levegőben. A báróné minden új név után nevetve kiáltott közbe :

— Nem. Nem. Egyik sem.

Miután nem találták el, sorra vette őket. Szirmayn kezdte:

— Nos?

— Nem tudom — adta meg magát a gróf, miután már öt embert megnevezett s ez a nagy agymunka teljesen kimerítette. — Azt tudom csak, hogy négyen már vagyunk, az ötödik tehát bárki legyen is, szerény véleményem szerint, felesleges.

Darabos is nemmel felelt, mire a báróné Tornyayhoz lépett :

— Asszonyom — állott fel a szobrász. Nem szívesen produkálom magam, de ha muszáj, megteszem.

Pillanatra csend támadt. Keresztes összereszt.

— Halljuk ! Ki vele — sürgette lelkes kíváncsisággal a szobrászt Szirmay.

Tornyay meghajtotta magát tréfásan a báróné előtt s mint valami orákulum kihirdette :

— Asszonyom, a vendég, akit mi várunk és aki az ön szavai szerint nem szereti a civódó és borostás kedvű embereket, Györky báró, az ön volt férje.

Azt hitték komédiázik és valamennyien feleletet várva tekintettek a bárónéra.

— Ön az én legjobb médiumom. Valóságos telepathikus fenomén, ha a gombostű nincs elrejtve — bókolt szeliden gúnyolódva Tornyaynak a báróné. Majd Szirmayékhoz fordult. — És maguk? Miért hallgattak el egyszerre?

Darabos közeli vihart sejtett. Ismerte az asszony izlését, esztét, kiváló hadvezéri képességét, amellyel a maga életének jelentéktelen kártyáit és nagy ütőlapjait egyforma művészettel keverte s bizonyosra vette, hogy ezúttal is csak bevezetésnek szánta a jól megrendezett jelenetet.

— Ah ! . . . — kiáltotta Szirmay meglepődve. Hozzá akarta még tenni, hogy ez kitűnő, hogy ez igazán kiváló szerencse, de a csé betű megütötte a fülét. Úgy emlékezett, hogy ma már egyízben használta a kifejezést s elbűvölően szellemes megjegyzését életében először lenyelte.

Darabos távol élt a társaságtól, Tornyay gyűlölte a fecsegést, Szirmay arisztokratikus előkelőséggel mosolygott és hallgatott, a titok azonban, amit eddig különböző formában ott őriztek a lelkükben, ebben a pillanatban felnyitotta bőrtöne ajtaját és szemérmetlenül az arcukba nevetett.

Keresztes is elhalványodott. A báróné letépte a ruhát mind a kettőjükről s most mezítelenül állottak. Nem tudta, hogy az asszony nem ezt akarta, nem vette észre, erre nem is volt ideje, hogy a báróné a pajtáskodó hanggal előrelátóan és óvatosan egy aranyhíd pillereit rakta csak le s durva harag szökött fel benne.

Átvillant rajta, hogy amikor belépett, már akkor feltűnt előtte az asszony különös viselkedése. Az ártatlan arc, az angyali tekintet, a reszkető ragaszkodás, és az együtt átélt örömök, forró vallomások, a szerelem tüzeiben megtisztult ébredések mögött tehát még valami más is van.

A könyörtelenül és kielégíthetetlenül éhes asszonyi vágyakozás. Az igazi, a kendőzetlen örök asszony, aki nem elégszik meg a szerelemmel, nem éri be azzal, amit az ölelésben beteljesült emberi lélek adhat. Sóvárgó és buja képzeletüket a szerelem esdeklő és önfeláldozó odaadása nem elégíti ki, valamennyi lihegő és nyers szeretkezést akar szerelem helyett.

Nem szólhatott, az ajtó nyílt. Györky báró lépett be. A báróné elébe sietett, üdvözölte, majd bemutatta Tornaynak és Keresztesnek, akiket Györky nem ismert.

A báró magas és nyulánk alakja ellenére is nehéz és sűrű csontú férfiúnak látszott. Egyidős lehetett Kereszteszel. Állandóan mosolygott s négy-öt embert is szemmel tudott tartani egyszerre. Mélyen beesett tiszta szemei, átható tekintete, vékony ajka, kiugró álla, szinte görcsös ádámsutkája, kiméletlen erélyről és hidegségről tanuskodtak. Szintelen, száraz hangon beszélt, a pontot és a vesszőt nem ismerte, a szavakat nem mondta, hanem valósággal kirakta egymás mellé az asztalra. A fűrészeléshez hasonló egyhangú zörej, amely szavait kísérte, az a fáradhatatlan egyhangúság és könyörtelen biztonság, amellyel nyelve pergett, lassan süketé tették a fület, elzibbasztották a szívet. Igen, persze — bólintott, ha valaki közbeszólt, vagy valami megjegyzést kockáztatott meg és a következő pillanatban, mint szemet a malomkerék, a kijelentést a saját mondanivalói közé őrlötte.

— Erzsébet, ön a legelragadóbb asszony Budapesten — bókolt őszintén volt feleségének. — Szépsége versenyre kelt szellemével. Bámulom és csodálom önt.

Tornay felkiáltott:

— *Vae victis!*

Darabos helybenhagyólag bólogatott.

— Jaj bizony. Jaj a legyőzötteknek.

Szirmay is közbeszólt:

— A szépség és a szellem nem versenyezhetnek egymással. Ez a kettő egy.

— Két különböző nőben — jegyezte meg csendesen Keresztes. Eddig még nem szólt. Valamennyien rátekintettek.

— Ez jól hangzik, de szerintem nincs értelme — szeretett volna vitát provokálni Szirmay. — Magyarázatot kérek.

Keresztes hallgatott.

— Nos? — kérdezték a báróné és a báró egyszerre.

Keresztes futó pillantást vetett rájuk s úgy felelt :

— Az igazi nő csak szép lehet. A szép nőnek a szelleme csak az arcfestéket szállítja. A csúnya nők viszont hősök, gyengédek, önfeláldozók és becsületesek. Rútságuk fennköltté teszi őket.

Györky báró vállat vont.

— Ez filozófia. Ehhez én nem értek. A tapasztalat mindenesetre ellentmond ennek az állításnak.

Keresztes akaratlanul is elmosolyodott. De azért minden él nélkül felelt :

— A bölcelet a tapasztalati tények rendszere. Én azt, amit az imént mondtam, nem a szépség és szellem elvont fogalmára, hanem az asszonyi külsőre és asszonyi lélekre értettem. E tekintetben pedig eddigi tapasztalataink, sajnos, megbízhatatlanok. A bizonyítás tehát csak érzelmi alapon lehetséges.

— Gondolja? — vonta össze Györky a szemöldökét.

— Nem. Tudom. Ez így van.

A két férfi tekintete összevillant. Már tudták, hogy ellenfelek. Hogy a másik is vad, gögös, királyi állat és égő vágy sarkalta őket, hogy itt nyomban összemérjék az erejüket.

— Uraim — előzte meg az összecsapást a báróné — ne fárasszák hiába az elméjüket. Az asszonyok valóban kiismerhetetlenek. De a titok, amely megfejthetlenné teszi őket, ott rejtőzködik minden emberben. Férfi vagy nő, mindegy. Ha érző és gondolkozó lény, — rejtély marad mindörökre. Ne felejtsetek el, hogy a világot Isten teremtette.

Szirmay gróf megjegyezte :

— Porból.

— Porból, amibe lelket lehel.

Darabos hozzátette :

— A maga lelkét. De előbb szabaddá tette.

Szirmayban egy szép, hosszú mondat fenekedett, de mire rákerült a sor, hogy kironthon belőle, elkódorgott valamerre a fejében. Ennyit mondott tehát csak :

— Az asszonyok mind egyformák.

— Hohó barátocskám — tiltakozott a báróné.

A gróf hódolattal hajolt meg előtte :

— Tisztelet a kivételnek.

Györky hozzáfordult :

— Nincs kivétel.

Parázs vita kerekedett. A báróné többizben megkísérelte, hogy a Keresztes közelébe férközzék és halkán néhány szót váltson vele, a férfi azonban mindannyiszor válasz nélkül hagyta a tekintetét. A báróné tehát legokosabbnak találta, ha egyszerűen hazaküldi őket.

— Kedveseim — szólt — gyermekes buzgalmuk, hogy meggyőzők egymást és tiszteletreméltó igyekezetük, hogy utánozzák az együgyűeket, gazdag félórával ajándékozott meg, sajnos, azonban ebbe a rendkívüli élvezetbe kissé belefájdult a fejem. Engedjék tehát meg, hogy visszavonuljak és magukra hagyjam önöket.

Odament Daraboshoz :

— Ön ma keveset beszélt. Rosszul tette. — Szirmayhoz fordult. — Az urak kihasználták ezt a hallgatást és megbüntettek érte.

Szirmay a szelid gúnyolódást komoly hálálkodásnak vette és a maga részéről rögtön bókkal felelt :

— Báróné, akkor mi is távozunk. Maradásunknak ez esetben semmi értelme. Vitánk hamarosan üres fecsegéssé laposodna. Az ön jelenléte és személyes varázsa nélkül Hefaisztosz sem lenne többre képes. Pajzsok helyett csak silány patkókat verne.

— És ha maradok?

Keresztes felelt :

— Ez esetben az istenek kovácsa előbb-utóbb rá fog ütni a körmére.

Darabos a bajusza alatt dűnnyögte :

— Vagy a fejére . . .

Egyszerre állottak fel. Elbúcsúztak az asszonytól és mentek.

A bárót a kapu előtt várta az autója. Beszállt Szirmayval a kocsiba s mielőtt elindultak, visszakiáltott Keresztesnek :

— A jövő hét valamelyik napján házimulatságot rendezek. Ha megengedi, majd értesítem.

Keresztesék is megindultak. Tornyay a legközelebbi utca sarkán megállott :

— Hova?

— Haza.

— Mikor látogatsz meg?

— Legközelebb.

— Jó. De előbb telefonálj — megszorította a Keresztes kezét és a szemébe nézett. — Beszélni akarok a fejeddel.

Még egyszer megrázta a Keresztes jobbját, azután befordult az utcába és elsietett. Keresztes át akart menni a másik oldalra, de hirtelen egy autó kanyarodott be előtte az útra és nyikorogva megállott a járda mellett. A soffőr kihajolt az ülésről :

— Nem tetszik tudni, melyik itt a Györky báróné palotája?

Keresztes két lépésnyire állott a kocsitól. A mellén ütést érzett. Az autóhoz lépett és kirántotta az ajtót.

A kocsiban egy nő ült. Egyedül. A sarokba huzózkodva.

Margit.

A leány rémülten, tágra nyílt szemekkel, reszketve meredt Keresztesre.

— Szálljon ki ! — szólt fojtott hangon a férfi.

A leány moccani sem mert.

Keresztes beljebb hajolt a kocsiba :

— Azonnal szálljon ki és jöjjön velem.

Patakozott benne az indulat. Hangjában a fenevad dühe fenyegetett.

Margit azt hitte álmodik, szörnyű rémlátás nehezedik a mellére s hang nélkül engedelmeskedett.

Keresztes kifizette a vezetőt, azután kinyújtott karját maga elé emelte.

— Mars! — mutatott előre.

A leányt megbénította ez a faragatlan, sötét és goromba erő. Kiáltani akart, de a torka összeszorult, megszedült és reszketve indult meg.

A férfi követte. Szótlanul haladtak egymás mellett. Később a leányban felengedett a rémület és könnyei megereedtek.

— Hova visz? — kérdezte szepegve.

— Haza.

— Nem megyek.

— Nem?!

— A báróné vár, beszélni akar velem.

Keresztes megfogta a kezét és leszorította :

— Nem tűröm, hogy cselédmódra verekedjenek értem. Mit akar? Hányszor mondjam még, hogy nekem nem kell egyikőjük sem! Nem akarja megérteni?

— Nem.

A férfi hangja fakó volt és hideg :

— Ne kényszerítsen, hogy megöljem. Ha nem hallgat rám és ellenszegül a tilalmamnak, nyomorulttá teszem egész életére. El fogok utazni azzal az asszonnyal. Elmegyek és soha nem jövök többé vissza.

A leány megingott, összeomlott alatta a világ. Ó, milyen árva lett egyszerre. Gyermek, aki elvesztette az anyja kezét, hulló szírom, amit földre ejtett a szél, harangvirág, amelynek panaszára nem felel más, csak a pusztá végtelen csendje.

— Hát akkor minek is élek, miért nem halok akkor inkább meg — zokogott és szívében a még meg nem síratott ős bús dala közeledett.

— Ne sírjon.

Újra megindultak. Keresztes hazáig kísérte.

— Ha azt akarja — szólt — hogy itthon maradjak, akkor most szépen menjen fel. Ne okoskodjék és ne csináljon ostobaságokat.

Megvárta, amíg a leány felment. Margit felérve, egyenesen a szobájának tartott, magára zárta az ajtót s hangos zokogással roskadt le ágyára. Szerelme magányos fény volt tehát csak a süket és néma éjtszakában.

Egyedül maradt. Társtalan — örökre.

* * *

Kereszttest otthon Feri azzal fogadta, hogy a báróné telefonon már kereste.

Intett neki, hogy kimehet.

Álmos, ringató fáradtság zsongott benne, de elméje szokatlanul gyorsan és pontosan váltott s néhány perc alatt átfutotta és megforgatta magában az utolsó eseményeket. A halál ott ült vele szemben és ebben a pillanatban úgy tűnt előtte, hogy már régen, nagyon régen itt lakik, együtt vele, már megbeszéltek, elintézték egymással mindent. Nem cifrázza tehát tovább, hanem sietve Mihalovics után megy és ezzel fel szabadít mindenkit, akit eddig fogva tartott s akiknek az útját és sorát eddig keresztelte. Kihúzta íróasztala fiókját, hogy megnézze, ott van-e a revolvere. A telefon szólalt meg mögötte. Jelentkezzék? Minek.

Mégis felvette a kagylót és odaillesztette a füléhez :

— Halló?

— Maga az? — hallatszott a báróné hangja.

— Én vagyok.

— Azonnal jöjjön.

— Miért?

— Csak.

— Nem megyek.

— Akarom.

— Nem.

— Parancsolom.

— Nem.

— Könyörgöm . . .

— Nem.

— Ne kínozzon, értse meg, nem vagyok az oka semminek. Miért mondta tegnap, hogy ma délután nem jön el. Ha vártam volna, megakadályoztam volna, hogy találkozzon Györkyvel.

— Mindegy.

— Jön?

— Nem.

Magamra gyujtom a házat.

— Akkor sem.

— Kimegyek az utcára és . . .

— Még sem.

— Akkor én megyek.

Hallatszott a csattanás. A hallgatót letette.

Keresztes gondolkozott. Ez az asszony képes arra, hogy beváltsa a fenyegetését. Meg kell tehát előznie. Autót hozatott és hozzá hajtatott. Még öltözködés közben találta.

— Miért hívott? — kérdezte, ahogy belépett a szobába.

A báróné a tükör előtt ült. Az erélyes hangra ijedten tekintett fel. Nem volt rajta más, csak egy habkönnyű, lilaselyem köntös. Hófehér nyaka, telt válla és két kicsi keble, amit a ruha csak félig fedett el, mint

két remekművű, élő gyöngykagyló, úgy izzott és világított a bronzernyős tükörlámpa vörhenyes fényében. Az illatszeres üveg ott feküdt a tükörsztalon, felfödve s a kiömlött parfóm összekeveredve a rizsporok, kenőcsök és össze-visszahajigált ruhák illatával, bágyasztóvá és nehezzé tette a levegőt. De ennek a félhomálynak a csendje reszketett s szinte hallatszott az árnyékban meglapuló bútorok, bársonyok, szőnyegek és egyéb apróbb tárgyak visszafojtott lélekezése. A szoba feldult kertnek tünt, amelyen egy szerelemre gyulladt titán gázolt át és a tört indák, letaposott levelek, megtörött virágkelyhek felett még ott borzongott a viharos kielégülés földöntúli kéje. De efelett a boldog és aléltan pihegő szender fölött egy érintetlen, most meghasadozott, nedves és hamvas gyümölcs aranylott, diadalmasan és zengőn : a virágsziromból és rubinból lehelt asszony — Erzsébet.

Keresztes elborultan nézte. A báróné sikoltva ugrott fel :

— Te ! Te ! — kiáltott s odafutott hozzá. — Hát mégis itt vagy ?

De nem csókolta meg. A legközelebbi székig húzta, leültette és amikor látta, hogy a férfi nem ellenkezik, ő is lekuporodott mellé a szőnyegre. Átölelte térdeit és felnézve rá, a tekintetét kereste.

— Miért mondtad, hogy nem jössz ? Miért ijesztettél meg ? Magamra akartál hagyni a rettegésemmel ? Azt hiszed, én nem félek ettől az embertől ? Hát nem tudod, hogy már régen nyomon követ, figyeli minden lépésemet, üldöz, őrzi az ajtómat, nem érezted még meg, hogy kísért a nap minden órájában elküldi hozzám néma üzenetét és én hiába igyekszem elrejtőzni és elmenekülni előle ? Mágus, a lelke sötét gyémánt, amely elnyel és magába zár mindent, megfélemlít, leigáz, tehetetlen engedelmes rabszolgájává kényszerít a tekintetével. Láttad a szemét ? A száját ? Hallottad a hangját ? Nem borzongtál meg tőle ?

Közelebb csúszott. Nézésében és könyörgésében elfojtott szenvedély viharzott :

— Gyere, fussunk innen. Félek. Veszély fenyeget mind a kettőnket. Elmegyünk Délre. Ott kék az ég, zöld a föld, rózsák és nárciszok virítanak a kertekben. Gyere, fussunk, nézzük a tovaszálló felhőket, hallgassuk a tengert, feküdjünk ki a rétre, öleljük magunkhoz a tavaszt, amelynek minden szépsége a mienk. Gyere, merüljünk alá az örökkévaló szerelem hitében, dobjunk el magunktól minden más szomorúságot és minden más örömet, hogy szívünkben a megváltottak üdvözítő boldogságával roskadjunk össze. Gyere, ott ketten leszünk, együtt nyugszunk le a leáldozó nappal, együtt ébredünk a fényesedő reggellel és szívünk dobbanása együtt száll el a messzeségbe május virágos énekével.

Gyengéden megrázta a férfit :

— Nem szólsz ? Nem felelsz ? Hát jó, elmegyünk akkor máshova. Hallgass, várj, ne mondj ellent. Ó, te még nem tudod, hogy mi lakik bennem. Még nem ismered az ölelésem, a csókom, még nem csorgattam át ereidbe a véretem. Megtanítlak szeretni. Cseppenként és ízenkint

lélekzed majd magadba a testemet és a lelkemet, hogy forróságom ott, ott dobogjon mindig a szívedben, hogy kigyuljak benned, mint a máglya, hogy megzendüljek benned, mint egy roppant hangszer s elmuljak én is, amikor szívedben meghal a szerelem.

Könnyek szöktek a szemébe. Köntöse lecsúszott válláról :

— Vagy a csendet szereted? Tudok egy helyet, nem messze innen, ahol senkisé ismer bennünket. Kis ház a hegyoldalban, alattunk falu, a közelben rengeteg. Te reggel nekivágsz az erdőnek s csak este térsz vissza. Én várni foglak s terítőt hímezek az asztalkákra, felcsipkézem a két kis ablak függönyét, friss vizet merítek a forrásból, engedelmes, szelíd, alázatos asszonyod leszek s ha tavasszal őz téved a kunyhónk elé, ránk néz félénk és ijedt szemével, én letérdelek előtted és megsókolom a kezedet. Hadd bújok hozzád hát akkor így, de gyere, gyere, meneküljünk innen.

A férfi kibontakozott az ölelésből. Felemelkedett.

— Nem megyek.

Az asszony ott állt előtte könnyes arccal, félig nyitott ajkakkal, csaknem ruhátlanul, megsemmisülve.

Keresztes lehúnyta a szemét. Félt, hogy elveszi erejét az asszony megrendítő szépsége.

— Nem. Nem megyek! — kiáltotta most már hangosan, védekezve és magát verve.

Erzsébet hozzá lépett. Karjaival átfogta a nyakát.

— Akkor elviszlek!

S lehúzta magához a földre.

* * *

Keresztes elfogadta Györky báró meghívását, de a tobzódó mulatságtól, amit ott talált, hamar megcsömörlött. A zaj, a lárma, a borgőz, a mezitelen látványosságok sivárgása idegesítette. Felkelt, hogy eltávozzék a teremből, amelynek a közepén egy hatalmas, gyeppelel, bokrokkal és élő virágokkal körülültetett, földbeépített medencében sellőknek vetkőzött hölgyek, olcsó pénzen felfogadott kitarítottak, kezdő kis démonok és néhány ismertebb nevű színésznő lubickoltak a vízben. Kifelé tartott, hogy a langyos éjszakában lerázza magáról ennek az aljas és durva ízléstelenséggel megrendezett bachanáliának a szennyét.

Az ajtóban Györky báró fogta el.

— Megy?

Keresztes igent intett a fejével.

— Néhány szót szeretnék váltani önnel.

Egy félreeső kis szobába tessékelte be.

Amikor bent megállottak, egymás szemébe néztek. Keresztesnek eszébe jutott, amit Erzsébet Györkyről mondott. Lelke sötét gyémánt s a tekintetében delejes erők rejtőznek.

Most ő is érezte.

A báró szája elé emelte zsebkendőjét, köhintett, azután megszólalt :

— Ön kemény és egyenes embernek látszik, olyannak, amilyenek engem is mondanak. A szavakat tehát mellőzhetjük. Meg akarom kérni valamire.

— Parancsoljon.

— Tegye meg nekem azt a szívességet, hogy néhány hónapra utazzék el.

— Utazzam el?

— Igen.

— Miért?

— Utamban van.

Keresztes nem felelt. A báró folytatta :

— A feleségemet, volt feleségemet — nyomta meg a volt szót —, hogy úgymondjam, befolyásolja és zavarja az ön jelenléte. Ez a körülmény megnehezíti nála a helyzetemet.

Keresztes vállat vont :

— Sajnálom, de nem teljesíthetem a kérését. Két okból. Először azért, mert egyelőre nem áll módomban itt hagyni Budapestet, másodszor pedig azért, mert engem az ön magánügyei nem érdekelnek.

A báró mindössze a hangját fogta halkabbra :

— Szóval marad?

— Maradok.

— Helyes. Ön nem akar alkudni. Megértem. De —. Várt egy pillanatilag, aztán közelebb hajolt Kereszteshez. — Egy dologról megfeledezett. Ön barátja az én feleségemnek és vőlegénye egy másik hölgynek. Az én véleményem szerint két ilyen nő, két ilyen rendkívüli asszony, — sok egy férfinak. Ön tehát nem tarthatja meg mind a kettőt. Csak az egyiket. Hogy melyiket? Azt, amelyik jobban tetszik. Nekem mindegy. Az egyiket átengedem. De csak az egyiket. Mind a kettőt — nem.

Keresztes megmozdult, hogy előrelépjen.

A báró várt erre, maga elé emelte jobbát és a Keresztes vállára tette. Az balkézével nyult fel, megfogta a báró karját, levette a válláról s lent csöndesen eleresztette. Az összeroppantott kézfej élettelenül hullott ki rettenetes tenyeréből.

Györky meg se rezzent.

— Ön most pocsékká tette a kezemet — gyult ki eddig hideg tekintete — ez azonban nem változtat a tényeken. Két napi gondolkozási időt adok. Vasárnapig várok. Addig válaszolhat.

— És ha nem?

— Akkor? Hát akkor majd meglátom. Ezt — emelte fel a jobb kezét — úgyis el kell még intéznem önnel.

Félrenézett, mint aki elvégezte.

— Megyek — szólt Keresztes — de engedje meg, hogy a történetek után én is figyelmeztessenem valamire. — A báróhoz lépett, olyan közel

volt hozzá, hogy a ruhája érintette. — Mi ketten ne találkozzunk többet.

A másik mosolygott, úgy várta meg, amíg kimegy.

Keresztes kiérve az utcára, a kapu előtt megállott és visszanezett a fényárban úszó palotára. A báróné — a báró — Margit — utolsó esztendeje, vajjon nem álom-e mindez? — suhant át lelkén hirtelen.

Nem.

Feje fölött a fák lombjai fűdöttek az éjszaka harmatos fényében s az égen a csillagok hangosan énekeltek.

Gyalog ment át a Lánchídon. A pesti oldalon még minden lámpa égett s tavaszi szelek hancuroztak a házak felett. Betért a legközelebbi étterembe. Leült és bort rendelt. A nyitott terrazon táncoltak. A más-kor tűrhetetlenül lármás és rikoltó zene most megnyugtatólag hatott az idegeire. Mohón ivott s kezdődő mámor langyos bizsergéssel kezdett fölfelé kapaszkodni az ereiben. Az a sűrű, fáradt és mozdulatlan sötétség, amely eddig ott gubbasztott az agyán és a szíven s amelyben eddig minden gondolata eltévedt és nyom nélkül elveszett, most egyszerre oszladozni kezdett s ebben a hirtelen derengésben egy messzi élet képe halványlott fel.

Nincs kétség többé, egy saját hullámaim kergető ösvény forgatta eddig maga körül. Bizonyos idő óta volt életét ismétli. Mindaz, amit tesz s ami vele és körülötte történik, pontosan és hajszálíg — multja. A környezetnek, az eseményeknek és a személyeknek csak az arca más, a lélek ugyanaz.

Meddig is ért el legutoljára emlékezéseiben? 1914 nyaráig. Vagyis a mai napig. A levegő akkor is épen úgy nehezedett el egyszerre, mint amilyen hirtelen megtelt most lőporfüsttel. Ugyanazok a remegések, ellankadások és kábult felbuzdulások tántorognak most is benne, mint 1914 júliusában. Most is ugyanaz elé a harc és halál elé néz, most is ugyanazok a célok és végtelenbe vesző horizontok riadoznak előtte, mint azon a hömpölygő és megáradt nyáron. Egy helyben áll, mint akkor, mégis sodródik s bár nem tudja, hogy miért és nem tudja, hogy hova, mégsem fordulhat vissza, az út, amelyre rátaszították az események, nem visz másfelé, csak előre, az ismeretlen, a borzalom, az örület felé.

Jó. Hát most már végre mindent meg fog tudni. Átlépi a teremtés műhelyének küszöbét. Most majd megtudja, ki teremtette s ki igazgatja sorsát és életét.

Hol is hagyta el? Az apja temetésénél?

Igen. Ott, hogy visszautazott Szegedre s másnap reggel jelentette a bevonulását a parancsnokának.

XII.

A kaszárnya otthont adott, lassan megbékélt az alantas, de gond-talan étellel. A napok röptek, kitavaszkodott s így következett el július. A hadüzenet napja előtt a kórházban teljesített épen őrséget.

Az alvó várost a füledt nyári délután csendje ülte, valahol harang kongott, a gödrös úton nagyritkán kocsi csörömpölt el, az alacsony házak gerincén verebek tollászkodtak s a pihenő báránnyelűk alatt golyák keringtek kiterjesztett szárnyakkal.

Hirtelen szél támadt, porfelhőt kavart fel maga előtt, aztán egyszerre felvágott és megsörgette az akácok bóbiskoló lombjait. A következő pillanatban, mintha megmozdult volna a föld, remegő, tompa morajlás húzódott el alacsonyan a levegőben. Nyomban rá fergeteges rivolgás harsant fel, megzavarva a felhőket és megdöngetve a felriadt eget. A mennybolt megreszketett az alulról jövő dörgéstől és megzendülve, visszaverte a hangokat, amelyek szilánkokká törve a szét pattant érc éles és sivító jajongásával hullottak le. A következő percben újra kigyulladt az ordítás, de most már zsvajgott, összeroppant s torló hullámai szétfröccsenve simultak el a házak felett.

A város felől, ahonnan a zúgás hallatszott, egy katona futott lihegve :

— Önkéntes úr... — kiáltotta már messziről — Keresztes önkéntes úr! *Gisszel adta Belgrádot!*

Útközben hallotta, hogy megtörtént, — Giesl elhagyta Belgrádot. Tudta, hogy ezzel dőlt el a világ sorsa, a súlyos és komor mondat azonban, amelyben a felszabadult halál dermesztő lehellete és a medréből kicsapott félelem árja tajtékzott, idegenül és értelmetlenül hangzott előtte s a rémület pillanatnyi önkívületében, «Gisszel adtát» csinált a végzet két félrevert szavából.

Arcába szökött a vér, ereiben vad dal kezdte verni a riadót.

— Hol hallottad? Ki mondta? — meredt a katonára, amikor az hozzáért.

Annak az arcán vörös foltok lángoltak s szeme két sarkában összefutottak a ráncok :

— Bent kiabálják a városban. A népek mind kint vannak az utcán — felelt és tovább rohant.

Szitt az orrán s a két patrontáskánál fogva, feljebb rántotta magán a derékszíjját.

Tehát bekövetkezett.

Már hét órákor le is váltották. Új őrség vonult ki, ők pedig berukkoltak.

A városba érve, alig tudtak utat törni maguknak a tömegben. A kocsiúton huszárok, majd egy sereg lovasrendőr vágatott el, belegázolva a tömegbe, amely most szilaj és nyers borzongással akarta magát eltapostatni, hogy vért lásson és vad mámorában megdöngethesse a földet. A kerítések tetején, a fákon és a háztetőkön félmezíten gyerekek sivalkodtak, alattuk egymásba keveredett embercsorda ordított és ebből a lobogó és rettenetes üvöltésből, amelyben a kitárt mellék és meghasadt torkok öldöklő harci vágya tajtékzott, mint egy roppant és az egész mindenséget bevilágító fáklya repült fel a borzalom kiáltása :

— Háború . . .

A főtéren haladtak át. A forgalom itt már teljesen szünetelt. A tömeg megrohanta a villamoskocsikat és fel akarta borítani. Az egyik kocsit sikerült is nagynehezen leökökenten a sínekről, tizen, húszan kapaszkodtak fel egyszerre a tetejére. Egy hajadonfejes, szakállas öreg vetette meg legelsőnek a kocsin a lábát s amikor érezte, hogy szilárdan áll, körüljártatta tekintetét, nyelt egyet s a következő pillanatban ökölbeszorított kézzel beletaglózott a levegőbe :

— Vesszen Szerbia ! . . .

— Éljen a háború ! . . . — zúgta rá a tömeg.

— Le Szerbiával !

— Adjanak fegyvert !

A térre vezető egyik utcán hatalmas társzekér tűnt fel. Ahogy a kocsi a sarokra ért, egy siheder elkapta a ló zabláját :

— Megállni ! — rivallt fenyegető hangon a kocsisra.

A kocsis nem tudta mire vélni a dolgot és lefogta a lovakat :

— Hó ! Hó ! — rángatta maga felé a gyepelőt, majd a sihederhez fordult :

— Mi lesz? Mi a fenét akarnak? Nem látják, hogy tollat viszek?

Valaki röhögni kezdett :

— Meg kell nézni !

— Nézzük meg !

A kocsit pillanat alatt felfordították. A bálákba rakott toll a kövezetre fordult és néhány vászonhéj kifeslett. Egy sereg gyerek rögtön belegázolt a kiömlött pihébe és pillanat alatt felhőt vertek fel belőle, amely felszállt a levegőbe, darabig a magasban libegett, azután kezdett lefelé szállingózni. A kocsi mellett állók prüszkölve és visítózva igyekeztek menekülni a tolleső elől.

A kocsis fergeteges átkozódással káromkodott.

A következő percben új esemény izgalma remegett át a tömegen. A térbe torkolló főutca felől magasra tartott zászlókkal diáksapat közeledett. A Rákóczi-indulót énekelték s katonás rendben marsoltak előre.

— Vesszen Szerbia ! — viharzott újra fel és egy hórihorgas, ijesztően sovány alak hirtelen kiválva a tömegből, a zászlótartó elé ugrott, kicsavarta kezéből a hatalmas lobogót és meglengette :

— Éljen a háború ! — ordította kidagadt nyakkal.

Hátul a Kossuth-nótát kezdték énekelni.

— Le a kalappal ! — hallatszott mindenfelől egyszerre.

Tízezer kar lendült a levegőbe s a tömeg most már hajadonfejjel, kipirult arccal és remegő orrcimpákkal zendített rá az énekre :

— Kossuth Lajos azt üzenete . . .

A hórihorgas megindult a zászlóval s a többiek felsorakoztak mögötte.

Ők egy kapu alatt állottak.

A tömeg a főutca felé vette az útját, menetközben összeszorult s a megfeszült ádámsutkák és a hörgő torkok bömbölve ismételték a fenyegetést :

— Ha még egyszer azt üzeni . . .

A fohász nem a megrendült szív imája volt többé, hanem fekete zokogás, amely mintegy roppant égzengés, távoli és beomlott sűrűregek visszhangjaként gördült át a levegőn. Zúgva és csapkodva tört fel a magasba, újra meg újra megreszkettette a földet, megrázva a házakat, ezer és ezer harcra gerjedt szív halálos rendületlenségét és zsibbasztó fenségét hintve el a felhők alatt. És fent a magasban, a magára maradt dal megsűrűsödött a szélben, elzúgott a város felett, egyetlen lezuhanó akkordjával visszhangot döngetett maga után a paloták falán, az elborult és rengő templomtornyok körül és azután felvágva a csillagokig, lebukott a lenyugvó nap kigyulladt felhőtengerébe.

Mire berukkoltak, fel volt forgatva a kaszárnya is. A magazinokból az ablakokon keresztül hajigálták ki a felszerelést az udvarra. A rengeteg csatt, szíj, bakkancs, borjú és ruha átható büzt árasztott. A naftalin és a frissen cserzett bőrök szaga érdekessé tette a levegőt. A pincékből a köszörűkövek éles és bántó sercegése hallatszott. A monturmagazin ajtajában Kazár, a fegyvermester állott. Egy freiter szaladt feléje és odaérve haptákba vágta magát :

— Herr Waffenmeister ich melde gehorsamst . . . — lihegte és egy élesre köszörült bajonétot nyujtott át neki.

A fegyvermester megvizsgálta a szuronyt és helyeslőleg bólintott :

— A harmadik századét osszátok ki — adta ki a parancsot.

— Ja wohl! — tisztelgett a freiter és elrohant.

A legénységet kihajtották a szobákból és levezényelték az udvarra. Az altisztek megkezdték a felszerelések kiosztását.

— Kovács! Hol van az a gazember?

— Hier!

— Hé Bálint! Nem oda! Ide! — kiabáltak össze-vissza a sarszik, de hangjuk elveszett az egyre növekvő zsidongásban.

Legalább ötven káplár ordította, folytonosan neveket kiabálva, fenyegetőzve, szilaj káromkodások között szólítva és keresve azokat, akik a névjegyzékben sorra következtek.

— Balogh? Megvan? Minden megvan?

— Meg!

— Gyerünk! Tovább! Békési! Bíró! Cibula! Dudás! Ide! Mozogjatok, mert mindjárt agyonváglak! — hallatszott.

Hátul a trénszekereket tölték ki a kocsiszínekből. A lázas sietség, amely lassanként vad tülekedéssé forrósodott, megbontott minden rendet. Lihegve, izzadva és egymást döngetve közel ezer ember birkózott a torkaszakadtából ordító káplárok és cukszfürerek körül. Valamennyien elborultan a zsákmányolás nyers és hirtelen kiserkedt vágyától. Valósággal csatákat vívtak a szíjjakért, ruhákért és különböző

vasakért, egyetlen homályos, de annál korbácsolóbb gondolattal, hogy minél jobbat, minél többet, mindent, amit a csomósra dagadt izmok elbírnak s ami védelmet nyújthat a borzalmas ismeretlennel, a hirtelen felrémült és szinte perzselően közel lángoló halállal szemben.

Szakadt róla a veríték, mire magára törte a csukaszürkét és a kemény bakkancsot. A szűk ruha szoritotta, a bakkancs törte a lábát. Abban a pillanatban azonban, ahogy talpra állott, mindez elmúlt, teste hirtelen megfeszült. Érezte, hogy katona, hogy harcos, akiben lobogva csörtet a fiatalság s vérében zord tiprások, zengő robogások és vad diadalok zajlanak. A fölszabadult erő és a győzelmes egészség viharos játéka volt ez, amely legyűrte a félelmet és egyetlen lépéssel porba taposta a halált

Felcsatolta derékszíjját és szaladt, hogy felkeresse Simont. A kapuban egy őrmester állott. Tisztelgett és ki akart lépni az utcára.

— Hova megy? — kérdezte az őrmester.

— Ki a városba — felelt.

— Mars vissza. Nem lehet.

A várta felől néhány csukaszürkébe öltözött önkéntes közeledett. Amikor megpillantották, az egyik odakiáltott:

— Te, Keresztes, gyere csak.

Odament.

— Ki akartál menni?

— Ki.

— Nem lehet, csak engedéllyel.

— De hát miért?

— Azért, mert ma jár le az aratási szabadság.

— Hát azután?

— Meg kell várunk, amíg a legénység berukkol.

— Marhaság.

— Gyerünk a kantinba — indítványozta egy másik önkéntes.

— Gyerünk — helyeselt a többi és megindultak.

Este tíz órakor megérkezett az első szabadságos csapat. Sapkarózsáikba virágot tűztek, dalolva és kurjongatva jöttek és duhaj kedvük furcsa, bágyadt örömet s különös szomorúságot harmatozott szét az estében.

Később újabb és újabb transzportok érkeztek, fáradtan és elcsigázva a hőségtől, de annál szilajabban és dühösebben kanyargatva a nótát, amit a vonattól idáig egyfolytában énekeltek. A ruhák és fegyverek kiosztása egész éjszaka tartott. Három óra elmúlt, amikor ledült, hogy aludjék valami keveset. Öt óra már újra talpon volt. Nem sokára megjött a parancs, hogy a felszerelt századok kétórás eltávozási engedélyt kérhetnek. Azonnal jelentkezett és tíz órakor már kint volt a városban. Egyenesen a Simon lakására tartott. Már nem találta otthon.

— Nem tetszik tudni, hogy hova ment? — kérdezte a háziasszonyától.

— Nem szólt, kérem, semmit. Egy idősebb hölgy járt itt, azzal ment el.

— Egy idősebb hölgygel?

— Igen.

— Nem mondtak semmit?

— Nem.

Elköszönt. Szaladt vissza a kaszárnyához. Egészen bizonyos, hogy az édesanyja érkezett meg és őt ott várják a laktanya előtt. Kár, hogy az imént, amikor kijött, nem nézett jobban szét.

A kaszárnya elé érve, rögtön megpillantotta édesanyját. A nagy kapu előtt állt Simonnal.

Odafutott.

— Anyám! Anyám! Itt vagyok! Istenem, hát miért nem üzenetek be?

— Ó, fiam . . . — borult a nyakába az édesanyja.

— Na, ne sírjon . . . — Csitítgatta szelíden — Hát miért sír? Ne féljen!

Anyja arcán könnyek gördültek alá, összeszorította ajkait, hogy visszafojtsa sírását.

Milyen kicsi, milyen törekeny — sajgott át rajta, ahogy a reszkető asszonyra nézett. Mint egy hervadt, árva gally, amelynek behegedtek már a rügyei. Lehullott az utolsó levele is.

— Szabad vagy? — szólalt meg háta mögött Simon.

— Déli egyig — felelt. — De úgy tudom, hogy öt óra után megint kiengednek.

Megindultak.

— Hát Dezső? — fordult anyjához.

— Vele jöttem, ő az éjjel kapta meg a behívót — felelt az édesanyja.

A bátyja, Dezső, a honvédoknál szolgált.

— Nem tudom, hogy nálunk mi van — szólt —, de majd érdeklődöm, azt hiszem, estére őket is kiengedik.

Apró-cseprő dolgokról kezdett beszélni, hogy megnyugtassa az édesanyját.

Simon hallgatott.

Ő tisztán és világosan látta a dolgokat. Nem volt katona. Épen ezért nem is áltatta magát. Borzadva és fájdalommal gondolt a háborúra. Egy sereg ember megnyomorodik, egy sereg pedig meghal. Nem bizonyos, hogy Keresztes is ezek között lesz, de nem is lehetetlen. Egyébként sem ez a fontos, hanem az, hogy ez a rettenetes kavarodás csak gyászt, nyomorúságot és szenvedést hozhat az emberiségre. Nem bírta felfogni, és megérteni, hogy annyi csak az egész, hogy az a rengeteg épkézláb ember, akit a mozgósítás fegyverbe szólított, egy egyszerű hívó szóra odahagyjon mindent, ami az élethez kötötte és futva rohanjon a halál felé s nem is gondolkozik azon, ami vele történik. Egyik-másik talán

még le sem köszön övétől, csak fölnevet s már fut is a kaszárnyába, hogy fegyvert adjanak a kezébe s mire magához tér s ráeszmél, hogy irtózatosan és halálosan elszakad mindattól, ami az életét és az életet jelentette, már golyó érte, fel is bukott s a csodálkozás s az örület pillanatnyi világosságával sikolt vissza a háta mögött alásüllyedő mindenségre.

Intett Simonnak, hogy mondjon már valamit, mert hallgatása édesanyját még jobban megrémíti. Simon észrevette a pillantást és megrezzent :

— Hová megyünk? — kérdezte zavartan.

— Ülünk be valahova — szolt ő. — Egyig beszélgethetünk.

Betértek a legközelebbi vendéglőbe. Abban állapotok meg, hogy Simon ötig az édesanyjával marad, akkor újra találkoznak és együtt mennek el bátyjáért.

Édesanyja hallgatott, néma szorongással leste minden szavát:

— Mikor mentek, fiam? Nem tudod? kérdezte.

— Holnap vagy holnapután — felelt. — De úgy tudom, hogy mi csak a Dunát őrizzük egyelőre.

Simon segített.

— Én is úgy hallottam, hogy a ti ezredetek itthon marad. Ti fogtok vigyázni a határookra.

Anyja sóhajtott :

— Ó, ha úgy adná az Isten. De mi lesz Dezsővel?

Megnyugtatták, hogy a honvédeket sem viszik rögtön a harctérre. Az idő szaladt. Simon figyelmeztette :

— Te, egy óra, nem késel el?

Ijedten ugrott fel :

— Csakugyan. Három percem van mindössze.

Anyja is felállt, hogy vele menjen.

— Maradjon, anyám — ültette vissza a székre. — Ötkor úgyis találkozunk.

— Vigyázz magadra, fiam — könyörgött az.

Már az ajtónál volt. Onnan fordult vissza :

— Ha megebédelték anyámék, nézzék meg, mi van Dezsővel. Futott be a kaszárnyába.

A Mars-térre érve, ijedten hőkölt hátra. A laktanya előtt most már egy kavargó tenger hullámzott. A mozgósítás első hullámverése terült itt el, a tartalékosok, apák, anyák, hitvesek és gyermekek vége láthatatlan tömege. Az emberi gőzök, a gyümölcs, a húsok, a fűszerek és különböző hagymák illata egymásba izzadt a levegőben s ebben az erjedő párolgásban, amit megnehezített és megsűrített a hőség, a parázsló izgalom heve és a sós könnyek íze érzett.

(Folytatása következik.)

Bibó Lajos.

A nemzeti eszme renaissanceának kérdéséhez.

Rendkívül szerencsés körülménynek tartom, hogy legújabban a «faj» homályos gondolatát mindinkább felváltja a «nemzet» történeti kategóriája. Napisajtóban, valamint a magasabbrendű publicisztikában egyaránt ép a «faj» gondolatán épült fel számos elmélkedés magasratörő fellegvára anélkül, hogy az alapot megvizsgálták volna; e homokra épített fellegvárak dűledeztek és sorra összeestek. Már maga az a körülmény, hogy a faj fiziológiai-teszt determináltságot jelent, lenyűgöző érzést váltott ki, a teremtő s alkalmazkodó szabadakarat szárnyaszegettségét. De ami még inkább nyugtalanító s zavart okozó volt — annak, ki a köznap «elméletek» mögé szeret tekinteni — abban foglalható össze, hogy a fiziológiai, avagy mondjuk, vérségi faj fogalmával operáltak s mégis a faj *szellemi* habitusára gondoltak: az itt adódó kapcsolat fiziológiai (teszt) jelleg és pszihikai (szellemi) jelleg között merő hipotézis s épen részleteiben nem mutatható ki. A szociológia így egyre inkább a téveszmék közé kezdte sorolni a faj-gondolatot, amellyel annyit szerettek volna megmagyarázni — mint valami álkulccsal nyitni megannyi zárat — holott maga volt az, amely magyarázatra szorult s eddig makacsul ellenállott a magyarázó törekvéseknek.

Ezzel szemben a nemzetről ép a legújabb szociológia derítette ki, hogy mennyiben — és mennyire — szerves, életrugékony alakulat; hogy a nemzet organizmus és nem csupán organizáció; hogy a nemzet nem gépiesen egy-egy célnak élő «beállított» szerkezet, hanem hatalmas és rugékony célállománya gazdagon bontakozik ki a történet folyamán — habár egy-egy korban mindig töredékesen jelentkezik is az — és hogy last not least, oly öffenntartó, *történeli egység*ről van szó, amelyre, mint korokat álló aktív alanya támaszkodni lehet. A nemzet már «történeli egység», az idő szüleménye, alkotás, nem pedig determináló fátum, mint az állítólagos «faj», hanem szabad képződmény, századok tényleges erőkomplexumainak összetevődése, szintézis. Végre pedig a nemzet nem holmi szómatikus struktúrában jelentkezik, hanem *szellemi tőkében*, amelyet folyton konzervál és fejleszt.

De hagyjuk az elméleteket. Itt csupán rámutattunk arra, hogy mennyire káros volt a faj képletét előltni hamis prófétáknak s naiv álmodozóknak s ezzel a «nemzet» történeli képződményének, szabad csatlakozást és szellemi átvehetőséget jelentő *szellemi* organizmusának háttérbe szorítódását előmozdítani. Térjünk át most a mai helyzetre egy konkrétumban, hiszen csak vezér-szavakban sem adhatunk mindent; inkább *egy* nézőpontra óhajtanék utalni, amely a mai programmpontok közt ritkán szerepel kellő tudatossággal: a társadalmi tagozódás egy pontjára.

Ha politikai műszavaink világába tekintünk, meglepődünk, mennyire eszmeszegény volt a sokat magasztalt XIX. század. A «technicizmus» százada ez, a gépe, a világbejáró, felfedező emberé, a termelő kapitalista hódító kora, de — eszmékben, politikai gondolatokban, programmtőkében pusztán előző

századok szolgái folytatója. Bizonyos restelkedéssel távortartotta magát kérdésektől, amelyek pedig felszínen voltak állandóan s megoldásra vártak; restelt másról beszélni, mint *demokráciáról*. Hogy történeti arisztokrácia mindig van és hogyha szemébe nézünk a tényeknek, látjuk, hogy — szerencsére — az arisztokrácia éppen ilyen formában mindenütt elemi szükség, hogy minden kormányforma — bárminőnek kereszteljük el — ha *kormányforma*, arisztokratikus is, hogy élő társadalomegész, nemzet, ország, nép formulája mögött egy aktív kisebbség van passzív tömeggel kapcsolatban, a legegyszerűbb s legbeszédebb tény. Valamint annak is szemébe kell néznünk egyszer, hogy bárminemű demokrácia kifejlődésének a *feltétele* megfelelő arisztokrácia. Aki ismeri a görög társadalomfilozófusokat, láthatja, hogy akkor még nem volt divat a demokráciát és arisztokráciát *szembeállítani*. A XIX. század eszmévilágának különös látványa az, hogy arisztokrácia *után* demokráciát akart (s ebben is a francia forradalom előtti «ancien régim»-re következő *hangulat* gyermeki folytatása volt a XIX. század eszmei diapazonja). Tehát «tulajdonképp demokráciát» akart. Ezzel indultunk lefelé.

Arról természetesen ma már nem lehet vitatkozhatni, hogy a helyeset, az igazat nem a pusztá számbeli többség alapján lehet biztosítani. A szavazásrendszer nem a *helyességek*, hanem inkább a gyakorlati *lehetőségek* indexét szolgálta, sőt még kevesebbre alkalmas: csupán negatív funkciója az, hogy figyelmeztet, a politikus merre *ne* menjen, mert jelentős ellenállásra vagy ellenérzésre talál.

A XIX. század a legnagyobb tömegesedés százada s ezzel nagy felfelé emelkedés, feltörekvés feszültsége következett be szinte «osztályok» részéről. E feltörő elemek portálták a beengedést sürgető örökös «demokrácia»-szólamokat, így maradtunk meg annál az egyoldalú és szociológiailag primitív kérdésbeállításnál, hogy ki kell a «jogokat» terjesztenünk.

Lehet-e most a háború után is folytatni e XIX. századba átcsúszott félideológiát? Kétségtelenül nem hunyhatjuk be a szemünket azok elől a nagy és súlyos tények elől, amelyek 1918 októberétől kezdve egész Közép- és Nyugat-európának arcán jelentkeztek. S azok elől sem, amik 1922—3 után a felépülő Magyarországon álltak kérdőjelként előbb, majd megoldásként később minden gondolkodó elé. Egy tényt kell elismernünk: hogy a megszilárduló országok annál szilárdabbá lettek, minél erősebben tértek vissza történeti létfolytonosságukhoz s ennek ép összekötő kapcsát és biztosítóját, a történeti arisztokráciát nem engedték az ügyek éléről lesiklani. Gondoljuk el, hogy minő politikai vitustánc évei folytak volna le nálunk, Magyarországon, ha arisztokráciánk nem ocsúdott volna fel 1918 után s ha egyúttal a nemzet széles tömegei nem érezték volna meg ösztönös biztossággal azt, hogy az ő arisztokráciájuk nélkül finis Hungariae. A néposztón e téren szinte csalhatatlanul vezetett vissza a helyes irányba.

A nemzet életfolytonosságának érdeke a XIX. század folyamán gyakran gazdasági színvonaltartásnak és gazdasági színvonalemelkedésnek tünt fel. A világháború utáni vihar ezt a gazdasági perspektívát — minden nyomorúságunk mellett is — háttérbe szorította. A háború után bekövetkező megrázkódások sokkal fontosabbnak mutatták be a *szellemi irány* megtörését. Előttünk állott három (legalább három) ország, amelyek közül egy (Oroszország) bent maradt a nagy iránytörésben, egy (Magyarország) rövidesen kilábolt belőle, egy pedig (Olaszország) óriási erőfeszítéssel tudott csak ellenállni a nagy kísértésnek. Folytathatók a példát, e helyen elég ennyi egy rövid utalás céljára.

Azt találjuk, hogy ezekben az országokban állandóan kísértett egy hol hosszabb, hol rövidebb idő alatt előkészített «modernista irányzat», sőt forradalom vágya. S ahol ez irányzat fellépett, mindig a demokrácia köpenye alatt, ott demokrácia ugyan nem lett, de a régi arisztokrácia megingott. A másik tanulság: ahol az arisztokrácia a nemzet történeti programjának folytonosságát visszaállította, lehetséges volt a nemzetek háború utáni elesettségében is a rekonstrukció, mert egy meglévő nemzetenergia, mint tömegelő *szellemi* élete, nem szenvedett csorbát.

E ponton rámutathatunk most már, hogy mit értünk s mit kell értenünk történeti arisztokrácián. Nemzet és arisztokrácia — mindkettő, hogy egy filozófiai műszóba (bár nem szerencsés és nem jól hangzó, de végre is szokásos műszóba) tömörítsük a dolgot — mindkettő értékhordozó. De míg a nemzet széles rétegei ösztönösen élék célvilágukat, addig az arisztokrácia öntudatos. Történeti arisztokrácián értjük a nemzet azon elemét, amely egy kultúrnemzet kultúreszményei terén a legöntudatosabb s amelynek legerőteljesebb a kultúrvalósító akarata. Három fogalom tartozik itt össze: a kultúra, mint *érték*, a nemzet, mint reális *érték*hordozó s az arisztokrácia, mint *érték*öntudatosság és *akarata*.

Mi ennek ellentéte? Az álkultúra, mint álérték, a nemzetietlenség, mint reális *érték*hordozó hiánya s az arisztokrácia hiánya, mely *érték*öntudatlanságban nyilatkozik meg. A demagógiában, nincs *érték*öntudatos akarat, hanem politikai jelszóbaktériumok hordozója s terjesztője. Nincs kultúrnemzethez tartozása, mert csak laza tömegek pillanatnyi vezetésére rendezkedik be. Hogy hova jut az ily demagógiás áldemokrácia, mutatták a forradalmak. Hogy ellenben hova jut egy nemzet igazi vezetőértékével, arisztokráciájával, mutatták a rekonstruálódni tudó államok. Ezek a tanulságok az utóbbi évek alapján s hogy említjük őket, oka az, hogy — sajnos — a *felismert*, de kellőképp még mindig nem *elismert* igazságokhoz tartozik. Még nem rekonstruáltuk át politikai mentalitásunkat úgy, hogy a XIX. század politikai öröksége alól teljességében emancipálódni tudtunk volna.

Mi tehát a legközelebbi feladat? A nemzet kultúröntudatának s arisztokráciájának azonosságát megteremteni; ime kultúrpolitikai feladat ez az első helyen, amely *után* következnek gazdasági feladatok is. A kultúrpolitika primátusának megállapítása után következő részfeladatok kifejtése már messze vezetne. De megemlítjük azt, hogy az *érték*öntudatos, modern kultúrarisztokrácia kell, hogy az új, szociális feladatok terén alkalmazkodóképességben is elüljárjon; igaz, ez már nem iránykérdés, hanem szinte technikai, keresztülviteli probléma. Az arisztokrácia nem adott kvantum, hanem továbbfejlődő egész. Minden nemzet története mutatja, hogy a vezetők iránti szükséglet periodikusan erős. Hogy a XIX. század, az eltömegesedés kora, rendkívül erős vezetősükségletet teremtett, kétségtelen dolog. Ezzel kapcsolatos az, hogy a történeti arisztokráciában nemcsak lezárttságot, «történetiséget» keresünk, hanem új viszonyok közt új, tömegek vezetésére alkalmassá tevő társadalompolitikai érzéket, tömegvezető habitust is. Ily irányban beszélhetünk az arisztokrácia új feladatáról. Elsősorban az önfenntartó hatalmáról: kell, hogy a kooptáció (önkiegészítés) állandó gondja legyen — messzevezető feladat az arisztokrácia eme modern «elágazódásának» kérdését megoldani. A régibb arisztokrácia kardinális követelményei közt első helyen a loyaltást, a hűséget, az értékek előtti őszinte hódolatot, nyíltságot s nyílt erőt, szilárdságot stb. találjuk: új viszonyok közt a *gyors* szervezőképességet is s a tömegszenvédélyek-

nek — a politikai «divatoknak» — ellenállás képességeit. Kifejthetnők, hogy a modern arisztokrácia már nem rendi arisztokrácia, hanem oly kultúrarisztokrácia, mely kevésbé homogén ugyan, de a modern sokoldalú életkövetelmények differenciáltságának sokkal inkább megfelelő, mint a régebbi... A feladatok sorát folytathatnók. De ime mi csak meg akartuk kezdeni. Új kultúrpolitikai problémakörben, az arisztokrácia új problémáiban találtuk magunkat s talán elég az, hogy a kábitóan sokféle nemzetpolitikai témák körében *kiválasztjuk* azt, ami nézetünk szerint a legelső rangban is és *időben* is. Ha kiszabadítjuk magunkat öröklött politikai jelszók uralma alól s eléggé nyitlak vagyunk ki is emelni azt, hogy mit *látunk* 1918 után modern programkövetelménynek — akárminő paradoxonoknak is látszanak azok öröklött politikai elméletek alapján — úgy azt kell mondanunk: kell nemzeti demokrácia, de a demokrácia alapfeltétele egy, kultúrértéket hordozó és nevelő arisztokrácia *megbecsülése* és a mindenkori idők sajátos feladataihoz mért *kiepítése*. Ha történelmünkbe visszatekintünk, látjuk előttünk legnagyobb európai látkörű politikusunkat, gróf Széchenyit, kinek legelső programmpontja ez elmaradt ország érdekében az volt, hogy öntudatosá tétellel meg kell szilárdítani arisztokráciánkat, hogy mint kiteljesedett vezetőérték minél nagyobb közbecsülés tárgyává lehessen.

Dékány István.

Magyar nacionalizmus.

Klebelsberg Kuno gróf a neonacionalizmus eszméjével beláthatatlanul nagy problémát vetett fel. Arról van szó, meg tudjuk-e találni saját magunkat, tudunk-e élni, fejlődni, vagy elsorvadunk?

A kérdés az örök magyar tragédiának most lejátszódó felvonását állítja elénk.

A probléma két részre oszlik. Meg kell találnunk a célt, amit magunk elé tűzünk, meg kell állapítanunk a reánk váró feladatokat. Másrészt pedig meg kell rajzolnunk a nemzeti léleknek azt a képét, amelynek kifejlesztésére szükségünk van, hogy ezeknek a feladatoknak megvalósítására alkalmasak legyünk.

A megoldandó probléma kettős, a magyar tragédia forrása is az. Nemzetünk sorsa majdnem mindig az volt, hogy megoldhatatlan feladatok előtt állott. A magyar psziché pedig úgy fejlődött, hogy épen azok a hatások nem tudtak lelkében kiváltódní, amelyekre az adott körülmények között szükség lett volna.

A magyar nemzet történelme szomorúan különbözik más, szerencsésebb népek történelmétől. A mi népünk sorsa igen sokszor olyan volt, mint a görög végzet-tragédiák hőseié, akik előtt két lehetőség áll, de akármelyiket választja, mindegyik katasztrófához vezet.

Sorsunk sokszor állított bennünket megoldhatatlan feladatok elé. Olyan erőkkal kellett volna megmérkőznünk, amelyekkel a küzdelmet nem vehettük fel a siker reményével. Rendesen két rossz között kellett választanunk. Ilyenkor nehéz a vezetőknak a helyes utat megtalálni, még nehezebb a nemzetet egységes állásfoglalásra, cselekvésre bírni.

A magyar sors megint bírhatatlanul nehéz feladat elé állított bennünket. «Beljebb jött a határ; s odaállt az ország közepébe és az elmúlt céloknál óriásabb célt adott», mondja Tormay Cécile.

A nagy feladat előttünk áll, de nehéz hozzáfogni a megoldáshoz. Ezért van a tervtelen kapkodás, az ideges, minden áron tenniakarás, a tudatos

szívós munka helyett. Azaz — hála Istennek — ez az állapot már lassankint a múlté lesz. A rab először tehetetlenül rázza bilincseit, vad elkeseredésében fejével rohan a börtön falának. Csak mikor már kissé lehiggadt, kezdi megkísérelni, nem lehetne-e a bilincsektől megszabadulni, nem tudna-e a börtön falán rést fúrni magának?

Felvértezett lélekkel kell nekiindulni a nagy munkának. A nemzeti léleknek a vértete az erős nacionalista érzés.

Vajjon milyen mértékben van meg ez a nacionalista érzés a magyarban?

A magyarság lelki képének megrajzolása nagyon nehéz. Minduntalan ellentétes vonásokra bukkanunk. A külső hatások egészen más reakciókat váltanak ki belőle, mint amilyeneket várni lehetne és amilyenek az adott viszonyok mellett kívánatosak volnának.

Találkozunk erős nacionalista érzéssel, amely néha túlzott sovinizmusba megy át. Nem tudjuk megérteni és értékelni más népek valóban értékes tulajdonságait, e mellett mégis csodálatos szuggesztív hatással van ránk minden, ami idegen. Megbámoljuk kritika nélkül más nemzetek sajátos szokásait, hagyományait, de szégyenlenénk a magunkéhoz ragaszkodni. Sokszor saját értékeinket is csak akkor ismerjük fel, mikor már a külföld felfedezte és elismerte őket.

Túlzott önértetünk néha nem tűri meg a jóakarató kritikát sem, máskor pedig flagellánsok módjára saját magunkat ostorozzuk.

A helyes értelemben vett nacionalizmus a fajnak, a nemzetnek egészséges önzése, élni akarása. A magyar nemzetnél, amely sokszor hatalmas erőfeszítésekre, áldozatokra volt képes, épen a legkritikusabb pillanatokban nem volt meg ez az egészséges önzés, az életösztön.

Örökre megfejthetetlen rejtély marad, hogy a magyar nép, amely négy éven keresztül vitézül harcolt idegen földön és hőiesen védte más országok határait, eldobálta fegyverét, mikor saját földjét kellett volna védelmeznie. Ezt a tényt nem magyarázza meg a kimerülés, a háborúba való belefáradás.

A szomszéd államoknak az európai nagyhatalmak ítelték oda országunk elszakított részeit, de ezeknek a területeknek evakuálását a magyar lakosság hajtotta végre készségesen. A megszállás első idejében tömegesen hagyta ott régi otthonát és tódult a megmaradt kis területre. A békediktátum összeszorította országunkat térfogatának egyharmadára és a magyarság ezzel az összenyomó erővel szemben alig fejtett ki ellenállást. Nem fegyveres ellenállásra gondolok, hanem arra, hogy az elfoglalt területeken a beözönlő idegeneknek térfoglalása alig talált valami ellenállásra.

A magyar nacionalizmusnak nagyon kevés az expanzív ereje. Ez az expanzivitás hiányzik akkor is, amikor az ország belső területén való térfoglalásról van szó. A magyar elem mindenütt meglehetősen háttérbe szorult már a háború előtt is. A hivatalokban, az ipar, kereskedelem terén a legfontosabb és legjobb pozíciókat idegen nemzetiségűek foglalták el.

Hangsúlyozzuk, hogy mikor idegen nemzetiségűről beszélünk, nem a faji leszármazást akarjuk alapul venni. Klebelsberg gróf meghatározása teljesen szabatos, midőn azt mondja, «hogy magyarnak tekintsünk ebben az országban mindenkit, aki velünk érzelmben, lelkeségben és nyelvben teljesen és fenntartás nélkül összeolvad».¹

A magyar nacionalizmus intenzitásának nem elég erős fokát mutatja

¹ A magyar neonacionalizmus a Néptanítók Lapja 61. évf. 3—4. sz.

azonban az, hogy az idegen származásúaknak beolvasztását nem mindig tudja abban a mértékben keresztülvinni, ahogyan a fentebbi meghatározás mondja. Nagyon sokszor megelégedett azzal, hogy az illetők megtanulták a magyar nyelvet és nem vétettek az állampolgári kötelességek ellen. Nálunk elég sok ilyen «félbe beolvasztott» elem volt és van. Sokan vannak, akik a fentebbi lelki leszármazás révén sem váltak igazi magyarokká. Akik a magyar állam keretén belül külön szolidaritásokat alkotnak, tehát nem olvadnak össze velünk «fenn-tartás nélkül».

A nemzetiségek térfoglalásának és a magyarság háttérbe szorulásának okait vizsgálva, megint egy sajátosságos vonásra találunk. Úgy látszik, mintha a magyarság egymagában nem tudna boldogulni, idegen elemek nélkül nem volna képes minden tekintetben zárt, önálló társadalmi és gazdasági szervezetet alkotni. Vannak pályák, foglalkozási ágak, amelyekre a magyar ember nem mutatkozik alkalmasnak. Vannak terek, amelyeken másokkal szemben a versenyben mindig lemarad.

Az etnografia tud olyan népfajokról, amelyek egyedül nem tudnak állatot alkotni, csak más népekkel való együttélésre alkalmasak. A magyar azonban nem ilyen. Határozottan tehetséges nép, amely minden téren képes produktív munkára. Hogy szorgalmas is, azt eléggé láthatjuk a magyar földműves osztálynál, meg a szellemi munkát végző középosztálynál. Hogy az ipar egyes ágaiban és a kereskedelemben nem tud kellő eredményt elérni, az nem a tehetség hiányára, hanem a ránevelés hiányára vezethető vissza.

A magyar nacionalizmus, a magyar szolidaritás nem volt elég erős arra, hogy a különböző társadalmi osztályok közötti válaszfalakat feloldja és az összes rétegeket egybeolvassza. Klebelsberg gróf itt megint tökéletes szabadsággal állapítja meg a veszedelem mibenlétét és az ennek elhárítására szolgáló eszközt: «Az ellen a veszedelem ellen kell küzdeni, hogy az állam keretén belül a csoportosulás ne akként történjék, hogy a nemzeti gondolatot az intelligencia, a nemzetköziséget pedig a fizikai munkásság képviseli, mert ez a társadalom kettészakadását és a nemzetek felbomlását jelentené.» «Kossuth Lajos is miért tudta a nemzeti gondolatot a magyar nép legszélesebb rétegeibe bevinni? Azért, mert szétválaszthatatlanul odafűzte a nemzeti gondolatot hatalmas szociálpolitikai reformokhoz».

A magyarság lelki strukturájában rejlt sajátosság, hogy könnyebben kialakul valamely osztályában, rétegében az idegen népek megfelelő osztályával érzett szolidaritás, mint a többi magyar társadalmi osztállyal.

A nemzetköziséget csak a magyar szocialista munkásság vette halálosan komolyan. A felvidéki munkások cseh «munkás-testvéreikkel» tűzön-vízen keresztül szolidaritást vállaltak a magyar «kizsákmányoló» uralommal szemben, mialatt a cseh munkástestvérek a színmagyar területeken is kivették szájukból az utolsó falat kenyeret.

Azt mondhatnók, hogy a magyarságban sok esetben nagyobb az idegenhez tapadó adhézió-, mint a kohézió-erő.

A tagadhatatlanul meglevő és néha elég erős magyar nacionalizmus azért sem éri el mindig a kellő eredményt, mert inkább robbanásszerű erő kifejtésekre alkalmas, mint állandó, szívós munkára.

Körül vagyunk véve erős nacionalizmustól fűtött nemzetektől. Ezeknél a nacionalista érzés minden más válaszfalat ledönt. Párt- és világnézeti különbségek csak vékony hártját alkotnak közöttük, amely nagyon könnyen fel szívódik.

Csak egy példát említünk. A multkorokban az elszakított Komáromban községi választás volt. Hlinka katolikus néppárti hívei a szociáldemokrata és kommunista párttal szavaztak a magyar keresztényszocialista párttal szemben.

Életfeltétele a magyar nemzetnek, hogy erős nacionalizmus alakuljon ki benne, amely minden ellentétben keresztül egybeforrasztja a magyarral a magyart.

Abból indultunk ki, hogy a neonacionalizmus problémája két kérdést rejt magában. Az egyik a reánk váró feladat meghatározása. Nem kell feladatot keresnünk. Rabok vagyunk, börtönben ülünk. A rabnak mindig van célja : a szabadulás. Szegények, koldusok vagyunk. Az éhező embernek mindig van célja : a kenyér.

A feladat megoldásához azért nehéz hozzá fogni, mert óriási. Ilyenkor csak úgy tudunk boldogulni, ha ezt az óriási feladatot olyan részekre bontjuk fel, amelyek külön-külön nem mulják felül az emberi erőt. A távoli nagy célok felé vezető úton közelebbi célokat kell lecövekelni.

Ezt tette Klebelsberg gróf, mikor a neonacionalizmus programját adta : a nemzetben rejlő erők kifejtése, a műveltség, amelynek nyomában jár a jó módúság. A tudás hatalmával meghatározni a magyar munka termékenyséjét.

A másik kérdés pedig az, hogyan leszünk alkalmasak ennek a feladatnak a véghezvitelére. A felelet : izmos, erős nacionalizmus révén.

Klebelsberg azt is felismerte, hogy ez a második kérdés tulajdonképpen *pedagógiai* probléma. Nevelnünk kell a nemzetet a nacionalizmusra. Az előbbiekben rámutattunk arra, hogy a magyar nemzet lelki alkata nem mindenben szerencsés, nem mindenben alkalmas a reá váró feladatok teljesítésére. A magyar nacionalizmusnak vannak gyengéi. Ezek a gyengék a magyar népnek nem veleszületett fogyatkozásai, hanem a nevelés hiányából fakadnak. Nem neveltek bennünket komolyan, céltudatosan nacionalizmusra.

A nevelésnél nemcsak a célkitűzés a fontos, hanem ismernünk kell a lelki adottságokat, amelyekre építeni akarunk. A gyermeknevelés akkor haladt igazán előre, amikor a gyermeklélek tanulmányozása felvirágzott. A nép nevelésénél is a nép lelkületének alapos megismerésére van szükség.

A magyar nemzet hányt-vetett sorsa nem volt alkalmas arra, hogy harmonikusan fejlessze ki lelkének különböző vonásait. Ezt a harmóniát a nevelésnek kell helyreállítania.

A neonacionalizmus eszméjével Klebelsberg gróf programot adott. Nincs a tudományos kutatásnak és a gyakorlati tevékenységnek olyan ága, amely ne kapcsolódhatnék hozzá ehhez a kérdéshez.

Mussolini nagysága nemcsak abban van, hogy nemzete elé hatalmas célokat tűzött ki, hanem, hogy ezeknek a céloknak megvalósítására alkalmassá tette népét. A fegyelmezetlenségre hajló olasz népet csodálatosan rövid idő alatt ránevelte a szigorú fegyelemre, a tervszerű, kitartó munkára. Össze tudta fogni nemzetének erőit egységes, nagy célok érdekében és minden ellentétet, amely ezt az egységet megbonthatná, kiküszöbölt, vagy legalább is a háttérbe szorított. Igazi pedagógusa lett nemzetének.

Bognár Cecília

A Napkelet verspályázata.

A beérkezett 89 versfüzet nagy többsége csak mint társadalom-lélektani dokumentum volt tanulságos. Érdekes megfigyelni, mivé torzulnak a nagy költők átvett gesztusai; a különböző irodalmi irányokra is jellemző, hogy vers és ízlés miféle betegségeire hajlamosítanak. Ál-népies ötlet-dalok, a legolcsóbb szimbolizmus receptje szerint képpé öltöztetett absztrakciók, a szabad vers kinövéséeként jelentkező vers-amorfiság s e három elem olykor egész groteszk ötvényződéseire érdekesen tükröződik a kor stílus-zürzavarát. Alig néhány olyan füzetet találtunk, amely ezeknek a külön-külön alig jellemezhető, szegénységükben egymáshoz rokonuló verseknek az elolvasásáért művészileg is kárpótolhatott.

Ilyen mindenképp előtt az *Allantízi kagylók* című gyűjtemény. Nagy lírára törekvő, a műfajt megbecsülő költő írása. Formaspektruma tág, de a legkülönbözőbb formákban is megőrzi jól felismerhető egyéni hangját. Versei előre elgondoltak s elgondolását pontosan valósítja meg. Képzetele átfogó, kozmikus, de a költői beszéd képköntöse mindig reális, szemhez szóló. A jó mesterekre valló reminiscenciák itt-ott még nyersen ékelődnek soraiba, egy-egy elírt mondata, kisiklott jelzője bombasztyszerű. Költészete inkább imponáló stílusgyakorlat, mint határozott sodrú líra.

Szintelenebb és igénytelenebb, de önmaga szabta korlátain belül talán készebb lírikus a *Húzd a kutaszörzöje*. Melegen dobbanó sorai nyugodtak, komolyak. Sablonosan induló verseit a képzelet egy-egy biztos és jellegzetes ugrása lendíti eredetivé. Ízlése sosem hagyja cserben, de nem erős egyéniség.

Figyelmet érdemel a *Tenger mellől* című füzet is. Nemes hangvittelre törekvő költő, kissé iskolás pátoaszú, merev, a versből előszakatoló formákban írt kísérletei. Ha idejétmúlt dikciójából

sikerül kizökkennie, szép dolgokat írhat. Legjobb költeményei: Holdfényben az őz, A hős, Sorskovács. Befejezett, érdekes a kitűzött feladatot símán megoldó versek gyűjteménye, a *Bocsáss meg is*, de befejezettségük írómesteremberi eltökélés s nem költői érés — költői folyamat eredménye. Egy olvasásra való versek, amelyek minden új olvasásnál veszítenek. Enjambementjei is túlzottak. Legjobb a Pontos óra.

Számbajövő kvalitásokat mutat az *Eltűnt a lelkem régi büszkesége* jellegű ciklus. Őszi légia című verse különösen szép. De nyelve még éretlen, az együgyű-refrénés kompozíciót kerülnie kell. Fordításai közül a Musset-szönet jó. *Paraszak a hamu alatt*, fejlődésre képes, tehetségre valló, félig érett versek. Nincs strófája az igazi költőlelemény szikrája nélkül, de nincs strófája, amelyben hibás sor ne volna. Legjobb a Földharang és a Tavasz. *A Regős* határolt gondolat s képzetvilágú, de gyakorlott és rokonszenves poétát takar. Versei: a világból kiszakadt gyermek bizonytalan vágyvillózásai. Természetes hangját őszintetlen frázisokkal elegyíti. *Csitt, sarjad egy olajág* kiforrt lélek kedves versei. Vontatottságuk s idejétmúlt ötletmagvuk eljelentéktelenítik őket. *Az aszszony énekel* stb. monotóniája, párhuzamos és fölösleges mondatai, sablonos jelzői és szólamai ellenére is líra. A fölösleges elemek lepárlása megszépítené. Legszebb: Az esti síneken. *Sherezáde* nagyobbívű verseit el-elönti a líra melege. Ízléses, de egyénietlen. Legjobb: A kőfalon át. *Tiborc*, egyhangú, zakatoló formái és üres retorikája ellenére is költőt ígér. Bakonyi pásztorok című verse szép. *Álmodó Péter*: epigrammára specializálódott, nem egész tehetségtelen ember egyelőre kétesértékű szellemességei. Legjobb az Anyának. *Fiametta* szerzőjét egy-egy szerencsés ötlet, hálás téma (Szerpentin, Himnusz a paraszthoz) olykor jobb versekre izgatja, mint amelyet kiforratlan ízlésétől várni lehet. *Transylvánia*: ötletre épített versikék. Ötletei, még ha allegorikusak is, elevenek. A Vers több ezeknél a verseknél. Jó a Múzeumban. *Folyondár*: voltaképp egész kezdetleges, dőcögő versek, de mindben van egy-egy érdekes, egyéni asszociációs-ugrás, költőre áruklodó megcsavarása a gondolatnak. *Nővárás*: azt, amit maga elé tűz, megvalósítja, de amit maga elé tűz, nagyon kevés. *Catullus költő*: két Horatius verse hangulatos,

a hangok színe tárgyhoz illőn meleg, a többi gyatra allegoriciásca. Konkrét tárggyal próbálkozik. *Magányos esték*: Július című darabja leíró erőre és formalelemenyre vall. Legtöbb verse egész érdektelen, a «fakadnak halk melódiák»-szerű ósdudvák kiírtandók. *Üdvöz légy Mária*: hálás, bár nem igényes tárgyú versek, formaterjedelmük elég tág, de a nyelvnek az a fölszántottsága, amely a tehetség garanciája, nincs meg bennük. *Vidéki vándorról* bajos eldönteni, hogy Ősz című szép verse szerencsés véletlen vagy az unalmas séma-versek burkát hirtelen átütő tehetsége tüneménye-e. *Magyar tél*: kellőn meg nem emésztett s csak egész külsőségekre szorítkozó Petőfi-hatást mutató ötletecskék. A maga nemében (bár e «nem»-ről nincs nagy véleményünk), elég jó a Kútnál. *Hic Rhodus hic salta*, a kompozíció dimenziójában is szabad versek, melyekben érdekesen kavarog néhány friss kép, a régibb líra frázisai s az új líra levetett modorosságai. Jobbak a Vasárnap s A nap mint jó gazda. *Felszabadulás, az Elmúlás éneke* stb. Az idézettek a maguk nemében elég jók, de aki szabad verset ír, kétszeresen vigyázzon a tiszta vonalvezetésre.

Kristályserleg rímtől rímig csinált, merev és kopott sorok. Legjobb ott, ahol konkrét tárgyhoz nyúl. Olasz városa kimagaslak a többi közül. *Dicséret, dicsőség*, ha nagy ívű verseit kevesebb bőbeszédűséggel s több költészettel töltené ki, érvényesülhetne. *Magányosan*: elhagyott, esztéta-ember tapogatózásai. Jó verse nincs, de bizonyos szintet mind elér. *Az élet játszik és én játszom* stb. elég eredeti, szaggatottságukban eleven, de hőbeszédű, absztrakt-szürke versek. *Lőce*: Elég meggyőző dikció, itt-ott formai lelemény, de a szimbolizmussal felvirágozott szintelen alkottói nyelv s az újabb irodalom szólamokká koptatott fordulatai nagyon lerontják. *Szítáló szirmok*: apró chansonek. Olajozott szavakon érdektelenül szaladnak. *Nagymagyarországért*: spontán folyik, a lélek versemögötti gesztusát jól kihozza, de kifejezőkészlete konvencionális, a forma lapos. *Rezgőnyárfa* szerencsésebb színeit elprédálja a versről alkotott fogalom alacsonyossága. *Senki se bírálhatja*: olcsó pesszimizmustól csorgó filozófálgatása olykor szenvedélyes dikcióba csap (Holdhoz), de nincs elég kifejező ereje, hogy a szabad formát igazi verssé töltsé és feszítse. *Tizenkettő-egy*, az Óra s a Vonat négy sora némi tehet-

ségre vall, de még messze van a kialakulástól. *Napkelet*: ha Ady rosszul értelmezett szimbolizmusától megszabadul, konkrétabb témához nyúl (Cézár), aránylag színesebb. *Az erőltlen csügged*: A hang kiszámított naivitása, mely néhány sorára felfülettet, kevésbé igénytelen versekben jobban érvényesülne. *Könnyek a lanton*: versei közül, — rossz jel — az ötlet-versek érnek leg-többet. Beidegzett jelzők és szólamok. *Kórházi virágok*: alig egy-két verséber (Tündérek tánca, Az egyetlen bizonyosság) találunk kissé egyénibb szint. *Alkotó ütemben* néhány verséből lírai temperamentum és rokonszenves emberség érzik, de költő-utakra még nem talált. *A dal szava Isten szava*: kompozíciója leleményes, bár túlzottan geometrikus, hangban és kifejezésben semmi eredetiség, itt-ott egész Ady-sorok. *A véka alatt* még a szabad versben a legkövetlenebb a fantáziája. A Dübörög a jövő, fenegyerekeskedése ellenére is érdekes. *Aranyhíd*: manapság már feltűnő kínrimekkel tűzdelt, kellemetlen ritmikájú versek. Egész mérsékelt nivót ér csak el. *Vigasztaló március* című vers elég jó, de ahhoz, hogy biztassuk, kevés. *Szenvedés*: következetes és talán őszinte pesszimizmus, mely a világ baján kívül a kifejezés akadályaival is küzd *Nem, nem soha*: a mult század költőin fölött, versre-kész tanítvány szintelen stílusgyakorlatai. *A Tisza Rabjaiban* a zakatolásig ismétlődő öt-ötös ritmusból itt-ott egészségesebb, férfiasabb hang dobban ki. Tehetséget nem mutat. *Légy idév* stb.: van néhány szerencsés sora, a Királylányban némi komponáló lelemény; de mi ez a legrosszabb fajta szimbolizmus s a konvencionális kifejezés szürke hullámain. *Parasztlők unokája*: nagy tüdő, gyenge hang.

Búzavirág: hagyományos érzélgések. Legjobb verse is épen csak hogy elérí az idejétmult kabaré-dalok alsó szintjét. *Emlékezés Erdélyre*: únt medrekben folyó, nagy ritkán szerencsésen is bodrozódó vizek. *Sol oriens*: öt-hatszorosan mondja el ugyanazt az állítást. A sorok hullámain lélekvesztő a mondanivaló. *Őnarckép*: ezerszer megírt gondolatokat s a nyelvhasználat áramában kavicsá koptatott kifejezéseket himbáló, kiapadhatatlan verskésztség. *Verséimben van-e érdem*: a frázisok tojáshéjából alig kibújt fióka olykor elég őszinte önkérdési. *Csak előre*: a régibb és újabb líra emlékeit elegyítő frázisok közt néhány szerencsésebb sor (Az ősgram-

mofon). *Kun Iván* pogánysága rokon-szenvesebb kitaposott utakon járó költészeténél. *Dall nekem*: az irredenta ürügye mögül bőven patakozó dilettantizmus. *Halkuló kérések* nem érdemlik meg a nyomdafestéket. *Egy vándor naplója*: egész színtelen. Látszólagos formaleleménye szemnek s nem fülnek szól. *Ábrándok útján búsan ballagok*: kókadt lélek gyenge versei. *Ma megint nem mehettem*: folyékony szürke versek, amelyekben az időnek moha van s a költő csókos Grál-lovag. *Piros tetős tanya* stb.: gyakorlatot verselő, de sorai üresen örölnék. Az idézett szonett még a legjobb. *Életmesék*: a nagy Ady kifícamított gesztusait házaitja össze az örök dilettantizmus kicsinyességeivel. *Ma vendégem volt a közöny* stb.: bágyadt versek, idejét mult szimbolizmussal. *Lélekföltárás*: társaságbeli finomkodásokkal spékelt, verssé tört próza, melyet talán ez a sora jellemezhet: Sokszor étkeztem könnyek közt. *Tavaszi a csendes Budán*: unalmas, kattogó sorok, sehol egy parányi szín-oázis. *Fehér*: jelentéktelen ürügyekre még jelentéktelenebb ciklusokkal felélelő versbőség. Még a leíró részek (Varjak) a legtűrhetőbbek. *A földi lét csak egy röpke pillanat*: még az orosz fogság élménye sem dobott eleven és igaz szavakat ebbe az általánosságokból rossz versérzékkel összerótt költészetbe. *Baumann Vilma*: távoli csodák felé gyatra versekben borzongó női írás. *Hóvirágok*: tucatversek, amelyekben «sír-zokog a bánat». *Erdélyi lantos*: a kifejtéstől messzeálló lélek. *Fény és sötét*: prózába botló érdektelenségek.

Megkíméljük a kritikáktól a következő füzetek szerzőit: *L'amor e la poésia della vita*, Kálváriás, *bús magyarok*, *Lángok* stb. *Egre*, *Talpra magyar*, *Versek*, *A Te neveddel Galileabeli*, *Szittyainduló* stb., *Nem köztaps szükséges a költőnek*, *Simon Klára*, *Könnyecseppek*, *Jártam a Galga hallgatag partján*, *Vagyunk, hogy legyünk*, *Gáncsov Károly*, *Versek* (Zúg a vihar), *Vándorúton*, *Tisza partján*, *Anonymus*.

Magyar néphiedelmek és népszokások. (Írta: *Dr. Roheim Géza*. Az «Élet és Tudomány» 18. kötete, Athenaeum). A könyv címe nem felel meg tartalmának. Helyesen így kellett volna fogalmazni: «Szexuálpszichológiai tanulmányok a magyar néphiedelmek és népszokások köréből». A könyv ugyanis, amint belőle világosan kitészik, nem a néphiedelmek és szokásokért íródott,

hanem a freudizmusért, melynek a szerző felesküdt híve; a népi adatok csak alkalmul szolgálnak benne a pszichoanalitikai tanok fejtegetésére és igazolására.

Különös tan ez a freudizmus! Olyasféle jelenség a tudományok körében, mint a futurizmus és kubizmus a festészetben; de lényegében ezeknél súlyosabb igényléssel áll elő. Elvégre is a festett kép a szemlélő tetszésére apelál; ha nem tetszik neki, vállat vonhat és elfordulhat tőle. Az új szexuálpszichológiai irány azonban tudomány-nak vallja magát, amely igazságokat van hivatva kideríteni s ilyennek hirdeti a maga eredményeit. Hogy milyen igazságokat hoz ki, például a néptudomány terén, íme néhány kiszakított példa ebből a legújabb propagandairatból. Talán szokásomat is kellene kérnem az idézetek tartalma miatt, de biztosíthatok mindenkit, ezek az egész könyvben a legjámorabbak. Elterjedt szokás, hogy a tűzhelyre egy pohár vizet tesznek; ennek freudista magyarázata így szól: «Ha hozzátesszük, hogy a tűz és víz mögött a nemzetség ősanija... rejlik, akkor a tűzhelyre tett vizet a magzatvíz tudatalan jelképének érthetjük». (110. l.) Ennek bővebb magyarázata később következik, ahol a féli időszakot jelképező szalmabábúnak valamely tavaszünnepen szokásos vízbe lőkéséről van szó: «Ha tekintetbe vesszük, hogy a víz különösen a másvilággal, halállal való kapcsolatában rendszerint a magzatvíznek a halál utáni állapotra való kivetítéséből ered, talán nem tévedünk, ha a bábú vízbelökésének eredeti értelmét is egy megfordítva ábrázolt születésben keressük». (242.) Ha ez még így sem lenne világos, az érthetőbbé teszi. A meghalás értelmezését fejtegetve a népi felfogásban, mondja: «Valaminek elszakadása, leválása félelmes, borzasztó. A pszichoanalízis kiderítette, hogy az egyén a születés pillanatában szerzi meg ezeket az örökölt élményeket, a halott testéről leváló lélek prototípusa volna az anyáról leváló csecsemőnek». (155.) «A Holdnak kapcsolata a földi lényekkel olyan érzelmi kötelék, amely minden emberi lényt az anyához fűz. A növekedést szabályozó Hold csak apoteozisa a felcseperedő gyermeket óvó és tápláló anyának. A Holdnak a vízzel való összefüggése arra a nedves öskörnyezetre utal, melyben a gyermek születése

előtti életét tölti.»(134).—Halottas háznál a tükröt leborítják valami kendővel, vagy fátyollal; azt mondják rá faluhelyen, hogy azért teszik, mert különben a halott képe bennmarad a tükrőben és aki belenézi, azt magával hívja. Erről a lélekfelszabadulással kapcsolatban ezt olvassuk: «A lélek tükrökép és mivel a lehasadás után csak újabb tapadás következhet, a tükrökép, a lélek rögzítődik a tükröhöz». (162.) — Itt álljunk meg kissé, ez a képtelenség fölötté tanulságos. A fejtegető sem itt, sem máshol az egész könyvben nem vesz tudomást arról a közismert tényről, hogy a kultúrelemek felülről, magasabb társas rétegekből szüremlenek le a nép közé. A tükrő feltétlenül felsőbb osztályokból került le a népi rétegbe; a leborítás szokása is világosan keresztény felfogásból fakad, amely a gyász helyén minden fényes, csillgó holmit vagy eltávolít, vagy lefüggönyöz. A köznép erről vagy nem vett tudomást, vagy elfelejtette; nyilvánvaló, hogy a maga misztikus magyarázatát a szokásba utólag olvasta bele s hogy miként értelmezte, az gondolkozásmódjára rendkívül jellemző. Itt alkalma lett volna mélyen belepillantani a primitív lélekhitbe, de helyette egy útszéli irodalmi metaforával üti el a kérdést: «A lélek tükrökép!», ezért tapad a kép a tükröhöz. Szeretném látni azt a parasztasszonyt, aki ilyenre magától rájön.

További magyarázatai még cifrábbak. Sajnos, nem lehet idézni belőlük, mert ezek már igazán nem túrik meg a nyomdafestéket. Hogy itt miféle hajmeresztő fejtegetésekre ütközünk, arról a fent közölt jámbor idézetek korán sem nyujtanak kellő fogalmat. A fejre tett koszorú, a hordó, a tűzhely, a küzöb, a csörgő lánc, a kigyó, a Nap és a Hold, minden, de minden erotikus értelmet takar, vagy ide vezető visszsa. A nevezetes emellett az, hogy aki figyelmesen olvassa a szokáscsoportok felsorolt adatait, ahol a hozzavaló népi értelmezések is közölve vannak s azután összeveti a végén mindenütt hozzácsatolt freudista fejtegetésekkel, ámulva látja, hogy a köznépi magyarázatokban (a szerelmi varázsolás néhány esetét leszámítva) erotikus vonatkozásoknak nyomuk sincs. A népnek, miközben örökölti szokásait, babonás cselekvéseit űzi, eszéágában sincs hasonlóra gondolni.

Vagyis a könyvön lépten-nyomon

meglátszik az eredendő hiba, hogy írója ismerheti a maga freudizmusát, de nem ismeri a magyar népet! A mi parasztjaink lehetnek mosdatlan szájuak, aminthogy azok is, de káromlásaik, vagy egyéb kifakadásaik mechanikusak; nem is tudja, hogy értelem szerint mit mond, csak érzelmi állapotot jelez vele, mint a rendes indulatszókkal. Viszont, aki látta udvarlásait, viselkedésüket összejöveleteken, tánc közben, vagy órákhosszat tartó magányos kóborlásaikat kéz a kézben, szótlanul, — magatartásukban annyi decens tartózkodást vehetett észre, hogy lehet abban minden egyebet látni: mély érzést, lassú idegéletet, elfogódottságot, csak mohó erotikumot nem. Feledi a szerző, hogy a különféle népfajok nem egy kaptafára faragott bábúk, ahogyan könyvben kezeli őket; az olasz nem olyan, mint az angol, a francia nem olyan, mint a magyar, a százféle primitívekről nem is szólva. A mi földnépünk határozottan nem tartozik az izguló erotikus hajlamúak közé. Az a mód, ahogyan a nép fiát elénk állítja, nem egyeb, mint a fővárosi kávéházi ember izgékony idegéletének (hogy is mondja a freudista szak kifejezés?) «kivetítése» az ehhez cseppet sem hasonlító magyar parasztra.

Bálványozott teóriája kedvéért visszanyúl rég levezetett tanokra. Tájékozottsága az etnológiai irodalomban mutatja, hogy a félszázad előtt emlegetett, de azóta végkép megcáfolt teóriák tarthatatlan voltát maga is ismeri; mégis folyton előhozakodik velük, mert ép beleillenek csúrt-csavart magyarázataiba. Emlegeti az «őshordát», azt a képzeletben elgondolt állopotát az ősembernek, amely szerint egykor rendszertelen nyájegységekben élt teljes nemi promizskuitással. Westermarck és mások óta ezt az alaptevédést az etnológusok már említeni is szégyenlik. Nála azonban, a hipermodern teoretikusnál, állandóan felbukkan (83., 93., 213., 307., 338. lapokon), mint fejtegetéseinek kiinduló pontja. Ugyancsak régi eljárásmodot követ, amikor egyező rítusokat állít össze a legkülönbébb fejlettségi fokú népek szokásaiból, azoknak közös eredetet tulajdonítva, mikor pedig számos ily tetszetős parallel esetről kiderült, hogy más-más okokból keletkeztek s egymással semmiféle rokonságba nincsenek. De mindez már belevinne a szakszerű cáfolgatásba, pedig itt csak általános képet akarunk a könyvről

nyújtani főképp a járatlanabb, de érdeklődő intelligens olvasónak, akit e freudista beállítások vagy megszedíténekek, vagy jogos felháborodásában elítélne miatta az egész néptant is, mint komolyan nem vehető tudományt.

Van a könyvnek még egy jellemző tulajdonsága. A figyelmes olvasó észreveheti, hogy az adatok felsorakoztatásában következő rendet tartja: előbb a magyar adatok kerülnek sorra, majd a szomszédos népeké, azután a távol-estőké. Ez helyes volna, ha mindenütt azt a célt nem szolgálná, hogy kimutassa magyar szokásainknak és hiedelminknek idegenből származó voltát. Ez sem baj, ha valóban igazságot derít ki ezután, a tudományunk tesz vele szolgálatot. Ámde nem úgy van. A bizonyítás módjában tendencia lappang. A szándék nem egy helyen szemmel láthatóan oda tendál, hogy végül kimondhassa összevetési eredménye gyanánt: «Egyáltalában nem túlzás, ha röviden azt mondjuk: *a magyar néphit szláv néphit*.» (335. l.) — Szóval nekünk magyaroknak a honfoglalás előtt és alatt nem lehettek semmiféle szokásaink. Ilyen emberi csoportegység persze nincs a világon, ezt a freudisták is tudják. Másik eshetőség tehát: ha voltak is eredeti rítusaink, azokat mind nyomban elhagytuk s helyettük idegen, szláv szokásokat vettünk át. Ugyan ez is homlokegyenest ellenkezik az etnológia tapasztalataival, de a freudista nem törődik vele. Szerencsére a legádázabb elfogultság sem tagadhatja, hogy nyelvünk mai szókincse és köztük a leggyökeresebb réteg ősi finn-ugor törzsnyelv, amelyhez bőséges turk-tatár elem csatlakozott a népvándorlás idején. Hogy e szavakkal fogalmak jártak együtt s hogy e fogalmak reális tettekre, életviszonyokra, szokásokra vonatkoztak és hogy ez utóbbiak az őskifejezésekkel együtt kellett, hogy fennmaradjanak, — mert ha helyettük életberendezést és szokásokat váltva, idegent vettünk volna át, ki kellett volna veszniök a rávonatkozó kifejezéseknek is, — ezt a világos és természetes ténymegállapítást talán még sem lehet és nem is szabad egyszerűen nem létezőnek deklarálni.

Ép újabb tapasztalható a magyar tudományos kutatásoknak az az örvendetes eredménye, hogy hovatovább több és több megmaradt ősi vonást derít ki a magyarság mai életében. A nyelvészet bámulatos eredményeihez csatlakozik a néptudomány. Itt

is egyre tisztábban bontakoznak ki előttünk az ősi hitvilágnak még nem rég homályos körvonalai. Mindezek elég megnyugtató jelek arra, hogy a könyv szerzőjének szokásaink végig szlávól származtatásában nem lehet igaza; ám annál kevésbé mentik őt. Nem mentik főképp azért, mert egyébként koránsem mutatkozik laikusnak; megvan a gyűjtőszorgalma, jártassága a néptan kérdéseiben, összeállításai is megvesztegetően ügyesek. Csak képtelen szexuális belemagyarázásai rontják le mindig, amit adataival épít.

Végző eredménye más tekintetben is kárhozzátandó.

Manapság, bármint vesszük is, mindenbe belejátszik a politikum; nekünk még ebből a szempontból is tiltakoznunk kell a teljesen hamis, a tényekkel merőben ellenkező beállítás ellen.

Mindent összevéve: amennyire a modern futurista és kubista képek a való világnak pusztá eltorzításai, a modern freudizmus próbálkozása a magyar néplelek feltüntetésével hasonlóképp eltévelyedésnek és komolytalanságnak tekintendő.

Solymossy Sándor.

Ij. Hegedűs Sándor: Sir Douglas könyve. A bevezetés szerint Sir Douglas irországi földbirtokos volt s az írónak vadásztársa, aki útközben «egyik érdekes történetet a másik után mesélte el» neki, ő pedig ezeket «többé-kevésbé feldiszítve, kibővítve» leírta ebben a könyvben. Aki ez után a bevezetés után s a nyomtatott kiadói hirdetést elolvastva érdekfeszítő kalandokat, fantasztikus történeteket vár, csalódik, mert az igen rövid, átlag ötlapos tárcaarajzokban többnyire csak táj- és vadászleírásokat kap.

Az első háromban Sir Douglas a Szaharában El Adhim elásott kincsei után kutat s bár nem hisz arab vezetőjének hazudozásában, meg is találja tanyáját, de a kincseket hiába keresi. A többiekben még ennyi kalandot sem találunk. De nem bánjuk, mert a szerző értékebb irodalmi táplálékkal kárpótol bennünket. Bekalandozza velünk az észak-afrikai városokat, főként a Szaharát. Látjuk a rettentő sivatagot, amint a nap különböző szakaiban csodásan változtatja színeit, amint a rettentő számum végigkorbácsolja, amint a szaharab, a déláb ragogó képekkel festi tele. Látjuk Timgádót, a halott római várost és Constantine merész sziklavárát.

De nemcsak színes tájleírásokkal gyönyörködtet bennünket a szerző, hanem meg is eleveníti leírásait a kirándulások s a vadászatok apró élményeinek közvetlen elbeszélésével. A gazella-, sas-, majom- és vízi szárnyvadászati izgalmait, hangulatait, megfigyelései szinte a magunk érdekes élményeivé válnak.

Egyéb kalandok címén foglalja össze a nemafrikai rajzokat. Ezek sem igazi kalandok, hanem úti- és vadászképek. Délamerikából, Kanadából, Floridából, Kisázsziából, az Északi tenger partjáról s a Rivieráról. Mindegyikben van egy-egy érdekes történetke, vadászélmény és sok-sok hangulatos és színes leírás. Az utóbbiakban különösen gazdag ez a könyvecske, melyben a sokoldalú szerző főként mint a természet szépségeinek trubadurja mutatkozik be.

Nem hallgathatjuk el azonban a rajzok stílusát illető észreveteleinket. Ennek a stílusnak gondatlan lazasága, hogynem mondjuk, lomposága, nem egyszer mezevarja gyönyörködésünket. Hogy szeme párja helyett szempárját ír, hogy az ural ígét uralkodni értelemben használja, hogy aurigának nevezi a római kocsi, pedig annak nem az volt a neve, mindezt megbocsátjuk neki, de nem bocsáthatjuk meg az ilyen egymás mellé dobált mondatokat: — «Gyönyörrel gondolok most is vissza arra a szép élményemre, melyben akkor volt részem, mikor lent Afrikában egy márciusi reggelen, a palmaerdős Biskrából elindultunk és mentünk az Atlasz-hegység felé, arra keletre El-Kanterából — a hegyek alján». — «Együtt töltöttük az időt, éspedig oly jól, oly gondtalanul, úgy, hogyha most erre az időre visszagondolok, az az érzésem van, hogy az egész csak álom volt, mert olyan jó az élet a földön nem lehet.» Nem magyaros és művészietlen az ilyen névmáshasználat is: «Derék jó Douglas, dehogy zavart ő engem, sőt új örömet szerzett tervével nekem». «... és én úgy éreztem, valami láthatatlan hang egyre mondogatja nekem.» Kezdetleges és száraz stílus az ilyen: «...a legkisebb neszre is bensőmben érdekes izgalmat éreztem, valami benső remegést, mely a titokzatos, ismeretlen érkezését jelzi és amely a várakozás túlfűtöttségét jellemzi». Vagy az ilyen: «Hálás lehetek a holdnak, hogy megjártszotta nekem ezt a megadott helyzetet...» Az utóbbi már homályos is, akár csak a következő: «... hogy hir-

desse a megújuló emberiségnek korának és az örökkévalóságnak szóló szépségnek, mint fogalomnak örök törvényeit».

Szándékosan időztünk egy kissé tovább ennél a pontnál, mert olyan tehetőséges írónak, mint a szerző, aki tud szépen is írni, nem szabad ilyen — még dilettánsnál is felőtöl — stílusbeli botlásokat elkövetnie. Sz. F.

Italo Svevo: La coscienza di Zeno. A regény szerzője gazdag trieszti bankár, aki már jóval túl van az ötvenen. Ez a harmadik regénye, amely évek hosszú sorának ismeretlensége után egyszerre híressé tette nevét nemcsak Olaszországban, hanem Európában is. Sőt Európában előbb, mint Olaszországban. Mert Svevo azok közé az írók közé tartozik, akiket, akár csak Pirandellót, a külföld fedezett fel hazájuk számára, miután otthon évekig a legmegsemmisítőbb közönyben volt részük. Svevonak olyan két kitűnő szószólója akadt, mint James Joyce, a világhírű ír regényíró és Valery Larbaud, aki a legkülönbözőbb nemzetiségű írók közismert európai népszerűsége.

Italo Svevo Zenoja egyébként a ma legmodernebbnek tartott pszichoanalitikus regények közé tartozik. Még pedig nemcsak belső tartalmát, hanem külső formáját tekintve is. Zeno Cosini gazdag trieszti kereskedő fia, a regény hőse idegrovosa számára pszichoanalitikai szempontokból írja meg élettörténetét. Ez az első személyben tartott körleírás a regény. Tehát egy beteg ember, egy betegség regénye. De beteg-e valójában Zeno, a regény hőse? Fizikai értelemben véve alig, sőt talán lelkileg sem. Élete alig különbözik bármely jólsituált nyárspolgár életétől, átlagjellem, alig hogy eltér valamit a köznapitól, mindössze néhány rögeszméje, apró bogara van, ami elő szokot fordulni a legnormálisabb nyárspolgárnál is. Zeno rögeszméje azonban a betegség. Valóságos megszállottja a betegségnek, amelynek tudatához mint köznapni élete rendkívülségéhez, szépségéhez, művészetéhez menekül. Zeno életét a betegség művészetének neurozisa hatja át s ennek következtében beteg az akarat. Zeno az az intellektuális álmodozó, aki nem tud akarni. Az akarat-erős ember számára nem létezik más, csak az élet adott valósága, az akarat embere a kezeigyébe eső lehetősége-

ket ragadja meg, a kínálkozó szerencsét markolja üstökön és használja ki a maga javára. Az álmodozó ellensége a valóságnak s az a vágya, hogy a világot a saját óhajta szerint formálhassa át. Ilyen álmodozó Zeno, de akaratér, aktív emberré akar válni. De cselekedni mégsem tud. Mert soha nem a kézzelfogható valóságot nézi, hanem ábrándjait, azokat a képeket, amelyeket az életről fantáziája kiszínez, ezért mikor tette kerül a sor s a meztelen valósággal találja magát szemben, tüstént aggályok fogják el és megtorpan. Megróbálja nevelni az akaratát. Ezer óvatossági rendszabállyal veszi magát körül. Szinte magikus ráolvasásokkal szeretné edzeni az akaratát. Fantasztikus dátumokhoz köti az elindulást a kemény cselekvések mezéjén, de még a dohányzásról sem tud leszokni.

Ez az akaratnélküliség jellemzi házasságát is. Bekerül egy lányos házhoz, ahol beleszeret a fiatalabb leányba. De addig készülődik a házasságra, addig habozik és aggályoskodik, míg végül az idősebb lányt veszi el, akit nem szeret, aki őt sem szereti s akit valósággal a leány apja dob a karjába.

Azután elhatározza, hogy hatalmas kereskedelmi vállalkozásokba kezd. Társul annak a leánynak a férjével, akibe szerelmes volt. De legragyogóbban elgondolt tervei is hajótörést szenvednek, mihelyt gyakorlati megvalósításukra kerül a sor. Így folyik Zeno élete örökös aggályok, örökös tervezetések s örökös csalódások és balsikerek közt. A legmeglepőbb azonban, hogy ő maga világosan látja minden balsikerének okát, a legélesebb analízissal boncolja ki minden eset rejtett rugóit, azonban a döntő pillanatban mégsem tud úgy cselekedni, ahogy előre elhatározta. Egészen ritka ez az analitikus hajlandóság s a keserű iróniára és tragikomikus humorra hajlamos szkepszis az olasz regényíróknál, akiknél a meleg lirizmus vagy a dekoratív páthosz inkább az uralkodó hangnem. Svevonak mégis nagy a hatása most, hogy már megismerték, olvasóira, mert sorsában, ahogy a szép, fantasztikus elgondolások lépten-nyomon beleütköznek az élet szürke hétköznapiágába, ahogy a legnagyobbban felépített tervek sokszor egészen jelentéktelen körülményeken, szinte porszemnyí elszámitásokon halomra dőlnek, mindnyájan a magunk sorsára ismerünk. Svevo-

nak az az ereje, hogy minden olvasója azonosíthatja vele magát és a saját nagytakaró, de kicsit merő életét láthatja abban a tükörben, amelyet az író alig árnyalatnyi torzító szándékkal elébe tart.

Kállay Miklós.

Drasche-Lázár Alfréd: 2222. (Regény. Athenaeum rt.) A 2222. évben Amerikában életrekeltének egy 300 év óta jégbefagyott embert. Az életrekeltett ember Nikolajevics, a cári család tagja. Hajdan a kommunisták szorították jégtömbök közé. Nikolajevicsnek idegen s lényegében ellenséges a világ, mert 2222 az örök béke világa. Egy kíváló feltaláló oly sugarakat bocsátott az emberiség rendelkezésére, melyek képesek néhány perc alatt minden hajóhadat, municiót és repülőgépet tönkresilányítani. Minek következtében minden háborús készülődés csődöt mond. Száztíz éve béke van. S az emberek azt hiszik, többé sohasem lesz háború. Csak a 300 év előtti ember kételkedik a titokzatos sugarakban. Vajjon valóban oly rombolóhatásúak-e? Vagy csak óriási bluff az egész, ez mese, ijesztgetés s nincsenek ily sugarak? Ezt tartja valószínűnek. Az orvosnő, kit azért adnak mellé, hogy bevezesse az új szellem, az «*indivíd*» világnézet rejtelméibe, nem bír e kétkedő s romboló szellemű férfinak ellenállni. A nők általában előbb-utóbb mind alávetik magukat aljas akaratának, mert azt hiszik, hogy szerelmük által közelebb férköznek lelkéhez s el tudják tántorítani szörnyű tervétől: hogy újból háborút zúdít a világra. S ebben a hitükben van is némi igazság. Nikolajevicsben két lélek küzd: a 300 év előtti s a megújuló, korszerű lélek. Újra el akarja foglalni a régi Oroszországot, mely az ő első halála óta teljesen elpusztult, a mongol hordák zsákmányává lett. A háborúskodás elkerülhetetlennek látszik. Egy honfirtása szegül hozzá, ki az Amerikában szétszórva élő oroszok egyrészt összerelve letelepíti az ősi földre. Nikolajevics trónkövetelő, de a másik orosz — Fedorovics Dimitrij — is az, tehát egymás ellen fordulnak, kénytelenek megütközni. Nikolajevics ekkorra már újkori, békésebb szellemű emberré vedlett, feleségül vette Easterhouse Gladyst, annak a Menevalnak leányát, ki a titokzatos sugaraknak kezelésével van megbízva, s akit az egész művelt emberiség Grál-lovagként tisztel. Hajlandó elkerülni a

háborúsokodást, de most már késő. Meneval figyelemzeteti Gladyst meg őt is. Családi tekintetet féltetve kell majd elpusztítani őket, mihelyt csatáznak. De most már nem lehet visszamenni. Áll a harc. S csakhamar kitűnik, hogy a titokzatos sugarak valóban romboló hatásúak. A csatázók finom porrá hullanak szét a magasabb cél érdekében s az örök béke helyéáll.

Utopisztikus regények megírásához elsősorban fantázia kell. Drasche-Lázár Alfrédnek nincs nagy fantáziája. Annál több a földrajzi, történelmi tudása s a nagyvilági tapasztalata. Nem sok súlyt helyez 2222 levegőjének érzékeltetésére, technikai tanulmányokat sem ábrázol, legfeljebb különös neveket, sokat sejtető cédulákat ragaszt rájuk. Iseri képességének határát s nem annyira a jövő (2222) belénkszüggerálása a célja, mint inkább az, hogy 2222-ből, mint egy fix pontból letekinthessen korunkra s így szabadabban írhasson róla enye szatíráit. Ebből a helyzetből mintegy visszanezve sok megértéssel s éles elmével boncolgatja a mai társadalmak félszégeit. A távolság sugarait vetíti rájuk. A jövő társadalmak rajza ezzel szemben kissé halovány. Mintha nem 2222-ben, hanem, mondjuk 1942-ben szerepelnének hősei. Alig különböznek a mai haladó hajlandóságú és értelmes emberektől. Drasche-Lázár igen jól látja korunk hibáit, de egy tökéletesebb korról csak igen tökéletlenül tud álmodni. Regénye mindvégig érdekesítő s nem csoda, ha a mai olvasótábort érdekli. Stílusa nagy gyakorlatra vall, de gépies stílus. Nincs benne egyéni szín. Amerika, Ausztrália és Ázsia legszebb részei fölött repül el, de a szerző ezeknek a tájaknak és népeknek *jellegéből* semmit sem tud, vagy semmit sem akar észrevenni. Neki fő a gyorsaság, a regény «cselekményes» gördülékenysége, nem az elmélyedés. Szereplőiből is, bár «indivíd» világnézetet vallanak, hiányzik az egyéniség varása. Az első fejezetek magyartalansága feltűnő. (Az én 123 esztendőmmel a *hátamon* . . . Kell, hogy még valamit közöljek veled, tanár . . . Kubikcentiméter — köbcentiméter helyett.) Lépten-nyomon németes kifejezésekre bukkanunk. A regény végének ábrázolása elszett.

Marconnay Tibor.

Bakó József: Árva kalászkok. — Versek. Vas vármegye és Szombathely város kultúregyesülete kiadása, 1927.

A bevezető-sorokból megtudjuk, hogy a szerző vasmegyei szegény cipészlegény, kit az inas- és kezdő legényélet küzdelmei után a vasmegyei és szombathelyi kultúregyesület szellemi pártfogásába vett, s most negyvenöt versét, nem is a legjavából válogatva, azzal a reménnyel adja ki, hogy ezzel «az új magyar líra egyik legnagyobb ígéretének mielőbbi beváltásához nyújt szeretettel biztató segítő kezét». Át olvastuk a kötetet azzal a figyelemmel, melyet a nevezett kultúregyesület neve és ajánlata megkívánt, de sajnos, Bakó ötvi költői termésének e megjelente-tett «kis hányadá»-ból nem tudtuk felfedezni az új magyar líra eredeti és erős hangjait. Bakónak nem sok és fontos mondanivalója van; nincsenek nagy érzései, melyek őserővel sietnének a költészet rimes-mértékes formáiba; például szerelmi költészete nincs s tesz is közé egy, nem egészen sikerületlen szerelmi *hirdetést*:

«Valakit keresek, ki sorsommá lenne,
Aki a szívembe új célokat vetne . . .»

Nem egyszer a modern magyar líra közhelyeinek hatása alatt áll, anélkül, hogy eredeti színűvé tudná azokat tenni. Általában fölötte kevés verse van, melynek eszméje tiszta, hangulata zavartalan, kivitele harmonikus volna. Az a kristálytisztaság, melyben megkapó eszme a formával zavartalan harmóniába olvadna, természetes egyszerűséggel s költői hatással jelennek meg, Bakónál jóformán hiányzik. Motivumaiban sok az ötletszerűség; több költeményében festi magát vagy helyzetét; kifejezi anyja iránti szeretetét, a falu és a természet pihentető hangulatát, megnyilatkozik költői öntudata, önérzete, vannak költői fogadkozásai, noha még kellő siker nélkül. Modern költői mintáiból veszi szimbolizmusát s e nemű költeményei között valóban van egy pár figyelemreméltó. Lelke »titokzatos tengerszem», ő maga egyszer a «kenyér foglya», kinek foglára az éhség, másszor «makacs bányász minden időknék»; szíve egyszer «magában síró szomorú ara», másszor «kopott hajlék», melyben jótékony koldusok tanyáznak. Festi magát, mint «bitang-sorsú» kórót; a mező «delke dajkája»; olvasóját «álmofogatára» invitálja, versei «koldusbűnű, lázadt ugaron dajkált, mostoha árva kalászkok». E minden sikerültebb darabjai: *Szívem, Lelkem, Börtönben, A gond, Pihenés közben*.

Ha, mint szimbolizmusa s költői

stílusa tanúsítja, tanult jót és rosszat modern mintáitól, egyet s ezt dicséretére kell feljegyezni, nem tanult meg, a léhaságot. Mondja is az *Ének írás-tudóihoz* című versében:

Finom metszésű, finnyás szátokon
Fertőző, céda daloknak íze,
Mít szoltok ahhoz, ha iskolátlan,
Díztelen szókkal ki merem zengni,
Hogy énnekem még díszem az Ige.

Megkapóbb hangokat talál még anyja iránti szeretetére (*Az édesanyám, Világ-verten*) s a falu és természet pihentető hatására (*Természet ölen, Őszi kép, Megint*). Egyéb motívumai meglehetősen zavarosak. A magyar ugart ő is szántás alá vonja, de nem igen mutatja a magot, melyet belévet. Legalább nem igen látjuk azt a «villámcsiholt ő s lángot», melyet a magyar «bábbá korcsult szívébe» készül hozni. Egyébként önmagáról s verseiről öntudattal s önérettel, noha sohasem szerénytelenül szól (*Magyarul, Kertész, Árva kalászkok*). Vannak nem sikerült ötletei, mint *Nagyszombaton*, melyben a leölt s kocsi rakott húsvéti báránytestek indítják panasza; a *Szemeles* és a *Csatornatisztító dala*, melyek már témájukkal az ízlés határán kívül esnek.

Stílusa ritkán egyszerű, általában cifra, hajszolja az erőltetett képeket; képei, rendszerint különböző helyekről véve, gyakran zavarják a költői összhangot.

Nagy Sándor.

Kassák Lajos: Egy ember élete. (Dante.) Ha az önéletrajz három kötetét átolvastuk és jóleső emlékezéssel visszaidézzük egyes lapjait, éles körvonalakkal, félreismerhetetlenül előtűnik áll valaki, akit tehetetlen programunk eddig hiába igyekeztek élni varázsolni: a művész Kassák alakja. A forradalmár elméletgyártó, a konstruktivista költészetromboló jármukba fogták benne az író, hangosságukkal, grotteszkiségükkel, ürességükkel elsorvasztva alkotó erejét. Kassák persze ezt a világot sem ismerte volna el. Legsajátabb énjét tisztelte gondolataiban, hiszen évek fáradságával termelte ki magából és büszke volt eredetiségükre. Az autodidaktát gondolatai kompromittálják és művészi eredményei mentik meg. Kassák is egyszer véletlenül, szándékai ellenére szabadjára hagyta íróiságát és megszületett első zavartalan értékű munkája. Ő kezdetben, meglepve a

sikertől, később volt megtagadni könyve művészi jellegét, mint kedvenc rögeszméit, de az új felismerések lassan és bizonytalanul már kezdenek kialakulni a lelkében. Még mindig a világ-mindenség kollektív átérését tartja ugyan a végső célnak, de szerencsére másfelé jut, mint ahová igyekeznek.

Finom, ösztönös veszedelemelkerülés jellemzi könyve szociális tartalmát. Proletársorsa kínálkozott az agitatív vagy szentimentális klisékbe szorításra, amelyekkel annyi íróféle teszi «igazzá» az ábrázolását. Kassák nem tudta, de megérezte, hogy az egyetlen művészileg lehetséges megoldás ma a munkásélet őszinte, minden, még hangulatilag is célzatos beállításától független rajza. Első kötetében — a legsikerültebben — épen ez a nyers szépség, kemény vonalvezetés kapja meg az olvasót. A szocializmus elvesztette ihletteremtő erejét; a naturalizmus néhány nagy írásában (Germinal, Takácsok, Gorkij könyvei) függetlenül a doktrínától, de legbensőbb valóságában kelt életre alapszemlélete, ám az epigonok tehetségét már megbénította. Irodalomformáló hatása szükségszerűen volt rövidtartamú; vigasztalan és egyhangú világnézete egyszer egyszerű formákba szökhetett, de az ismétlést nem bírta el, megújulni nem tudott. A szocialistalátású íróknak mindig ugyanazt kellett mondania és ami az irodalom szempontjából a legtragikusabb, mindig ugyanúgy.

Kassáknak bizonyára jobban fájna, ha szocialista elveiből, mint ha művészi teóriáiból kellene kiábrándulnia. Becsülettel adta oda magát terméketlen szolgálatukra és az elsőkélyesedő szocializmus láttára még mindig hihet a maga álomképének megvalósulásában. Az irodalmi tanítványok példája azonban brutális intés és eszméletes a számára. Egy nemrég megjelent cikkéből idézzük a következő sorokat: «A művésznek, aki ezeknek a kísérletezéseknek (az utóbbi évek irodalmi forradalmairól van szó) az eredményeivel megismerkedett vagy épen ezek fixálásában közreműködött, önmagával, multjával szemben kötelessége, hogy túl lépjen az iskolák és izmusok keretein s a megtisztított eszmében s gazdag formai tapasztalatokkal ne az «új és érdekes», hanem a lehető legtökéletesebben egységes alkotások megteremtésére törekedjen. Azok a csatlakozók és azok a «fiatalok», akik ma a különböző izmusok jegyében dolgoznak, nem

hozhatnak egyebet iskolák rekvizitumainál. És úgy látom, itt az ideje, hogy kimondjam, amit különféle égiszek alatt és a «modern» művészet nevében ma nálunk «kísérleti» lapocskákban és előadótermekben elkövetnek, az nem egyéb éretlen vagy túlérett giccsnél. Könyvében készen volt már egész költői multjának bírálata, aminek itt az elmélet elkésve baktat utána. Talán a formák éléssége az egyetlen, amit régibb tanulásaiból hasznosíthatott, egyébként egészen újat kellett adnia, hogy végre kifejezhesse magát. Ő csak továbbfejlődést lát abban, amiben mi ítélkezést régibb énje felett és mindkettőnknek igaza van; mert fejlődni csak önmagunk folytonos legyűrésével lehet.

Halász Gábor.

Szent István-könyvek: Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és az állam 1848—49-ben. — Radó Polikárp: A kereszténység szent könyvei. I. Oszövetség. A Szent István-könyvek sorozatában igen komoly értékkel sorakozik ez a két kötet. Általuk is közelebb látszik a vállalat ama céljának megvalósítása, mely a tudomány és művelődés egész területének a keresztény világnézet szellemében való átvilágítását tűzte ki a maga tiszteletreméltó céljául.

Meszlényi Antal neve is, könyve is új név, de az első bemutatkozás után mindkettő sokat ígér és ad. A téma, mely körül a könyv szándéka jár, igen érdekes, de tekintve időtávlátának közelségét, egyúttal nagyon kényes is. A szerzőn látszik, érzik az óvatosság. Tárgytisztelete néha szinte lenyomja s nem mer a történetíró kiforrott biztonságával szembenézni anyagával. Inkább arra törekszik, hogy a tények rendjét pontosan adja a történelmi áramok sodrában. Elsőrangú elbeszélő. Az új történetírói iskola formai erőssége rajta is meglátszik. Itt-ott egy kissé kifelé visz el szemléletűtja, s nem mindig áll meg azoknál az alkalmaknál, amelyek hálásan ígérkeznek egy-egy történelmi mozzanat mélyebb átpillantására és értékelésére. Igaz, hogy anyaga nagy volt és ennek rendszeres feldolgozása maga is különigényű munka, főleg akkor, amikor ilyen egészen új készetel kellett dolgoznia. A szerző bizonyára maga is érezte, hogy nem merítette ki programjának anyagi teljességét. E téren még sok kutatás vár feldolgozásra s még sok adat szükséges ahhoz, hogy világosan

legyen látható a mult század e válságos időinek világszemléleti, belső arcú-lata. Az a szorgalmas és értékes készség, melyet a szerző e könyve elárul, jogos várakozással tölt el bennünket, hogy munkássága eredményei sokban hozzájárulnak újabbkori történelmünk kialakulásának megállapításához.

Radó Polikárp könyve tudományos készültségével, módszerével, anyagi gazdagságával szinte átlépi a vállalat könyveinek célját: a tudományos eredmények megvilágító összefoglalását. A kötetnek önmagában is kiváló tudományos értéke van. Valóban, ha arra gondolunk, hogy az újabb időben mily nagy eredményei vannak a biblikus tudománynak, örömmel kell gondolnunk arra a szolgálatra, melyet Radó Polikárp könyve a magyar szellemi életben teljesít. A könyv elrendezése világos; szempontjai a legújabb vizsgálódások útjain haladnak; alaki, tartalmi és történelmi irányban minden lehető kérdést fölelelnek. Nyelve világos, de azért szigorúan tudományos alkatú; néha szinte elkerülhetetlen a tárgyalásban bizonyos akadémikus elvontság, ezt azonban jólesően egyensúlyozza ki mindig az előadás előkelő modora. Nagy ereje a könyvnek az egyes könyvekhez fűződő problémák jelzése s a hatalmas könyvjegyzék, mely bevezetést és tájékoztatást nyújt az egyes kérdésekkel foglalkozóknak. A könyv természetesen teljes értéket akkor kap, amidőn készen lesz az újszövetségi rész is. A jelen kötet minden kezességet megad arra vonatkozóan, hogy bizalommal tekintünk annak sikerei elé is.

dl.

Komáromi János: Szülőföldem szép határa. (Dick Manó kiadása.) Tizenöt elbeszélés, csaknem valamennyi az író szülőföldjéről. Nem úgynevezett akciós novellák, trükköt, meglepő fordulatot hasztalan keresnénk bennük, Komáromi nem dolgozik ezekkel az eszközökkel. Azzal a bizonyos, jól induló, tetőpontra jutó és a lelki mozgások szabta befejezést erő mesével sem találkozzunk itt, mely a kezes-lábas, pirosposzsgás novellák sajátága. A kötet mély művészi hatása mégis kétségtelen. Mi ez írói siker titka?

Elsősorban a *megírás módja*. Komplikálatlan lelkeket kapunk ragyogón tiszta vetítésben, magunkra ismerünk bennük s már velük élünk. Más író talán ezt mondaná: mert velem történtek, nekem érdekesebb ezek a dolgok, más-

kat azonban aligha kötnek le. Komáromi e mindennapos dolgokat emeli magasba ; nini, milyen csodálatos ez, milyen szép, mondja rá az olvasó és eltűnődik a könyv oldalain. Az elbeszélés embere már az övé, benne él ezután s hozzá méri majd azokat, kikkel az életben találkozik. Ami Komáromival történik, nekünk is érdekessé válik. Mélyebb és teljesebb lélekrajzokat szerzünk így, mint mások kiütő elemzéseivel s emellett az unalom egyetlen-egyszer sem lep meg bennünket. Ősi kincse az emberiségnek ez a megírás-mód, ez a mesélhitudine.

A siker második oka Komáromi *alakjaiban* lelhető meg. A régizású kisvárosi detektív tragikomédiája mellett nem mehet el maradandóbb érzések nélkül az olvasó, a kisvárosi újságírók rajza annyira eleven, hogy tökéletesen megismerjük belőle a lapcsinálás minden mulatságos mozzanatát. A falusi munkához korán befogott gyermekek keserűségeit sem írta meg így még magyar író, mint Komáromi János, aki mindezt maga is végigélte. (*Lent áll a hold.*) Nem kérkedik azért a parasztságával és nem mártja ecsetét szurokba. A lányok is egyszerűek és természetesek, mint az a vidék, melyen lagnak. Jellemző Komáromira, hogy ártó természetű vagy gonosztevő ember egyetlen egy nem szerepel végig az egész kötetben. Még a Fityara rabló is, aki itt-ott felüti a fejét, kitűnő ember, mert csak a szociális igazságtalanságokon igazít.

A megírás szeretőkező lágysága s az alakok naiv természetessége a siker harmadik tényezőjét hozza: a *hangulatot*. Szlávus hangulat ez, azaz minden ízében passzív, de azért több a nyicse-vónál. Az emberek messze elnéznek fejük felett, a vihorlát szelei hajtják a felhőket s a Bodrog csendesen kanyarog le fűzesei között, duhajabb folyókba. Vár-vár mindenki valamit, a csapásokba látadás nélkül belenyugszik. Olykor azonban — és itt vált át a szlávus hangulat magyarba — felhörkennek az emberek, izmuk feszül s cselekszenek a messzibe bámulok helyett is. (*A hazatért.*)

Komáromi szülőföldjének eddig még nem akadt szépirodalmi megírója. Erdemes és hálás dolog az íróra is, a közönségre is az egész magyarság elé állítani írói feldolgozásban egy-egy vidéket ; a Bodrog tájékát már megismertük és megszerettük Komáromin át, Nógrádot mindenki szívébe zárta

Mikszáth feledhetetlen írásaiból ; hány szülőföld, mennyi szép határa van azonban még ebben a csonka országban is, melynek lelkét könyvbe foglalhatnák az odaváló írók ! Főként a Dunántúl egyes vidékei hiányoznak, Somogy, Baranya, Tolna szép határai, aztán a Duna-menti magyarság élete, Vasmegeye ősi magyarsága, a Rábaköz még vár a szépirodalmi megszólaltatókra. Annyival is inkább, mert viszont az alföldi élet bőven kap megírókat s így meglehetősen egyoldalú irodalmi kép alakult ki újabbban, melyben az ország nemkevéssé értékes részei szinte elszikkadnak az Alföld mellett.

Ezért köszöntöm Komáromi Szülőföldje szép határát megkülönböztetett szeretettel. Hiszem, hogy utat mutat, írókat bír rá, hogy felfedjék előttünk szülőföldjüket. *Kilián Zoltán.*

Mária-legendák. Dedek-Crescens La-jös. (Szent István-Társulat kiadása.) Inkább Mária-meséknek nevezhetnők a kis történeteket, mert, bár erősen vallásos szellemben íródtak és Szűz Mária megjelenése, a mindegyikben közös csodás elem a legendák körébe utalná, mégis a meseszövés, a szereplő személyek, a népeletből, vagy történelemből vett motívumok a népmesékre emlékeztetnek. Csakhogy a szokványos «jó tündér» helyett itt Mária jelenik meg. Ő lesz keresztanyja a szegényember gyerekének, ő adja a gyermeknek a varázseréjű sarút, botot és aranyhajszálat, ő mutatja meg a halászfűnnek a rejtett kincseket, a «tündérgert» itt Szűz Mária kertje. De épen ebben van valami eredeti, közvetlen báj, amint a más alakban megszokott képek itt finoman szimbolikus beállításban egészen új jelentőséget nyernek. Erkölcsei tanulságuk könnyebben talál utat a gyermekek lelkéhez, akiknek írójuk szánta. Jó, új magyar mesét mondani talán nagyobb művészet, mint a legenda-stílus misztikus fátyolába burkolni a gondolatot. Ezek a mesék pedig érdekesen, fordulatosan, magyarosan szólnak. Udvary Géza hangulatos rajzai díszítik a kötetet. *R. Kozma Ilona.*

Gróf Gyulai Ferenc naplója, 1703—4. 8° 243 lap. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottsága. («Dunántúl» rt. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1928.). A magyar memoireirodalom újabb termékkel, gróf Gyula Ferenc naplójával, gyarapodott, ame-

lyet, a cs. és kir. 51. gyalogezred birto-
kában volt eredetiről, még 1911-ben
másolt le néhai Márki Sándor. Maga
az eredeti kézirat, Kolozsvárnak az
oláhok által történt megszállása alkalmával megsemmisült. A megmaradt
egyetlen másolatot adta most ki a
Magyar Tudományos Akadémia Had-
történelmi Bizottsága.

A naplóíró gróf Gyulai Ferenc, mint
a Bagossy-féle hajdúezred (a későbbi
cs. és kir. 51. gyalogezred) alezredese
sodródott bele a spanyol örökösödési
háborúba, amelynek forgataga, 1703-
ban, az olaszországi harcra ragadta
őt. Ott, Jorea átadása alkalmával, a
franciák hadifogságába esett, amely-
ből csak 1706 végén szabadult meg.

A napló nemcsak a Bagossy-féle
hajdúezred, hanem a vele csaknem
mindig együtt járt Deák- és Ebergényi-
féle (később cs. és kir. 8. és 9.) huszár-
ezred viselt dolgainak is kiváló forrása.
De fontos még más szempontból is.
Gyulai t. i. nem szorítkozik csupán a
hadiesemények vázolására, hanem rész-
letesen leír mindent, amit Magyar-
és Steierországban, Karinthiában, Tirol-
ban és Olaszországban, hosszas vándor-
lásai közben látott és tapasztalt.
Figyelemreméltó föld- és néprajzi meg-
figyelésein kívül, megismerteti az ol-
vasót az Olaszországban működött
tábornokokkal, továbbá mindazokkal
a bel- és külföldi egyházi és politikai
előkelőségekkel, is, akikkel útjában
találkozott.

II. Rákóczi Ferenc akkor lángra-
lobbant felkeléséről is vannak érdekes
adatai.

A napló — sajnos — csak töredék.
Eleje is, vége is, hiányzik; de még így
is nagyon tanulságos olvasmány. Néhai
Márki Sándor nagy szolgálatot tett
tehát a magyar hadtörténet- és mémo-
ire irodalomnak azzal, hogy ezt a ter-
jedelmes kéziratot, hosszú és fáradsá-
gos munkával lemásolta s így a pusztulástól is megmentette. Gy. J.

Kilián Zoltán : Az ezüst nyíl. (Buda-
pest, 1927. A Magyarság kiadása.) Ma-
gyar sportregényt, detektívregényt alig
ismertünk eddig az idegenből szállított
anyag mellett. Voltak ugyan regé-
nyeink, idegen fővárosok rejtelmének
mintájára pesti rejtelmekkel, hazai tit-
kokkal izgatók, de ez a műfaj ponyvára
került, mielőtt életerőssé izmosodott
volna. *Kilián Zoltán* úttörő: magyar
irodalmi vonást akar adni egy lekcisi-
nyelt műfajnak. Regényében az az

izgalom zsi bong, mely a ponyván min-
den második lapon életveszedelem,
halálos török, láthatatlan mérgek tit-
kával borzongatott. Nála is potyognak
az emberek, de gazdaságos adagolás-
sal. Egy láthatatlanul szívbe fűrődő,
rejtélyes ezüst nyíl akasztja el lélek-
zetünket. Honnét jönnek a nyílak?
Miféle gyártmányok? Hogyan lehetne
betömni forrásukat, melyből úgy árad-
nak, mintha lassanként az egész fő-
város és a vidék szívébe fűrődőnek
lassú következetességgel, holmi cinikus,
gépgyártotta modern Végzet akarató-
ból? A hajsza megindul, előbb a leg-
főbb rendőr halála után, majd a többi
áldozat hullásakor. Az izgalmas hajtó-
vadászat folyamán érdekes alakok
buknának fel, s egy pompás nő, aki
túltesz valamennyin s egy egész fő-
várost megköti aranyhajával. A szí-
vek dobogását a becsvágy fűti, a siker,
az önmagáért szép győzelem a halálos
titok felett. Persze az ördögös ezüst
nyílak zápora eláll s a szerelmesek egy-
másra találnak. Régi nóta ez, mely a
vadenatúj formák között Kiliánnál
is megmaradt megnyugtatóan réginek.
Ami az ezüst nyíl titkát illeti, termé-
szetesen nem vetkőzhetett ki titok-
mivoltából. Hiszen az ezüst nyíl csak
fantázia-kép, mely illuziót kelt s mely-
nek a kellő pillanatban el kell oszlania,
meg kell semmisülnie felfalálójával
egyetemben. Kilián Zoltánnak sikerült
a hátborzongató regények helyett egy
tiszta levegőjű, épkezláb mesét kitalá-
nia s a minden lehetetlennek megoko-
lását követelő olvasónak hihetővé tenni
az ezüstnyilas férfiszörnyeteg ördög-
konyháját. A regény elsősorban a
szakmabelieket és amatőröket érdeklí,
ilyenek viszont ma sokan vannak.
Nők és férfiak, kik a színház helyett
jobban kedvelik már a mozik kalandos
regényeit, melyek voltaképp a technika
vívmányainak többé-kevésbé hű il-
lusztrációi s a technika fejlődésével
módosult, modern emberi lélek vál-
ságai. Kilián Zoltán igen folyamatosan,
szívesen beszél és beszéltet, ügyesen
bogozza a sokrétű cselekményt. Könyve
méltón megérdemelte azt a sikert,
melyet a *Magyarság* havonként meg-
jelenő regénysorozatában aratott.

Szatmári.

Francois Mauriac : Destins. Francois
Mauriac a legerősebb tehetségek s a
legeredetibb egyéniségek egyike az
újabb francia regényirodalomban. Nem
tartozik Proust követői közé, nem pró-

bál a Morand-féle kozmopolita exotizmus hatásával hódítani, távol van minden neonaturalizmustól, de mindenesetre ő az a mai beérkezett nemzedékben, aki a regényírás terén is leginkább megmaradt költőnek. Alakjai, akiket kétségkívül a köznapi életben figyel meg, a nagyon is valószínűtlen lelki kalandoknak olyan fantasztikus légkörében élnek, amelynek intenzív költőisége mégis erős realitást ad. Ez a közös atmoszféra bizonyos egységet, folyamatos kapcsolatot teremt Mauriac legkülönbözőbb tárgyú regényei közt, amelyekben ugyanazok az ember-típusok szerepelnek, ugyanazok a lelki konfliktusok merülnek fel csaknem ugyanabban a keretben. Ramon Fernandez szerint úgy következnek ezek az elbeszélések egymás után, mint a nap különböző óráinak hangulata ugyan afölött a táj fölött.

Mauriac művében tehát meg van az az egység, amely minden erős egyéniség alkotásait jellemzi, bár maga ez az egyéniség épen olyan sokrétű, olyan komplikált és talányos, mint regényeinek csaknem valamennyi hőse. Mauriac kitűnő megfigyelő s egyben fantasztikus költő. A gyöngéd megहतottság és az irónia fintora szüntelen váltakozik nála. Maniheus clair obscurrel keveredik alakjaiban az angyali tisztaság és a bűn sötét indulata. Lelke és hőseinek lelke is az ég hívó szava és a föld szirénéneke közt vergődik. Szenvedély és vezeklő szenvedés ölelkezik ezekben a lelkekben. A szenvedélyt szinte aszketikus önsanyargatással próbálják levezekelni, de a szenvedés ismét kéjes szenvedéllyé lesz náluk. A keresztvíz tiszta kegyelmét és Dionysosz tüzes borát töltik ugyanabba a kehelybe. Lélektanilag a hit és a katolicizmus atmoszférájában s a legpogányabb erkölcsstan érzékiségtől izzó légkörében élnek. Hősei mind ilyen felemás, megalázott, esett, elveszett lelkek, vagy gyakran egészen magasrendű lények, akiket valami fizikai nyomorúság béklyóz le. Még tragikusabbá teszi sorsukat, hogy nemcsak lelkileg, hanem a valóságban is szűk határok közé vannak zárva a Pyreneusok északi lejtőjének sziklás, mocsaras, sivár vidékén, Bordeaux környékén, a Garonne partján, ahol Mauriac minden regénye játszik.

Legújabb regényében, amely egyébként szerzője egyéniségének minden jellegzetességét magán viseli, valamivel bővült, ha nem is a keret, de leg-

alább a szereplők száma. Itt aránylag sokkal több a szereplő, mint Mauriac bármely előző regényében, erősebb, mozgalmasabb a cselekmény, amelynek szövevényessége tragikusán egymásba kuszálja a szereplők sorsát. A regény is innen veszi címét: Sorsok.

Mauriacnál a költői hangsúly mindig az ellentéteken van. Itt is igen ellentétes lelkek sorsa válik egymásra végzetessé. A regény hőse tulajdonképpen Elisabeth Gornac, aki a regényíró legtökéletesebben megformált alakjaival, a *Genitrix* Madame Casenave-jával és Thérèse Desqueyroux-val áll egy sorban. Elisabeth Gornac már túl van a negyvenen, de még asszonyi szépségének teljében csupa életvágy, csupa fojtott tűz. Néhány éve özvegy már. Soha szerelem nem füzte férjéhez, akinek félig még mint gyermek családi elhatározások folytán lett a felesége. Soha nem szeretett senkit és őt sem szeretete soha senki. Apósa nem törődik környezetével. Csak szülői és fenyevesei érdeklik. Fia Pierre vallásos rajongó. Elisabeth Gornac rettenetes magányban él. A környező társadalom, élete sivárság fölül mulja a táj kietlenségét. És ebben a rettenetes elhagyatottságban, ebben a kilátástalan derengésben egyszerre csodálatos alkonyi lángolás gyul ki lelke horizontján. Elisabeth Gornac beleszeret Bob Lagrave-ba, egy huszonhárom éves fiatal emberbe, akinek nagyszülei az ő szomszédságukban laknak. Bob Párizsból jött, kedves, megnyerő fiú, magával hozza ebbe a zárt levegőjű körbe a főváros minden szabadságát, csillogását és könnyelműségét. Bob maga is könnyelmű ember, tele a mai fiatalság önzésével és érvényesülési vágyával, minden erkölcsi aggálytól ment cinizmusával. Nagy lábón él. Fényüzéssel öltözködik, nagyúri passziói vannak. De senki sem tudja, hol szerzi mindehhez a pénzt. Apja szegény hivatalnok. De neki homályos összeköttetései vannak Párizsban, ahonnan zajos fiataltság után, most megrongált egészségét jött helyreállítani. Elisabethet megejtí Bob fiatalságának varázsa. Titkolt szerelmével csüng rajta, aki észreveszi és kihasználja ezt a vonalmat. Bob szerelmes egy gazdag fiatal lányba, de La Sesque kisasszonyba s a lány viszonzszereti. Titokban menyasszonya lesz. De a szülők ellenzik a dolgot s a fiatalok csak Elisabeth segítségével találkozhatnak, aki rajongó vonalmában meghozza Bobért ezt az

áldozatot is : a saját házában ad helyet a szerelmeseknek.

Egy ilyen találka lesz aztán a katasztrófa forrása. Pierre meglepi a kertben sétáló szerelmeseket. Elisabeth fia aféle katolikus Gregers Werle, aki nem nézheti, hogy ez a szép fiatal lány ezé a párizsi kalandoré legyen, bár ez a lány boldogságát és Bob jóútra térését jelentené. Felvilágosítja a fiatal lányt, ki is hát ez a Bob és milyen életet folytat Párizsban. De La Sesque kisasszony szakít Bobbal, aki kétségbeesésében ivásnak adja magát. Még egy utolsó találkát kér volt menyasszonyától. Ha nem jön el, végez magával. Elisabeth tudja ezt. De talán nem hiszi. Féltékenysége is egyre erősebben ébred föl benne. Felrémlik lelkében a gondolat, hogy figyelmeztetnie kellene de La Sesque kisasszonyt. De elveri magától a gondolatot. Így talán az övé marad Bob. S a találka reggelén elalszik. De La Sesque kisasszony nem jön. Bob erre barátai kérésére elhatározza, hogy Deauvilleba megy. Berugva ül fel autójára, amelyet azután a legteljesebb sebességgel neki vezet egy leeresztett sorompónak, amely leszeli a fejét.

A regény legszebb fejezetei következnek most : Elisabeth kétségbeesett küzdelme, hogy legyőzze rettenetes fájaldalmát, az egyhangú vidéki élet őrlő unalma és őrjítő csendje, amelyben ezentúl szörnyű önváddal terhelten, néma vezeklésben tengeti összetört életét az az asszony, aki először szeretett volna nőisége alkonyi föllángolásában, de aki talán maga ölte meg azt, akit szeretett.

Mauriac regénye rövidegében is hatalmas koncepciójú, megrázó mélységű sorstragédia. A regényíró minden technikai bravurja csillog benne. Egyetlen hibája talán némely alakjának elrajzoltsága. Bob minden fiatal csillogása mellett kissé szokványos alak. De La Sesque kisasszony alakja kissé vázlatos, keveset tudunk róla s azt is elmosódottan. Annál markánsabb profilja van Pierre Gornacnak s Elisabeth Gornac olyan élő, olyan mesteri rajzú figura, amely a regény minden kisebb hiányosságáért kárpótol.

Azt sem szabad elfelejteni, hogy Mauriac stílművész is. A kristálytisztá, andalító szépségű, halk zenével csendülő mondatok költője. *Kállay Miklós.*

Kürt : Mentsétek meg lelkeinket!
Rokonszenves poeta rejtőzik itt egy rövid álnév mögött. Kürt nyilvánvalóan igen fiatal ember. Csupa áhítat és Adyért-hevülés, amit akkor is kiéreznénk verseiből, ha nem Ady-strófa állna előttük mottó gyanánt. Még inkább olvasmányainak él, mint önmagának. Irodalmi emlékei még nem váltak külön a maga mondanivalójától. Ady jellegzetes szavai többször felbukkannak nála s van verse, mely szinte parallel fut — formában és tartalomban — egy-egy Ady-vers mellett. Úgy érezzük azonban, hogy ez a még idegen vágányokon haladó poeta hamarosan magános csapásra tér. Versei máris túl vannak a kezdő szárnypróbálgatásain. Van ritmusérzéke, még pedig dicséretreméltó s elég színes, eleven, jó magyar nyelve. Erzelmissége seholsem válik a fiataloknál annyira gyakori érzélgősséggé. Ez akötet néhány feltűnőbb versben már határozott képét mutatja egy hivatott költői egyéniségnek, melynek rejtett szárnyai vannak. Építő, hívó költő ez, fölfelé mutató, eszményi világnézettel teli. Ez a világnézet meg fog izmosodni s nagy verseket is életre kelthet majd, ha *Kürt* leveti magáról a tizennyolc-estendősök túlérzékenységét s kimerészkedik a való élet harcába.

Merkur.

A **«Studium»** kiadásában és *Hankiss János*, debreceni egyetemi tanár szerkesztésében az elmúlt héten új könyvsorozat indult meg. A sorozat címe : *Kortársaink*. Célja, hogy megismertesse a nagyközönséggel a ma élő írókat, akiknek a művészete, méltán tarthat számot érdeklődésre. Közli az írók életrajzát, többnyire saját adataik alapján. Minden könyvecskét az író arcképe és aláírása díszíti. Eddig az alábbi kötetek jelentek meg :

1. Babits Mihály. Irta : Juhász Géza.
2. Csathó Kálmán. Irta : Szondy György.
3. Herczeg Ferenc. Irta : Zsigmond Ferenc.
4. Móricz Zsigmond. Irta : Juhász Géza.
5. Tormay Cecile. Irta : Hankiss János.
6. Szilahy Lajos. Irta : Ruzitska Mária.

Új adatok Katona Józsefről.

I. Katona bált rendez.

Az 1824. év farsangjában Kecskemét város ügyészi kara : Csányi János főügyész, Katona József alügyész és Sárközy Sándor tb. ügyész szokatlan dologba fogott : bált rendezett. Miután barátaikkal megállapodtak a rendezésben és a mostani belső kórház helyén állott Cserepes-vendéglő bérlőjével is megegyeztek, a rendezőséghez a következő felhívást bocsátották ki, (mely Csányi és Katona közös szövegezése) :

«Tudositás A' Mulattságot adó Társakhoz.

§. 1.

A Bál egyedül Tántzbéli mulatásból fog állani, és az ezen Holnap 9-ik napján estvéli 7. orakor (Hétfőn) fog kezdődni. Egyébaránt ha kinek az Uri Vendégek közül valamely étel 's italbéli Frissítő tetszeni fog a Vendégfogadás ara nézve kész szolgálatját ajánlja.

§. 2.

Mindenik fizető Társ akár hány Uri Személyt meg hívhat, akiket ezen Uri Társasághoz illőeknek talál és akik minden fizetés nélkül de a Biliét elő mutatása mellett fognak bé botsájtatni, azért is :

Mindenik előfizető Társ ne terheltessen az általa meg hivando Uri Személyeket fel jegyezni, hogy nekik eleve annyi Billietek küldethessenek ki, a mennyire szüksége lészen.

§. 3.

A Bé menetel tehát minden fizetés nélkül fog lenni, de csak azok fognak bé botsájtatni, akiknek előre Billietek osztattak ki — és azt elő mutatják. Ha pedig valakiknek éppen a Bál idején érkezne Vendége — akkor is kaphat Billietet.

§. 4.

Lészen egy nagy Tántz hely diszesen fel készítve, és Viasz Gyertyákkal fel világosítva, 's Baktai Mihály Musikus Bandájával. Egy szoba terített asztalokkal. Egy szoba a' Fehér Személyek öltözetek igazítására különösen. Egy Játék 's pipáló szoba és végre egy ruha tartó szoba.

Lészen egy Billiét szedő, egy ruha őrző, és két Strázsák.

NB.

Mivel könnyen meg eshetne, hogy akit egyik Társ meg hínni szándékozik, ugyan azt a másik is meg hínná — és így a Billietek egy Helyre kétszeresen vagy háromszorosan is osztodhatnának, Ezen Tévelyedés el kerülése végett — az Incassátióra ki nevezett Imre Pál által ezen Elő mutatando Jegyzékre jegyeztessen fel kiki által azoknak neve akiket el hínni kíván.»

Ezután Katona és társai hozzáláttak a multság további előkészítéséhez. Demeter rézmetszőnél díszes biléteket metszettek és nyomattak, s ezeket Tasnády könyvkötővel kemény lapokra húzták. A Cseres-fogadó nagy szalájában — ahol rendszeren egy szál gyertya volt a világítás — Tóth János lakatosmesterrel 36 darab hajlítót szeptet verettek a falba a lámpások és gyertyatartók számára, sőt a bolthajtásba is bevokoltattak két «kéglit» (lámpa-tartót), nagyobb fényesség okáért. A zenekar számára pedig Molnár Péter asztalossal hordókra tett deszkákból emelvényt csináltattak. A termet kék, zöld és veres papirossal díszítették fel.

A bál nagy érdeklődést keltett. A város úri házai: az itt lakó nemes családok (Sárközy, Fórián, Ferentzy, Szeless), B. Kiss Mihály városi főbíró, a senatorok, jegyzők, a katolikus és református papok, tanárok, ügyvédek, Sényi János városi orvos, Kún István városi mérnök, a katonai tisztikarból Veres István főhadnagy, a katonai Rechnungsführer és Regimentsdoctor urak és még sokan mások, összesen 76 család 200-nál több jegyet vitt ki s a bál február 9-én nagy sikerrel folyt le.

Ezen fölbuzdulva, a rendezőség két hét múlva, február 23-án megismételte a bált. Ezután egy héttel, március 1-én pedig jelmezbált rendeztek. A jelmezek beszerzése végett, mint színházi körökben ismerős ember, Katona ment föl Pestre. A jelmezek kiválasztása akkor is nagy gondot okozott. Pl. Szilágyi János ügyvéd ezt írja Katonának: «Édes Collega Uram! Tessék megnézni hogy az Spanyol Hertzeg kalap mien formán szokott lenni az férfi kalapbol é vagy Aszszony kalapbol... mert a' mit én gondoltam azt más el kérte». Ime néhány jelmez, Katona sajátkezü följegyzésében:

«Csányi úr: egész Spanyol öltözet.

Végh Péter úrnak: egy zöld Sveitzer kalap, 1 Lót pillangó. (1 lat konfetti.)

Ladányi Gergely úr: egy egész Harlekin öltözet Lárvával.

Kováts Pista úr: Egy egész Domino.

Banó Kristina K. A. 4 lat pillangó fehér.

Szilágyi: Uj zöld Spanyol Dolmányt, spanyol Lárvát, két Rósa szín övvel.

Markovits úrnak: egy Pirót öltözet Nadrággal.

Vég János: pillangó 5 Lat, ha Kaftánja nem lesz, ha lesz 3 Lat.

Gömöry: Pántzél.»

A 2-ik és 3-ik bál ugyanolyan népes volt, mint az első (a három alkalomra összesen 770 jegy készült); s így a rendezők teljes sikert arattak.

De mint mindennek, úgy ennek a rendezésnek is voltak árnyoldalai. Első volt az ügy anyagi része. A gavalléros, belépődíj nélküli rendezés miatt a «multságot adó társak» részéről az első alkalomkor 35 személytől három forintjával 105 forint, másodszer 36 személytől három forintjával 108 forint, harmadszor 38 személytől négy forintjával 152 forint folyt be. Minthogy a helyiség díja maga esténként 80 forint volt, a többi kiadásokra nem futotta s ezért a rendezés kisebb költségeken kívül hét forint 30 krajcár ráfizetéssel végződött.

Másik baj volt, hogy a multság végül botrányba fult. A helybeli osztrák katonatisztek nem kaptak meghívást s ezért bosszút forraltak. A jelmezbálra 9 óra tájban mind egyszerre az auditor vezetésével bementek, sáros csizmákkal, sipkában, többnyire nagy utcai kaputokban és kutyákkal, kardjaikat erővel is csörgetve, pipákat kezökben tartva. Ezután elkezdtek táncolni, sőt egy kadét

subába és tót kalapba öltözve táncolt; közben gúnyosan kiabálták: Éljen a magyar nemzet! és: Schön, schön, bravo! Nagy Józsefnek pedig tánc közben ezt kiáltották: A pulsusa rosszul ver. Majd a táncnótát félbehagyatták és tust húzattak. Bevitték a szolgálókat és azokkal táncoltak. Közlegényeket is vittek magukkal és azokat itatták, sőt kívül az ablakokon is közlegények néztek be a profuzzal együtt. Erre a közönség tanakodni kezdett és eltávozott. Ezután a tisztek azt beszélték, hogy ezt bosszúból tették azért, hogy óbester úr báljába a meghívott fehérszemélyek nem mentek el és őket óbester úr rendelte oda; ki is jelentették, hogy: Megvan a mi satisfactiónk

Csányi főügyész ezért panaszt is tett az óbesternél; de ez levelében előzményekre hivatkozva, tisztjei pártjára kelt s arra a következtetésre jutott, hogy a tiszteknek volna inkább panaszuk; s ha a fehérszemélyek ezután sem mennek el az ő báljukba, ezzel bizonyítják, hogy az okai most is ők voltak a bajnak.

Ezzel végződött a kecskeméti farsang 1824-ben.

II. Katona temetési meghívója.

Katona hirtelen tragikus halála mélyen megrendítette barátait s a részvét a következő írásban jutott kifejezésre:

«Fisc(alis) Toth Istvány Ur (meg jelen)

Procur(ator) Toth János Ur (meg jelen)

Proc. Danits Laszlo Ur

Proc. Gyenes Mihály Ur (meg jelen)

Procur. Gyenes Péter Ur (hazafiui készséggel meg jelenek)

Procur. Lakatos Imre ur

Procur. Bano János ur (meg jelenek)

Procur. Bentsik Sandor Ur (meg jelenek)

Procur. Makovinszky Ur (meg jelen szinte)

Proc. Dömötör Lajos Ur (tisztá szível cselekszi)

Mínyájan a' fent Tisztelt Urak meg kérettetnek, hogy meg boldogult kedves Collégánknak, igen jó barátunknak s érdemekkel tetézett igaz Hazánk Fiának Fő Fiscalis Katona Josef Úrnak e f. hónap 18ikán délután 3 orakor leendő utolsó halotti Tisztesség tételére Magyar Ruhába öltözve meg jelenni ne terheltesenek —

Sárközy Sándor mpris.»

A volt városi alügyész, akkor már tanácsnok, hívja meg itt az ügyvédi kart Katona temetésére. Ugyanaz a Sárközy Sándor, aki Katona hivatali hagyatékát, benne a bitangkasszát már átvette, olyan meleg szavakkal szól itt volt hivatalfőnökéről, amelyek meggyőzően mutatják, hogy Katonát hivatal- és kartársai őszintén szerették és emléke minden gáncstól menten állott előttük. A bál irataiból pedig kitűnik, hogy Katona szülővárosában kellemesen érezte magát, kedélyesen élt és az úri közönség körében közkedveltségnek örvendett.

Az itt ismertetett iratok a kecskeméti városi levéltár legújabbban rendezett részéből kerültek elő s a levéltár Katona-iratgyűjteményében vannak.

Hajnóczy Ivan.

Színházi szemle.

Feljegyezni való tünet, hogy a színműirodalom mai vívódásai közegette mennyi idegen hatás érinti a drámai formának eddig megszokott kereteit. Hol a filmjáték, hol a kabarévígjáték behatolását érezzük a komolyabb, az irodalmibb színvonalú drámába. E hatások kétségkívül adhatnak is itt-ott üdvös ösztönzést neki, de ma még annyira rikitóan mutatkoznak, olyan tolakodóan lépnek fel, hogy befolyásuk egyáltalában nem öröndetes jelenség a drámai forma fejlődésében.

Török Rezsőnek a Belyárosi Színházban bemutatott *Meztelen embere* a kabaréstílusnak viseli erős nyomait magán, ami nem is csodálatos, hiszen a szerző a maga drámaírói iskolázását kabarészínpadokon nyerte. Ez első nagyobbbígenyű színpadi művében teljesen kabarészervi jelenségek: a mulattató ötleteknek túlságos hajszólása, az aktualitásokra való célozgatás, a rikitó színteraktok kedvelése, a jelenetek eresztéseinek laza egymásbaillesztése és itt-ott némi hervadt szentimentalizmus.

A darab meséje kiagyalt, csinált; életszerűség nem érzik rajta. Középpontjában egy parasztfiú áll, aki némi kis ösztönös festőtalentummal rendelkezik s ezért nem nagyon fűlik a foga a paraszti munkához, inkább továbbképezni szeretné magát. Épen kapóra jön egy fővárosi gazdag festő, egy szenzáció után sóvárgó hisztérika, aki a parasztfiúban őserőt sejt (N. B. nemcsak a festés terén sejt benne őserőt) és magával viszi Budapestre, kitaníttatja és — kitanítja. A fiú minden nagyobb lelkivívódás nélkül hütlenné válik a faluhoz, családjához és szüleinek nevelt lányához, aki szerelmes belé. Egy esztendeje lehet már a fővárosban, amikor apja, anyja, öccse, a nevelt leány és egy öreg kondás meglátogatják. A pesti millióbe belecsöppen a falu. A darab derekát ezek a nagyon mulatságosnak szánt laza jelenetek alkotják. A fiú családjá jó odamodogat a kis festőnek, akivel a fiú együtt él, mire a nagyreményű festő kiutasítja őket. A sors büntetése azonban hamar eléri őt (ilyen tankönyvszerűen naiv is tud lenni egy kabarészervi, ha a közönség primitívebb ösztöneire pályázik): a zsüri visszautasítja a kiállításra beküldött képét. Szóval kiderül, hogy tehetetlen. Összeomlik önmagába vetett

híte, a kis hisztérika is csalódik benne, látja, hogy a műveletlenségében «meztelen embert» hiába akarta kultúrába öltöztetni. Összevesznek, a festő széthasogatja képeit, visszavágyik a faluba és egy kicsit megzavarodik. Csak egy kicsit! Hazamenve a falujába, kigyógyul s feleségül véve a nevelt leányt, búcsút mond a festészetnek és a nagyvárosi életnek s boldog paraszt lesz belőle.

Ennek a darabnak szerkezetbeli gyarlóságainál csak lélektani képtelenségei nagyobbak. Parasztoi műparaszatok, a népies vonásoknak afféle kémiai sűrítései, aminőket csak a pesti kávéházakban fogadnak el hamisítatlanul falusinak. Ez azonban kabarészervi darabban nem csodálatos. Sokkal furcsább, hogy pesti alakjai épen annyira műpestiek, mint amennyire verejtékesen népiesek parasztaik. A szerelmi szentimentalizmusban szenvedő piktor s a két cinikus fiatal festő épen annyira papirosfigurák, mint amennyire szabványosan irodalmi hisztérika a festő.

Az előadásnak legtöbb érdekessége az igazán artisztikus dekorációk. Különösen a harmadik felvonásnak parasztdvara igen szép. Aránylag szűk színpad, de térkihasználása imponáló s mindent mellőz, ami nem jellegzetes. A színeszék jól játszanak, de valami sok mondanivaló nincs róluk. Legfeljebb Delly Ferencnek örülünk, hogy a sok üres és semmitmondóan elegáns világi után végre nem a megszokott szereptípusban látjuk.

*

Hogy a drámai görbetükörnek, a színpadi formát fejetetejére állító játéknak, a közönséggel bolondját járató mókának is megvan a létjogosultsága, azt Kurt Götz német színésznek a Vigszínházban előadott *Hókuszpókusz* c. darabja kitűnően mutatja. Nem óhajtanók, hogy az efaia drámai tótágas színpadjainkon túlságosan elszaporodjék, de héba-hóba igen jól el lehet rajtuk mulatni.

Olyan darab ez, amelyben semmit sem szabad komolyan venni. Az előjáték egy színház irodájába vezet minket, ahol vállalatának bukása fölött kesereg az igazgató. Nincs darabja, amellyel közönséget tudna vonzani. Előáll azonban a háziszervő és azt mondja, hogy megszerezte Mirandello egyik még ismeretlen darabjának előadási jogát. Az igazgató oda van örömben és rögtön felolvastatja a művet.

E pillanatban (nyílt változás!) már játszani is kezdik a darabot, melynek hőse egy artistából festővé vált fiatalember. Azelőtt a cirkuszban a lábával festett képekből kitűnően meg tudott élni, de felesége kedvéért rendes polgári existenciává akart átalakulni. Kezével festett képei azonban senkinek sem keltenek. A megszorult házaspáron csak egy szenzációs fordulat segíthetne. Kifundálják azt is. Egy csónakkirándulás alkalmával a festő eltűnik. Gyanú, nyomozás. A rendőrség és bíróság gyanúja a feleségre terelődik, akit férjgyilkosság gyanúja miatt le is tartóztatnak. Persze a festő, kinek képei egyszerre keresettek lesznek, él és nagy szakállát leborotvtalva, a kavarodás még csak fokozandó, feljelenti magát, hogy ő a gyilkos. Mit folytassuk a mesét tovább? A végén persze minden kiderül, felsül a bíróság, felsül az ügyész, de felsül a darab nézőközönsége is, amely a bonyodalom tetőpontján százfelé találgatott, hogy mi is lesz a megoldás s csak épen a szerző szándékát nem találta el.

Az utójáték ismét a színház irodájában történik. Az igazgató el van ragadtatva a darabtól és nagy sikert remél tőle. Ekkor azonban a háziszertő azt a lehűtő fölfedezést teszi, hogy a darabot nem Mirandello, hanem ő maga írta. Az igazgató kétségbe van esve. Hogyne, hiszen idegen szerző vonzza a publikumot, hazai szerző azonban csak akkor, ha már elköltözött az élők sorából. A szegény háziszertő, hogy darabjának sikert biztosítson — mit is tehetne egyebet? — elrohan és elemésztí magát.

Neveltségessé tenné magát a bíráló, ha nagyképp elemzéssel akarná a darabot szétboncolni, mikor jól mulatott rajta, megkacagta a meglepő fordulatokat, mosolygott a minden komolyságot fonákjára fordító hókusz-pókuszon és — úgymint színbíró, úgymint közönség — nem egyszer találva érezte magát.

A Vígszínház előadása a leggyöngébb, amit ez a nagymúltú intézet az utóbbi időben produkált. A maga lendületelen, száraz realizmusával, fantáziátlan pedantériájával semmit sem éreztetett a darabnak hókusz-pókusz voltából. Már maguk a díszletek, ahelyett, hogy bizarrak lettek volna, sivár valószínűségükkel untattak. A játékstílus pedig? — Az előjáték talpraesett ötletese után, a színészek az első felvonást olyan komolykodva indították el, hogy már a legrosszabbra, egy banális detek-

tívdramára voltunk elkészülve. A második felvonás törvényszéki jelenete is képtelenül ötlet nélküli volt. A szerző nyilván a színpadot a közönség felé akarta megnyújtani úgy, hogy mi legyünk az esküdtek és a hallgatóság, hozzánk beszéljen az ügyész és a védő s a törvényszék elnöke a mi derűtlenségeinket csöngesse le. Itt a rendezés szűk színpadi kép helyett kietlenül tágas teret alkalmazott, amelyben a törvény emberei és a vádlott csakúgy csengtek-lengtek, a nézőteret pedig ahelyett, hogy világoznak hagyta volna, a szokásos módon elsötétítette s így azután elnök is, ügyész is, védő is egy nagy sötét homályba kiabáltak bele. A felvonás hatása megsokszorozódott volna, ha a Kurt Götz - Mirandello - Pirandello-féle intenciók szerint a rendezés a közönséget is elevenebben belevonta volna a játékba. Amit a Vígszínház csinált, az igazán nem volt *hókusz-pókusz*, inkább hasonlított egy kispolgári alsóshoz, amit ebédutáni fekete mellett valamelyik lipótkörúti kávéházban játszanak.

Nem átaljuk megállapítani, hogy Budapest színházai közül rendezés tekintetében a Vígszínház a legkonzervatívabb. Annyira beledolgozta magát a ma már megfakult nyers realizmusba, hogy ott sem tud szabadulni tőle, ahol a darab stílusa kiabálóan követeli is. Kitűnő előadásokat csak akkor produkál, ha a szerző szándéka összeesik az ő jól kidolgozott játékstílusával. Szép dolog ez a hagyományokhoz való ragaszkodás, de elvgre a tiszteletreméltó konzervativizmusnak is van határa.

A rossz nyelvek egyébként azt rebesgetik, hogy a Vígszínház azért ragaszkodik annyira ehhez a stílushoz, mert törzsközönségének nyárspolgári szelme épen ezt a kicsinyes realizmust megkívánja.

Mi azonban nem tudunk osztozni ebben a véleményben.

Lehetetlen ugyanis, hogy a műveltségünk avant-gardejának hirdetett Lipótváros ennyire maradi volna.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

Ferecny Valér gyűjteményes kiállítása.

A Nemzeti Szalon legújabb kiállításán *Ferecny Valér* munkái töltik meg az összes termeket.

A gyűjteményes kiállítás egy nagyszorgalmú, derék festő sokoldalú munkásságát tárja elélnk.

Ferecny Valér egyforma szeretettel

festi az emberi testet s a természetet. A sok olajfestmény mellett egész sereg grafikus munkát is állít ki. Látszik, hogy mindenféle piktori feladat érdekli, kifejező készségét a legkülönbözőbb pontokon próbálja ki.

Ferenczy Károly fiának művein igen sokszor észrevehetjük a feledhetetlen, nagy mester ecsetjének hatását. De ez a hatás csak halványan, messziről odaszűrődve mutatkozik meg. Különösen aktjait szereti az ő modorában beállítani. A női testet szívesen helyezi kék és enyhepiros háttérbe. Am ezeken a képeken hiába keressük Ferenczy Károly meleg, élő színeit, mozgalmasságon, a koloritra valami fátyol borul, a vonalak is elmosódnak, sokszor szinte bizonytalanokká válnak.

A tájképek színeire is legtöbbször ilyen tompító fátyol ereszkedik le Ferenczy Valér palettájáról, a nagybányai csillogás hiányzik róluk. De sok hangulatos akad közöttük.

A grafikus munkák sorozata is változatos. Aktok, tájképek, városképek sorakoznak elénk. Mind gondos, jó munka, de a vonalak itt sem élednek markáns, izgalmas lendületbe, inkább csak megállapítják a látottakat, hűségesen, komoly tudással. Néhány lapon azonban elmélyedő természet-szeretet és finom megfigyelő készség nyilvánul meg.

Ferenczy Valér munkássága a maga sokrétűségében érdekes s a mindig felismerhető komoly felfogás révén joggal váltott ki rokonszenves tetszést a tárlatlátogató közönség szemében.

Mariay Ódön.

Zenei szemle.

Schubert-emlékek hazánkban.

«Minket magyarokat Schubert és művei közelebről érdekelnek, mert a legnagyobb dalköltő két ízben, 1818-ban és 1824-ben húzamosabban lakott hazánkban. Több műve nemcsak itt született, de némelyiken határozottan megérezzük a magyar levegő muzsikáját, a magyar mező virágának illatát.

Schubert az említett éveken az Eszterházy grófi család gyermekeinek (Karolina és Mária) volt zenei nevelője Bécsben. A család nyaranta lejött magyarországi birtokára, Bars megyében a Garam partján fekvő Zseliz (Zeliz, Zselész) községben levő kastélyába. (Ezt a községet több zenetörténetész tévesen a Vág folyó mellé helyezi.) Így hozta magával a család

Schubertet több hónapra. A grófi család zenekedvelő volt. Csaknem minden tagja kultiválta a zenét. A kastélyban az esti órákat rendszeresen zenével és énekkel töltötték el. A nemes időtöltésben résztvett szép tenor hangjával a család barátja, Schönstein báró is. Kamarazene, szóló és együttes-ének volt a napi műsor, mely alkalmakkor a kísérelő és szólójátékos legtöbbször természetesen Schubert volt. Nem egy alkalommal Schubert muzsája adta a műsor némelyik számát. Több műve született a zselizi kastélyban. Ott mutatta be a mester meghitt órákban, mikor még alig száradt meg az ötvenalú papíron a porzó alatt a tinta.

Schubert szabad óráiban a község határában, különösen a Garam partját szegélyező csendes vadás erdőben sétálgatott. Az erdőszélen egy kőrámba foglalt kristály-forrás csobog, melyet ottlétemkor «Schubert-kút» néven hallottam említeni. Bizonyára kedves sétahelye volt ez a hely. Sétái alkalmával juthatott el a Garam túlsó partján (Hont megye) fekvő szomszédos Tergenye község vígan kattogó patakalmához, melyről és szépséges lakójáról «A szép molnárnő»-ről meglepő adatokat hallottam.

Néhány nyáron Zselizen tartózkodtam. Ilyenkor mindennapos voltam a hatalmas árnyas parkban lombok közé rejtőzött grófi kastélyban. A kastély négyszögletes, középen manzard-tetős barokk épület, melynek nagyobb szalonjában ott terpeszkedik a régi zongora, amelyen Schubert tanította a grófnőket s amelyen sokszor játszott. (A zongorát Karl Schmidt szállította 1810-ben Pozsonyból 800 forintért.) A zongora mögötti falon a két grófi tanítvány arcképe között Schubertnek egy akvarellfestésű arcképe. Ez a kép másolata az eredeti akvarellképnek (festette Teltscher), amely a zselizi kastélyból Grafenegg várkastélyba került Ratibor hercegnőhöz. A kisebbik szalonban még egy Schubert arcképceruzarajz. A négyszögletű folyosó egyik szögletéből nyílik az ajtó Schubert egykori szobájába. Ez a szoba az, melyről panaszkodva írja egy levelében, hogy nem tud benne dolgozni, mert annyira gágognak ablaka alatt a libák. Alkalmassint az ablakok egy kis baromfiudvarra nyíltak. A szoba bútorzata: kedves Biedermeyer. A kastély és birtok jelenlegi tulajdonosa Coudenhove-Brunner grófék, kikre mindez rokoni örökségként szállt s

kik féltő kegyelettel őrzik úgy az itteni Schubert- emlékeket, mint ausztriai várkastélyukban levő néhány Schubert kéziratot.

Coudenhove és Breunner grófnék társaságában töltött óráim javarészt zenessel teltek. A kastélyban otthonos a zene, különösen Schubert óta. Beszélgetéseink tárgya leggyakrabban — természetesen — Schubert volt. Egy ily alkalommal Breunner grófné (született Széchenyi Ágota grófnő) arra hívta fel figyelmemet, hogy Schubert «Szép molnárné» című, húsz dalból álló, legszebb dalciklusának molnárnője nem költő lény volt és a grófi család tulajdonában levő tergenyei malomban élt. Örömben alig akartam hinni a grófnő szavait, de kételkedni nem volt okom a nyolcvanhárom éves, jóságos grófnő szavaiban, melyek szerint ez a tény családjukban hagyományként élt.

Felizgatott a közlés s lázasan kezdtém kutatni a visszavezető fonalakat. Másnap felkerestem a tergenyei malompatakat. Ma is ott áll a malom a csevegve szaladó patak fölött, hatalmas fák árnyában vígan kattogtatva kerekét, melyről, mint egykori szép gazdájukat sirató könnyek, sűrűn hullanak alá a ragyogó vízcseppek. Szinte láttam a malom ajtajában a kékszemű molnárnét s a távolból a patak mentén félénken közeledő pápaszemes, szelídlelkű dalköltőt, ki reménykedve járt ide és reménye akkor váltott fájdalomba, mikor meglátta egyszer a malomhoz közeledő «zöldhajtokás vadász». Ekkor, fájdalom árán tudta meg, hogy miért kedvenc színe a szép molnárnének a zöld, miért hordja lantját zöld szalagon! A grófné szavai szerint ez a vadász uradalmuk «Jäger»-je volt.

Kutatásomban kifaggattam a falu öreg embereit, míg végre találtam egy aggastyánt, aki ezt mondta: «Emlékszem, az apám mesélte, hogy kijárt a kastélyból ide a malomhoz egy szemüveges tanító, aki nótákat írt». Ez a beszéd közelebb hozott célomhoz. «A kastélyból» — «szemüveges» — «tanító» — «nótákat írt!» Ez mindenképen Schubertre illett. Elmeséltem a grófnőknek az öregember szavait s ők további kutatásra ösztönöztek. Garam-Mikola anyakönyvből megtudtam, hogy a molnárné leánykori neve *Manzer Rózi* volt. Szépen csengő énekét lanttal kísérte. Leánykorában behívták a grófi kastélyba, hol nem egyszer szórakoztatta a családot. Innen került

aztán a tergenyei malomba, mint *Bedross molnár* felesége. Bedross nevű molnár most is él Kis-Sallón. Amikor Kis-Sallón voltam, nem tudtam találkozni a molnárral. Azután jött a meg szállás. Zseliz és környéke ma a cseheké, az áldott lelki grófnő meghalt, fonalam elszakadt...

Boldogít a hit, hogy a legnagyobb dalköltő legszebb húsz dalát magyar levegő, magyar virág illata, magyar nő szemetüze csalogatta ki a költő lelkéből.

Igaz-e mindez? Bizonyítani ezidő szerint nem tudom. Van adat, amely ellenmond, de van olyan is, amely valószínűsíti. Schubert a «Szép molnárné» dalciklusát 1823-ban komponálta. Először 1818-ban időzött Zselizen. Miért ne lehetnének e kompozíciók magyar földön töltött idejének dalba öntött emlékei? Életének e bájos intermezzóját közölhette Wilhelm Müllerrel, a versíróval, ki azt versbe foglalta és Schubert később dalba öntötte.

Csupán közölni óhajtottam, amit a jóságos grófnőtől hallottam. *A tárgy kutatás szempontjából mindenesetre hálás és értékes. Örülnék, ha közlésem alapja lenne egy nagyobb műnek, mely Schubert magyarhoni vonatkozását, emlékeit bővebben tárgyalná.*

*

Ezeket a sorokat K. *Pikéthy* Tibor, a váci püspöki székesegyház karnagya küldte be hozzánk. Élénk világot vetnek arra a homályra, mely német biografiákban Schubert magyar vonatkozásai fölött terjeng. Élénk világot vet arra az igazságunkra is, hogy a világ három grandiózus zeneköltőjének — Haydnnak, Beethovennek és Schubertnek — első emelkedésében *magyarok*, magyar főurak, segítettek. Hathatósan és kitartó barátsággal karolták fel őket művészi törekvéseikben. *Beethoven* tavalyi centennáriuma alkalmából kimutattuk, hogy a legnagyobb titán életének legszebb harmadát magyarok között töltötte el s művészetét örök kapcsok fűzik hozzánk. *Haydn* három évtizedes magyarországi szereplése: a magyar kultúrtörténet legfényesebb ideje. De magyar szívvel és kézzel kelene egyszer kiánni az idegen betűkből ezt a nagyszerű korszakot. Ez az év *Schubert* halála századik évfordulójának világi ünnepe. Súlyos mulasztást követnénk el, ha hozzá fűződő kapcsolatainkat idegen kutatók szűkmárkú eredményeire bízva — mi magunk ki nem virágoztatnánk. P. V.

Erdélyi est. A *Fáklya* kultúrvállalat április 15-én este éjtszakába nyúló szerzői estet rendezett. A nemes vállalkozás tipikus példáját mutatta annak, hogyan nem kell szerzői estet rendezni. Mindenesetre dicséretes, hogy többkötetes regényt nem olvastattak fel az írókkal. Így is nyomasztóan hatott, hogy három és fél óra leforgása alatt négy kiadós novellát hallgattunk végig (egyesekek ugyan lassanként elszívárogtak a teremből, úgy, hogy a körülbelül nyolcvan főnyi közönség háromnegyedetizenkettőkor ajtónállókkal stb. egyetemben harminchétre csökkent). Természetes, hogy a legjobb írás is elveszti hatását, ha visszaélnék a közönség türelmével. Sajnálunk, hogy olyan nagytehetségű s annyira elismert író, mint *Szabó Mária*, a számok zsúfoltsága miatt nem tudott eléggé érvényesülni két sikerült novellájával. Tehetséges íróknak mutatkozik *Szász György* is, kinek két novelláját feleségre olvasta fel. Bárd Oszkár néhány acélos versét *Baló Elemér* szavalta, az Új Színház művésze. Rottensteiner Sándor zeneszerző maga több mint egy órát elfoglalt az estéből egy hegedű-zongora szonátájával, egy zongora-sonátájával s egy terjedős vonósnégyesével. Elég gyakorlott muzsikuskok interpretálták a szerzeményeket. Kissé furcsán hatott, hogy valamennyit *«kéziratból»* játszották, mint a műsor jelezte. Nagy mestereknél szenzáció és, valahányszor egy közönséget azzal tisztelnek meg, hogy még sajtó alá nem került legfrissebb szerzeményeikkel gyönyörködtetik. Itt csak a kiadó hiányát értettük rajta, amit, sajnos, semmiképen sem mutatott igazságtalannak a három szerzemény zenei értéke. Csupa modorosság és unalom, egymástól örökké szétfutó hangszerek vergődése ez, semmi más. Általában csupa művész jelzett a műsor, de kevés művészetet váltott be. Vajjon mennyire a rendezés oka ennek? — nem tudjuk hirtelen megmondani. Nem is tettük volna szóvá, de kötelességünknek érezzük a jövő szempontjából. Érdemes, sőt értékes írókat nem szabad meguntatni az este tizenegy után már fáradt pesti közönséggel. Legalább is változatosabb műsort adjunk ilyenkor, nem pedig a szünet előtti szereplők más kosztümben való ismétlését. Bosszankodtunk, hogy a rendezőség nagyobb port nem tudott felverni ezzel az esttel s csodálkoztunk, hogy így is ennyien jöttek el. Az az erdélyi irodalom, melyről *Gáspár Jenő* hangu-

latos bevezetőjében beszélt, több figyelmet, stílusosabb keretezést érdemelne, nem pedig tömegszereplésbe fullasztást. *Erdélyi.*

A filmkritika értelme és célja.

A *Napkelet* április 15-i számában megjelent, filmmel foglalkozó rövid elmefuttatás az első írás volt e folyóirat hasábjain, mely e fiatal művészet mindenkit érdeklő problémáinak tömkelegéből egyet kiragadott és megmutatni próbált a lap olvasóinak. Külföldön már évek óta rendszeresítették nemcsak a napilapok, de az időszaki szemlék is a filmkrónika rovatát, számolva nemcsak a nagyközönség kíváncsiságával, de azzal a körülménnyel is, hogy a beláthatatlan jövőjű film három évtizedes, lüktető ritmusú fejlődés után ma már önmaga is igényt tart a komoly méltatásra. A filmnek kiváló teoretikusai támadtak, akik sokban hozzájárultak a nagyközönség filmsztétikai színvonalának emeléséhez és a szemlätitúdnásra nevelésével lassan, de máris észrevehető módon megindították a mozipublikum — és ezzel párhuzamosan — a filmgyártás differenciálódásának folyamatát. Ma már különböző típusú filmekről beszélhetünk. Egyes gyárak, rendezők, színészek, a maguk anyagi céljaik és egyéni diszpozícióik szerint bizonyos meghatározott irányú filmek produkálására rendezkedtek be, amit nagyjában még az átlag mozilátogató is tud és általában előre tisztában van azzal, hogy mit fog kapni, ha ezt vagy azt a filmet megnézi. A közönség különböző rétegei így bizonyos értelemben diktatoraivá lettek ily módon a filmtermelésnek, mert számos esetben sikerült megbuktatniok nagy költségen készült mozidarabokat és sikerre juttatniok arra nem számító alkotásokat. A filmgyáraktól nem lehet követelni, hogy ne azt termelje, ami a nagy tömegeknek tetszik és ablakon szórja ki a milliárdokat, tehát a közönséget kell ízlésnívóban felemelni a cowboy-dramáktól a művészi filmek elfogadásáig. Amint a közönségből kikristályosodik egy olyan nagy embercsoport, mely már nem elégszik meg a mai átlagfilmekkel és anyagi sikert tud biztosítani egy-két magasabb igényű alkotásnak, azonnal intenzívebb lesz a termés ezen a téren is és a jelenlegi évi 4—5 komolyértékű film helyett ennek arányos többszöröse fogja előrevinni a fejlődést.

Minden jel arra mutat, hogy egy-két évtizeden belül ugyanolyan nagy skálájára lesz a filmeknek, mint a könyvnek. A ponyvaregénytől a kifinomult ízlést, csiszolt értelmet, nagy megérzőképességet követelő, kevesek szellemi táplálékát alkotó magas irodalmi alkotásokig terjedő művek analogiájára meglesznek a sokezekre mozgófényképszínházai és az intim kamaramozik, ahol nagy filmköltők alkotásait pergetik le, mozgófényképeket, melyek a látható élet új arcát mutatják meg, ahogy az egy-egy zseniális, önmagát csak filmen keresztül kifejezni tudó új művészembertípus fantáziájában megjelent és munkája nyomán alkotássá objektívalódott.

A filmkritika célja: szétválasztani segíteni a szárazokat a vizektől, rámutatni az egyes jelentősebb alkotások értékeire, a közönség szemét nevelni és a felmerülő problémákat megoldani segíteni. Ez a cél ad létezésének értelmet! A filmkritika *conditio sine qua non*-ja tehát a teljes *függelenség*, melyre a filmnek ma még erősen gazdasági-tényező jellege miatt sokszorosan kell ügyelni. Sajnos a filmkritikák kilencvenkilenc százaléka gyárak és kölcsönző-érdekeltségek anyagi érdekszférájába van vonva és ezért igen gyakran többet árt, mint használ. Talán mondanunk sem kell, hogy a *Napkelte*ben időnként megjelenő filmkritikai és filmesztétikai írások abba a bizonyos egy százalékba esnek bele.

*

Emil Jannings. Az örök *minus* ket-tős arca a film tovaillanó képeiből is élénk rajzolódik: az egyik a mindig mássá átlényegülőni akaró *jellemszínész*, aki saját egyéniségét olvasztja fel az alakteremtés kohójában, hogy mindig új formába öltse magát, a másik a *clown*, aki egy meghatározott figurát jelenít meg, ahogyan az a különféle életlehetőségek sodrában hanyódik, vetődik, egyszóval lélekalkat determináló erejének hatása alatt reagálva az öt erő benyomásokra, eseményekre. Az első színésztípus legtisztább képlete Emil Jannings és Werner Krauss, az utóbbi Charlie Chaplin. Jannings minden egyes újabb szereplését tehát érthető várakozás előzi meg! Hol van a jellemábrázolás *határa!* — ez a pszichológiaiag és esztétikailag egyformán fontos kérdés merülhet fel elsősorban. Aki emlékezik «Nyu»-beli nyárspolgár férj-alakjára, az öreg szállodai portásra,

az «Utolsó ember»-ben, a «Variété» akrobatájára, Tartuffe-jére, Mephisto-jára és más kisebb-nagyobb szerepére és egymásután felidézi ezeket az egymástól annyira különböző jellemeket, az idegen lelkeségekbe való beleélés és átalakulókészség ilyen fokát látva, lenyűgözve érzi meg az alakteremtő fantázia kivételesen nagy intenzitását. A német filmgyártástól Hollywood által elhódított Emil Jannings első amerikai filmje, mely a magyar mozikban «Az elsodort ember» rossz címet kapta, újabb lehetőségeket nyújt a nagy filmszínész emberábrázoló erejének kiélésére és a főhős, Schill Ágoston, bevonult a filmen keresztül életrehívott alakok pantheonjába, *Severin Mars* mozdonyvezetője, *Ivan Mosjoukine* Kean-je és Mathias Pascal-a, *Ivan Moszkvin* öreg póstamestere, Werner Krauss és Jannings eddig alkotott néhány alakja mellé.

A film első negyedében semmi sem történik, nincs izgalmas *mese*, csak egy hétköznapi szürke ember néhány órája pereg le aprólékos realizmussal a reggeli felkeléstől a hivatalbemenésig és azután az esti együttlét családjával... Megismerkedünk Schilling úrral, a becsületes, munkaszerető nyárspolgár prototípusával, akit a furcsa véletlen kizökkent a mindennapi élet egyhangúságából. Nem fontos, hogy *lehetéges-e* az a megtevédes, amely jöveteletlenül tönkreteszti Schilling Ágoston életét: alkalom Janningsnak egy új lélekállapot megérzékítésére. És ugyanegy filmen belül Jannings megmutatja, mivé lett sok év múlva Schilling Ágoston, megrokkanna, a sors által a boldog régi életből kitaliztva, hogyan kerül szembe a saját multjával, mikor látója lesz a kötelességtudó, egyszerű egykori nyárspolgár életmunkája utódokban megmaradt nagy értékeinek.

Jannings játéka abszolút *filmszerű*, tehát szavakban részletezhetetlen, csak közvetlen szemlélet alapján élhető át ennek a karakternek művészi igazsága. Elsősorban tehát a *filmjátszás* szempontjából jelentős fejezet az első amerikai Jannings-film, bár *scenáriumírási* és *rendezői* szempontból is magas nivón mozog.

Németh Antal.

A rádió hangjátékpályázat három első díjnyertesének bemutatója. Három darab egyfelvonásos. Az első díj nyertesét az «N. 777»-et Gálosy Zoltán és Dezséry Emma, a második díj nyertesét a «Szétfoszlott álom» című Tárny

István és a harmadik díj nyertesét a «Gyöngyélet»-et Dóra József írta.

Az első darab egy, az olasz tengerparton robogó autón játszódik le. A feleség és az udvarló sétakocsikázni mennek, az udvarló csábítja az asszonyt, a csókot már el is éri, amikor a soffőr közbelép, mert a soffőr a férj! A férj aztán bekapcsolja a gépet 120 kilométeres sebességgel és kegyetlenül, vadul nekihajtja egy sziklának... És itt következik a csattanó. A szobaleány kopog az ajtón, a feleség nyugtalan álmából felébred, álmodott, nem történt semmi...

A mese kicsit vérszegény és már sokszor feldolgozott. A fordulat nem új. A darab itt, a rádióban, a robogó autó zajától kísérve, autó-tülkölésekkel frissítve fel a már sokszor hosszadalmas dialógot, mégis némiképp újszerűleg hat. Van ennek a kis darabnak egy érdeme: Úttörő, mert valódi hangjáték. S ha talán nem is üti meg teljesen a mértéket, biztató ígéret a jövőre. Íróitól ugyanis nem lehet elvitatni a rutint és íráskészséget.

A második darab kedves és irodalmi munka. Karády, az öreg nemes, iktatói fizetéséből 27 év alatt titokban pénzt rak félre, hogy hosszú és dolgos élete alkonyán megvehesse magának az elvesztett nemesi kúriát. 55-ik születésnapjának ünneplése után vallja be ezt a feleségének, aki boldogan kapcsolódik bele álmaiba és szeretettel tervezgeti vele együtt jövőendő életüket, amikor majd a Tamás fiúk gyermekei: az ő unokáik fognak szaladgálni a saját kertjükben, a kúria kertjében. Szép és nemes gesztus, amikor ezt a verejtékkel szerzett pénzt, minden nemesi álm tengelyét, az apa kétségbeesett fia kezébe adja minden póz nélkül, egyszerűen, magától értetődően, hogy vigye el gyorsan leendő apósának, Pálfynak, aki sikkasztott s akinek szép lányába a fiú halálosan beleszeretett.

Oda a pénz. Szétfoszlott az álm. Ez a kis darab tele van szívvel, lélekkel. Ósi magyar sors, magyar temperamentum, magyar tragédia. Egészen biztos, hogy nem hangjátéknak készült. Talán azért is nem nyerte az első díjat, holott megérdemelte volna. Mint színdarab kiválóan alkalmas a rádióra, nemes, egyszerű és mégis hatásos.

A harmadik darab primitív és igénytelen katonajelenet. Színpadon talán mozgásában és a színészek alakítási lehetőségében hatásos lehetne, rádióra azonban kevésbé alkalmas. A hallga-

tón, illetve hangszórón keresztül bántóan hat az őrmesternek és az öreg csontnak sűrű és végnélküli káromkodása, mert más nem is igen történik az egész darabban.

Meg kell említeni, hogy a darabok rendezésében és szereposztásában a stúdió elsőrangút produkált. Fáy Szerénának egy-egy mondata ösztönös hangsúllyal szökött fel lelke melyéből. Várady Aranka életet stilizált átgondolt dikciójával, Góth Sándor a Szétfoszlott álm nagy szerepében hangjának ábrázoló és jelenítő képességével, tökéletes érzelmkifejezésével a rádiószínészeknek valósággal iskolapéldát nyújtott. Teley Sándor a Szétfoszlott álomban nagyon szépen énekelt. Körmeny János a Gyöngyéletben jóízűen adta az Öreg csontot.. *Felsőbbüki.*

Huszonöt év. Egy tiszteletreméltó kultúrintézménynek beszámolója került kezünkbe. Az autonóm jellegű Országos Színészegyesületnek Színészképző Iskolája az idén tölti be fennállásának huszonötödik esztendejét. Ez az intézet tantervi komolyságával és tanításbeli színvonalával a magán színésziskolák közül mindig előnyösen emelkedik ki s a magyar színjátszásra kifejtett nevelőhatásában nyomban a Színészakadémia után következik. Célja a Színművészeti Főiskolától abban különbözik, hogy amíg ez elsősorban a Nemzeti Színház számára nevel új generációt, addig a Színészegyesület iskolája főképpen a magán színházakat tartja szem előtt. A negyedszázados munkásságról beszámoló füzetet Vidor Dezső, az intézet igazgatója és kezdetül fogva tanára, a Magyar kir. Operaház titkára írta meg. Műve eleven megrajzolt képe az iskola munkásságának s egy-két általánosabb vonatkozása megszívlelendő megállapításokat közöl, színészetünk időszerű kérdéseiről is.

Az intézet eredményeire a legjellemzőbb adatokat emeljük ki a könyvből, amikor egy-két nevesebb volt növendékének nevét közöljük. Itt nevelődtek színészekké Füzes Anna, Hosszú Zoltán, Uray Tivadar, Gál Franciska, Stella Gyula, Titkos Ilona, Petrás Sári, Fejes Teréz, Biller Irén, Huszár Károly (Pufi) és az elszakított területek egy-két jelesebb színészegyenisége.

Az intézet jelenlegi tanártestületéhez tartoznak Bárdi Ödön, Bárdossy Irén, Fehér Gyula, Ferenczi Frigyes, Pataki József, Schmidek Gizella, Stella

Gyula és folyóiratunk színházi rovatának vezetője, Galamb Sándor. L. V.

Külföldi folyóiratszemle.

A paraszt életének lehetnek bonyodalmai, a polgár lelkének vannak válságai, amelyekkel érdemes az irodalomnak foglalkoznia, de az arisztokratában csak a cím él és egész egyéniségét nyugodtan átengedhetjük a népszerű regényeknek és a mozinak — valahogy ez a felfogás alakult ki a mai köztudatban. Az írók szinte bocsánatkérően használnak fel egy-egy arisztokrata alakot, azzal a büntudattal, hogy ilyenkor nem az életet ábrázolják, hanem hideg díszleteket vagy romantikus hátteret festenek. (Amiben, ha az eredményt nézzük, igazuk is van.) A mecénásból, a költők egykori gazdájából nagyon háttérbe szorított kis úr lett, aki, ha véletlenül maga is ír, elkerülhetetlenül megkapja a becsületsértésnek szánt dilettáns jelzést. A legszomorúbb és egyben a legkomikusabb, hogy maguk az arisztokraták hitték el legelőször a saját jelentéktelenségüket. A világból és önmagukból csak azt értették meg, amit ellenfeleik elfogadtattak velük. Izlésük, irodalmi- és életértékelésük teljesen támadóik befolyása alá került. Természetes következménye volt ennek szellemi és nivóbeli hanyatlásuk; lassankint sikerült megvalósítaniok minden vádat, amit a fejükre olvastak. Kevés kivétellel teljesen elfeledkeztek természetük, lényegük, szerepük igazi mivoltáról. A közvélemény diadalt ült felettük és ők belátták, hogy igaza van. Mindenkitől lenézve, megtörten hallgatták uralomvágyuk emlegetését és megadással vezekeltek múltjuk állítólagos vétkeiért.

Az arisztokrata élettípus gazdag sajtóságaira, irodalmi jelentőségére egy a legelőkelőbb körökbe került, de környezetét a nagy író szemével néző polgár eszmélt rá: Marcel Proust. Volt ereje a látottak csodálatos ábrázolására és bátorsága a jelentékteleneknek tartott vonásokkal foglalkozni. Mert elszántság és hallatlan művészi erőfeszítés kell a konvenciók érdekessé tételéhez és nagyobb tehetség, mint az ellenük lázadáshoz.

A *Correspondant* egyik utóbbi számában A. de Luppé gróf beható vizsgálat alá fogja Marcel Proust társadalomszemléletét. Sok érdekes megfigyelése van a prousti regényvilágban uralkodó társadalmi hierarchiáról, az egyes tár-

sasági körök törvényeiről, a mondain élet küzdelmeiről. Proust arcképeit azonban keserűnek, kegyetlennek és igazságtalannak érzi. Proust résztvett és nagy örömmel az előkelők nyilvános életében, de nem ismerte a családi és magán hátteret, legbensőbb és legőszintébb tulajdonságaikat. Túlértékelte a nagyvilág vonzóerejét, de nem becsülte meg eléggé értékét. Szerintünk az éleslátás még nem jelent lebecsülést és az arisztokratikus életformák talán még soha sem találtak olyan megértő bemutatóra, mint Proustban. Az arisztokrata régen elszokott attól, hogy egész valója «téma» legyen, s midőn együgyű idealizálások és még együgyűbb rágalmak után végre hű képét kapja, nem ismer önmagára.

Az arisztokrata típus ethikai, metafizikai jegyeit írja le az *Europäische Revue* áprilisi számában Karl Anton Prinz Rohan. Arra kérdésre próbál feleletet találni, lehet-e a ma életében a nemességnek szociális szerepe. Elválasztja az arisztokrácia időtlen lényegét az empirikus megvalósulástól. (Ezt különben minden arisztokrácia-apologistának meg kell cselekednie.) Heroikus beállítottság, saját céloktól független elvszolgálat, az élet és halál nagy tényeinek méltóságteljes elfogadása, mértéktartás az érzelmekben, bizonyos rezerváltság a mindenkori kultúrával és napi élettel szemben, egyénfeletti felelősségérzet, a családi becsület, név, a nemzedékfolytonosság fontosságának átélése a legkiemelkedőbb mozzanatok az arisztokrácia eszméjében. Az ideál történeti aktualizálódása ma látszólag nagyon nehéz, mert az új idők szelleme passzivitás felé szorítja az arisztokratát, aki még nem tudott kivetkőzni a hivatásbánszületettség középkori gondolatából. Finom megfigyelése itt Rohan hercegnek, hogy az arisztokrácia társadalmi értékelésében még mindig, ha nem is tudatosan, a családi rang és nem a külső egyéni eredmény a döntő és egy arisztokrata társasági helyzetét nem befolyásolja, hogy véletlenül miniszter vagy magánember. Bármennyire ellenkezzenek is a modern viszonyok az arisztokraták szereplésének kedvező körülményekkel, a mai kornak szüksége van a bennük rejlő erkölcsi és társadalmi értékekre. A nemességnek meg kell értenie, hogy mint politikai rend értelmetlenné vált, de szellemi-erkölcsi mintaképként nagy szerepe lehet az új társadalom kialakításában. h. g.

Egy pohárköszöntő. Molnár Ferenc, az ügyes drámaíró újabban a pohárköszöntő műfajában is kipróbálja tehetségét. Egy színházi lap szerint a *Fészek*ben bizonyos Márton Miskára mondott tósztot, beszéde szövegéből azonban, úgy látjuk, hogy az ünnepelt nem annyira Miska, mint Miksa.

Nos, Molnár szerint Márton Miksa «a legtehetségesebb emberek egyike, akiket Budapest kitermelt magából». A szónok óva int minden író, «hogy valaha eszébe jusson ezt az embert egy regényébe vagy drámájába beleilleszteni, vagy feldolgozni». Márton Miksa t. i. annyira «érdekes emberpéldány: keveréke a szívnek és viccnek, a lustaságnak és lázas tevékenységnek, a bölcsnek és bolondnak, a nehézségnek és gráciának, a kritikának és a kritikátlan rajongásnak, hogy csak két író lett volna képes alakját művészileg megformálni: Aristophanes és Shakespeare».

Csodáljuk, hogy Molnár ellentéteket hajszoló képzelete e kontrasztokkal kimerült. Abszurd ellentétei után bátran elmondhatta volna még az ünnepelt-ről, hogy érdekes keveréke a szökének és feketének, a szilfidnek és moletnek, tehetségnek és tehetségtelenségnek, magyar bajusznak és angol nyírt bajusznak, zenei hallásnak és süket-ségnek, mindennek és semminek, hasonlónak és különbözőnek, ellentétnek és recontra-ellentétnek, stb.-nek és nem stb.-nek.

Molnár írásaiban kétségtől gyanakoriak a szellemes ellentétek, beszédei azonban, úgy látszik, a szellemesség ellentétei. Egymást verő színekkel mázolja be ünnepeltjét, csak hogy hasonlónak tegye a saját darabjai paradox alakjaihoz. Szegény Miska vagy Miksa a végén tán nemcsak a nevével nem volt tisztában, hanem azzal sem, hogy tulajdonképpen felmagasztalták-e, vagy lecsépülték?

Pedig Molnár dicsérni akart. Hálára kötelezte őt «az a megható aktivitás, amelyet Márton Miksa kifejtett, hogy a nagy német író (Kerr Alfrédet) idehozta hozzánk, hogy «a mi szegény

hazánknak benne hatalmas új barátot szerezzon».

A szónoknak és ünnepeltjének ez a «hazafiasság» első pillanatra meghatónak látszik. Százzsázalékos idealizmusnak tűnnek fel, ha a percenteket nem rontaná az a meggondolás, hogy Kerr Alfrédnek eddigéle nem annyira «szegény kis hazánk», mint inkább Molnár Ferenc darabjai ellen volt kifogása. A német kritikus t. i. annak idején igen hideg, sőt lesújtó bírálatot írt Molnár darabjáról s így a Kerr-Fészekestnek — félünk — az a látszata van, mintha kedvezőbb atmoszférát akart volna előkészíteni Németországban Molnár darabjainak. Röviden: a Fészek pihéi mintegy igyekeztek Kerr tollát fölmelegíteni...

Nem lehet kifogásunk ellene, ha az «Olympia» a német Olympusra törekszik.

A józslés szempontjából azonban az ellen már kifogásunk van, hogy Molnár jellegzetes hiúságról ezúttal lemondott s ezt a lehetetlen pohárköszöntőt (Márton Miksát vonatkozásba hozza Aristophanesszel és Shakespearerrel) átadta a nyilvánosságnak. Azt kell hinnünk, hogy a *Fészek*nek nincs papirkosara. E tekintetben tanulhatna az igazi fészekből, melyből csak a madár repül ki; a hulladék szerényen benne marad. *Sován.*

Nagyvilági jóltevőink. Vannak ilyenek is, illő tehát, hogy érdemük szerint megbecsüljük őket. S a mi kis világunk nem is vádolható hanyagsággal önzetlen barátainak számontartása dolgában. Maurice Dekobrád például — sajnos — valóban nem kell körülményesen bemutatnom: könyv nélkül tudjuk, ki ő és merre van hazája. Író ő, még pedig francia, valóságos belső titkos tanácsosa mindenrendű bároknak és éjjeli mulatóhelyeknek, távúszó világbajnoka a parfum-illatú pocsolóáknak, életfrója Josephine Bakernek, egyetemes bálványa a világ hisztérikáinak. Mindezekben felül pedig édes hazánknak barátja. Ezt nem én mondom: ő maga kérkedett el vele

akkoriban, midőn személyes látogatásával tisztelte meg fővárosunkat. Személyesen jelent meg a felolvasó asztalnál («nőkről a nőknek!» — csatakiáltással), személyesen adott autogramokat, személyesen evett-ivott a Fészek-klubban, hol — mint már ilyenkor dukál — Hencidától Boncidáig folyt a sárga lé s személyesen mondott pohárköszöntőt, benne állandó érdeklődéséről és rokonszenvéről biztosítva testvértelen nemzetünket. Önerzetesen verte a mellét, hogy világsikerű regényeiben mennyi szó esik Magyarországról s ezt azután az est magyar szónokai is mély hálával nyugtázták. Az illusztris vendégek osztatlan sikere volt úgysis, mint Dekobrának, úgysis, mint Mauricenak s úgysis, mint kegyes jóltevőnknek.

Azután itthagytott bennünket, de csak rövid árvaságban, mert kilátásba helyezte a kölcsönösen hön óhajtott vizionlátást. Addig csupán a régolt ajkáról elröppendő sóhajok, meg a magyar könyvkiadók nem épen megvetendő tiszteletdíjai szállodnak fele.

Jómagunk, hogy távollétének ólomlábban járó időszakát valamivel meg rövidítsük, beletemetkeztünk egyik remekébe, a *La Madonne des sleepings*-be. Ez talán a legolvasottabb könyve, lefordították németre is, magyarra is. «A hálófülkék Madonnája» — mily lélekemelő cím! Nos, amilyen a mosdó, olyan a törülköző: lélekemelő maga a regény is, afféle kiskitéja a szerelmi rendellenességeknek s a büntető törvénykönyv szakaszait enyhén súroló szekszuális kellemetességeknek. Rólunk azonban nagylelkű jóltevőnk — merci beaucoup, Monsieur! — ezúttal sem feledkezett meg. A kötelező «magyar vonatkozások» felvonulnak itt is s ami ránk nézve a legnagyobb meglepetés volt: a mű francia eredetijében *eggyel több* ilyen vonatkozás akad, mint magyar fordításában. Megvan ez a hely a német kiadásban is, csak a magyar fordító tért rajta — nyilván előre megfontolt szórakozottságból — napirendre. Mulasztását szívesen kipótlnók, de — a Napkelet papirosa valahogyan idioszünkráziával viseltetik ily dekobreszk fordulatok zamatával szemben.

A magyar olvasóktól könnyelműen megvont szakaszban arról van szó, hogy Lady Dianát elviszik egy berlini «exkluzív» tánclokálba s ott megismer tetik a ház úrnőjével, «Hilda bárónő»-vel, «a berlini éjtszakázók udvari szállí-

tója»-val s «mindennemű idegfelkor bácsoló szórakozások elnöknője»-vel.

— Ó, mi bájos, Mylady — fuvalázta Hilda bárónő. — El vagyok ragadtatva, hogy Önt házamban üdvözölhetem. Mi itt a legjobb s legelőkelőbb társaság tagjai között vagyunk. Berlin első hölgyei fordulnak meg termeimben. Teljes személyi szabadság a legszigorúbb udvariasság oltalma alatt. Ezt azért hangsúlyozom, mert legutóbb szörnyűséges botrány esett meg nálunk. Képzelve csak, barátnőim egyike egy magyart hozott magával, — — —

Ez az a pont, hol a beszédes Hilda bárónőbe kénytelenek vagyunk belefojtani a szót. Magát a botrányt már nem mondathatjuk el vele, de hogy nem afféle csip-csup, hanem kiadós, valóban «szörnyűséges» botrányról van szó: látatlanban is elhihetik, ha már egyszer Dekobra mester érdemesnek tartotta tollára venni. A botrány úgy végződött, hogy a «magyar» által inzultált fiatal hölgy vőlegénye rárohant vállalkozó szellemű honfitársunkra s «kibokszolta a magasföldszint ablakán». — «Csekélység, miféle izgalom volt ez» — teszi hozzá Hilda bárónő.

Csekélység az is, hogy Dekobra jeles vadmagyarját úgy mellékesen nem állja Magyarország kormányzójának környezetébe utalni...

Csekélység továbbá az is, hogy erről a lendületen passzusról Maurice budapesti tündöklése idején sem az írói génuszát ünneplő sajtóban, sem a személyét ünneplő banketten egy árva szó sem esett, sőt — a fordító megbocsáthatatlan hanyagsága következtében — nincs annak nyoma a regény magyar szövegében sem. Majd talán jeles barátunk tervbevett legközelebbi látogatása alkalmával diskuráljunk el egy kissé erről is. Akkor e nyomatékos «magyar vonatkozás» tüzetesebb megbeszélésére — török-szakad — időt kell szorítanunk, ha másképp nem lehet: akár a fogadtatás valamelyik program-pontjának feláldozása árán is. Például esetleg mellőzni lehet azt a nálunk menetrendszerűen felvetődő tervet, hogy érdemes külföldi propagálónkat bemutassák Magyarország kormányzójának... A Fészek pedig talán okosabban tenné, ha másodízben befogadó fészek helyett «kirepítő fészkül» szolgálna.

Nagyvilági ellenségeinkkel majd csak leszámolunk valahogy, nagyvilági jóltevőinktől ellenben mentsen meg a

Gondviselés. Magunkra hagyatottságunk keserű érzésében azt szoktuk mondogatni: rólunk még a kutya sem ugat. Ez baj. Ennél nagyobb baj valóban csak az, hogy: a sertés azért még rólunk is rőfög. *Rodrigo.*

Ha a számok beszélnek. «A Simon úr», a Dohány-utcai világlap szerkesztő-tulajdonosa jubileumára készül. Mint a munka és egyszerűség emberéhez illik — ahogy írva van — csöndben és szerényen akarja a nevezetes alkalmat megünnepelni. Az egyszerűség dokumentálására egy oldal terjedelmű cikkekéskbén szerénykedik az egyik tőrülmesztett demokrata estilapban s önértettől duzzadó hangon mondja el munkájának sikereit. E sikerek között szerepel a kiadásban megjelent népies lexikon, melyről azt állítja, hogy 160.000 példányban forog közkézben. Olyan hatalmas szám ez — mondja ő maga —, hogy túlszert minden német, angol és francia könyvsikeren.

Nézzünk egy kicsit a szemébe ennek a számnak.

A megcsönkített Magyarország magyarajkú lakosainak a száma 7,147.000. A vásárlási lehetőség kiszámításánál a lakosság nem egyenként, hanem csak családonként vehető számba, mert ugyanazt a könyvet egy család két példányban nem szokta megvenni. A magyar családok száma mintegy másfél millió. Ha ezek számát elosztom az állítólag eladott lexikonok számával, kiderül, hogy minden 9-ik magyar család asztalán ott kellene lennie a nevezetes műnek. Statisztika nélkül is kétségtelen, hogy az imakönyvön és naptáron kívül semmiféle írásműről nem lehet állítani, hogy akár nálunk, akár bárhol másutt a világon minden kilencedik családnál megtalálható lenne. Lexikonról lévén szó, nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a másfél-millió magyar család számában benne vannak a cigányok, uradalmi béresek, kanászok, csordások, csikósok, juhászok, zsellérek és falusi napszámosok családjai, akiknek nem igen szokott szüksége lenni a lexikonra, még a világlexikonra sem. Benne vannak továbbá a családok számában a középiskolai végzettségű, valamint az ennél magasabb műveltségi fokon álló társadalmi osztályok is, amelyek között bizonyára keresve sem lehet találni olyan embert, aki a Dohány-utcai világlexikont megvásárolta volna. És ha tekintetbe vesszük azt is, hogy elég szép számmal

vannak még az országban olyan magyar falvak is, ahova a Dohány-utcai világlexikon egyetlen példányban sem jár, akkor nyilvánvaló, hogy a lexikon németet, angolt és franciát verő nagy rekordszáma a szerénységi skálában a 160.000-nél jóval alacsonyabb fokon húzódik meg.

Azt mondja különben újságnyilatkozatában a nagy világrekorder, hogy amikor a Brockhaus kiadója Budapesten járt, elámott a csodálkozástól és nem akart hinni a szemének, hogy egy könyvet ekkora példányszámban lehessen megjelentetni. Úgy látszik, a reális gondolkozású német szakembernek némileg tisztultabb fogalmi lehetnek a számokról, mint a Dohány-utcai világrekordernek a magyar olvasóközönség hiszékenységének a hatáiról. *Figgylő.*

Tünődések. A Bremen sikerén eltünődve, meglepő eredménnyel mélytam el az emberiség haladásán. Ime, amit eddig a képzelet is csak abban az esetben tett meg, ha valami összekötés vagy emlék révén dolga volt az óceánon túl, azt az ember most megteszi anélkül, hogy különösebb dolga lenne New-York környékén. Szóval: az ember legyőzte saját fantáziáját.

Tovább töprengve haladásunkon, eszembe jutott, hogy minap egy nő a La-Manche-csatornát úszta át. Mikor partot ért, vajjon mi lehetett az első gondolata? Hogy lefőzte a halakat? Azt hiszem, arra gondolt, amire én gondolnék ily esetben: végre kinn vagyok a vízből!

De míg mások repülnek és úsznak, én itt fekszem a pamlagon s tünődésemet sikerrel folytatva, eszembe jutott a kényelem. Mi a lajhár kényelme és lustálkodása az enyémhez képest? Fekszem s semminek nem kell utána járnom. A nagyvilág minden rezdülését idehozza számomra a találmányok diadala. Itt a telefon, ott a rádió. Könyvtáramra nézek: ott a Lexikon. Pár másodperc alatt megtudom, hogy Monte Christo várának mi a neve s ezzel megfejtem a legújabb keresztretjténynt. Kinézek az ablakon: az autók sebesebben rohannak, mint a lovak s az utca sivit, zúg, rikolt és bőg, mint egy hangerősítő tölcserrel felszerelt menaszéria.

A tudományban és irodalomban is hatalmas lépéseket teszünk. A Freudizmus bevilágít az ösztönélet mélységeibe s a regény és novella mind eredménye-

sebben mutatja be az emberben az állati vonásokat.

Csak a vers marad kissé vissza. Igaz, hogy már kezdi levetkőzni a mesterkéltrímek és affektált ritmus sallangjait, de még mindig csak prózában, hogy úgy mondjam: emberi nyelven szól hozzánk. Bízunk benne, hogy a költők is haladnak a korrallal s hamarosan sutba dobva a nyelvet, egyszerű s igen természetes artikulálatlan hangokban: hörgésekben és morgásokban fogják kifejezni ösztöneiket. Közelg az idő,

mikor a vers is ugatni fog s a költőt szaglási érzéke hajtja a múzsa karjába.

Mélázásom eredményeképpen megállapíthatom, hogy kultúránk fejlődése megnyugtató. Repülünk, mint a madár; úszunk, mint a hal; futunk, mint a ló; s bőgünk, mint az oroszlán. A táncban a medve kecses mozgását már elsajátítottuk s a Jazz-band vonít, mint az eb.

Még egy lendület s kultúránk utóléri az állatokét. *Sová.*

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.